

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İMAMİYYE ŞİA'SINDA
NÜBÜVVET-İMAMET İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Asuman ARDA

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Maksut ÇETİN

İZMİR – 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İmamiyye Şia’ında Nübüvvet-İmamet İlişkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

31.01.2019

Asuman ARDA

TS EN ISO
9001:2015

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ/PROJE SINAVI TUTANAK FORMU

Dok. No: FR/604/21

İlk Yayın Tar.: 03.10.2017

Rev. No/Tar.: 00/..

Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : ..*T. Mehmet...*...*Dr. Selim...*...*Prof. Dr. Mehmet...*...Anabilim Dalı Başkanı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans / ~~Doktora~~ Programı öğrencisi ..*Asuman ARDA*..... ile ilgili Tez/Proje Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih: *Prof. Dr. Saadet KÖSE* Anabilim Dalı Başkanı
Sayı :

İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez/Proje Sınav Jürimiz tarafından incelenen ..*İnançlıye Sivasında Nübuüvet*..
..*İsmail Tüsküri*..... başlıklı yüksek lisans / ~~doktora~~ tezi ile ilgili olarak jürimiz...*11.02.2019* tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez/Proje Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYÇOKLUĞU/OYBİRLİĞİ ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Yüksek Lisans / ~~Doktora~~ tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
ii)Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
iii)Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı
Tez Danışmanı	<i>Dr. Öğr. Üyesi Maksut GEDİZ</i>
Üye	<i>Doç. Dr. Murat MENİŞ</i>
Üye	<i>Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Rasit BAYRAK</i>
Üye	<i>R. Bayrak</i>
Üye	

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İMAMİYYE ŞİA'SINDA NÜBÜVVET-İMAMET İLİŞKİSİ

Asuman ARDA

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

İmamiyye denilince akla Hz. Ali gelir. Hz. Ali'ye bağlı olan, O'na sevgide ileri gidenler Şia olarak adlandırılacağı gibi, özellikle Hz. Ali'yi ve O'nun dinî/siyasi kimliğini kullanarak bir yerlere gelebilme gayretinde olanlar da bu gruba dahil edilebilir. Şifler teşekkül sürecini biraz daha gerilere götürerek Hz. Peygamber döneminden itibaren var olduklarını iddia etmişlerdir.

Şia'nın tüm alt kolları gibi İmamiyye'de de imamet meselesi inanç esaslarındandır. İmamiyye'yi İmamiyye yapan en önemli konu imamet anlayışıdır. İmameti nübüvvet kadar, hatta daha elzem gören İmamiyye'ye göre imamların takip ettikleri yol peygamberin yoludur. Hz. Peygamber (s.a.s.), insanlığın hidayeti için Allah tarafından gönderilmiş bir elçidir. Ancak bir kul olan Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatı sonrasında da Allah'ın lutfu gereği insanların hidayeti için onlara yol gösterecek kimselerin varlığı daima olmak zorundadır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra insanlara, şeriati açıklayacak onların hidayet üzere kalmaları için çabalayacak olanlar tıpkı peygamberler gibi Allah tarafından seçilmiş olan imamlardır. İmamiyye bu inancıyla imameti nübüvvetin bir devamı olarak kabul etmiştir. Onlar, inanç sistemlerini bu anlayış üzerine bina etmiş ve geliştirmişlerdir. İmamiyye'yi diğer mezheplerden farklı kılan bu inançlarını çıkardığımızda onların diğer mezheplerden çok farkının olmadığı görülecektir.

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız bu çalışmamızda ilk olarak konumuzla alakalı belli başlı kavramları açıklamaya çalıştık. Daha sonra Şia mezhebi içerisinde ortaya çıkan ana kollar olan Zeydiyye ve İsmaililik'ten kısaca bahsettik. Son bölümde çalışmamızın ana konusunu oluşturan İmamiyye'de nübüvvet ve imamet ilişkisini öncelikle kendi kaynakları doğrultusunda ortaya koymaya çalıştık ve oniki imamın hayatlarını genel hatlarıyla anlatmaya gayret gösterdik.

Kelimeler: İmamet, Şia, Nübüvvet, Oniki İmam, İmamiyye.

ABSTRACT

Master's Thesis

NUBUVVET-IMAMET RELATIONSHIP IN SHIA AT IMAMIYYE

Asuman ARDA

İzmir Katip Çelebi University

Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Hz. Ali comes to mind, as Shia mentioned. Those who are affiliated with Hz. Ali, those who go forward to love in, are called Shia. We can also include those who are willing to come to a place using his religious / political identity. Shi'i takes the formation process a little further back, if it is permissible, They had their backs on the Prophet Hz. Muhammed.

In Imamiyya, like all the sub-branches of the Shia, Imamate is one of the pillars of faith. The most important issue that makes Shia the Shia is their mentality of Imamate. According to Imamiyah, who sees Imamate as much as Prophethood and even more essential, the path followed by imams is the way of the prophet. The Prophet is a messenger sent by Allah for the guidance of mankind. But after the death of The Prophet, According to Allah's Grace, there must always be people who will guide them to the Hidayet of the people. Those who will try to make people stay for their guidance after The Prophet are Imams who have been chosen by Allah just like the prophets. With this belief, Imamiyya accepted Imam as a continuation of the prophethood. They built and developed their belief systems on this understanding. When we remove these beliefs that make the Imamiyyah different from other sects, it will be seen that they do not have much difference from other denominations.

In this work, which we have prepared as a graduate thesis, we first tried to explain the basic concepts related to our subject. After that, we briefly talked about Zaydiyya and Ismaelite, the main branches emerging in Shia sect. In the last part, we tried to reveal the relation of Imam and Prophethood in the direction of our own

sources in Imamiyye which constitutes the main subject of our work and tried to explain the lives of the twelve imams in general terms.

Keywords: Imamate, Shia, Prophethood, The Twelve Imams, Imamiyye.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XIII
ÖNSÖZ	XV
GİRİŞ	1
1. Şia	1
2. Nübüvvet	5
3. İmamet	7
4. Hilafet	9
5. Vahiy	12
6. İlham	15
7. İsmet	18
8. Gaybet	21
9. Velayet	23
10. Velayet-i Fakih	26
11. Ehl-i Beyt	28

12. Sefir	32
13. Mehdî	32
14. Rec'at	34
15. Takıyye	35
16. Tevellî ve Teberrî	36
BİRİNCİ BÖLÜM	39
Şİİ FİRKALAR VE TEMEL ÖZELLİKLERİ	39
1.1 Zeydiyye	39
1.1.1 Zeydiyye'nin İsmi ve Tarihçesi	39
1.1.2 Zeydiyye'nin Kolları	41
1.1.2.1 Caruddiyye	41
1.1.2.2 Süleymaniyye	41
1.1.2.3 Bütrriyye	42
1.1.3 Zeydiyye'nin İtikadî Görüşleri	42
1.1.4 Zeydiyye'nin İmamet Görüşü	44
1.2. İsmailiyye	46
1.2.1 İsmailiyye'nin İsmi ve Tarihçesi	46
1.2.2 İsmailiyye'nin Kolları	47
1.2.2.1 Nizariyye	47
1.2.2.2 Müsta'liyye	48
1.2.3 İsmailiyye'nin İtikadî Görüşleri	48

1.2.4 İsmailiyye'nin İmamet Görüşü	49
1.3 İmamiyye	50
1.3.1 İmamiyye'nin İsmi ve Tarihçesi	50
1.3.2 İmamiyye'de Düşünce Ekolleri	51
1.3.2.1 Ahbarîlik	51
1.3.2.2. Usulîlik	54
1.3.3 İmamiyye'nin İtikadî Görüşleri	56
1.3.3.1 Tevhid	56
1.3.3.2 Nübüvvet	57
1.3.3.3 Adalet	57
1.3.3.4 Mead	58
1.3.3.5 İmamet	59
İKİNCİ BÖLÜM	60
İMAMİYYE'NİN İMAMET-NÜBÜVVET İLİŞKİSİ	60
2.1 İmamiyye'nin Nübüvvet Anlayışı	60
2.1.1 Nübüvvetin Gerekliliği	61
2.1.2 Peygamberlerin Sıfatları	64
2.1.2.1 İsmet	64
2.1.2.2 Tebliğ	65
2.1.2.3 Mucize	66
2.2 İmamiyye'nin İmamet Anlayışı	68

2.2.1 İmamın Gerekliliği	68
2.2.2 İmamın Seçim Şekli	71
2.2.3 İmama İtaat	74
2.2.4 İmamın Sıfatları	77
2.2.4.1 İsmet	78
2.2.4.2 İlim	82
2.2.4.3 Mucize	85
2.2.4.4 Kureyşilik	87
2.2.4.5 Şecaat	89
2.2.4.6 Efdaliyet	90
2.2.4.7 Taharet	91
2.2.4.8 Akrebiyet ve İnfirad	92
2.2.5 İmamın Görev Süresi ve Azl Edilmesi	93
2.3 Oniki İmam	94
2.3.1 Hz. Ali (ö. 40/661)	95
2.3.2 Hz. Hasan (ö. 50/670)	101
2.3.3 Hz. Hüseyin (ö. 61/680)	104
2.3.4 Ali b. Hüseyin Zeynelabidin (ö. 94/712)	105
2.3.5 Ebu Ca'fer Muhammed el-Bakır (ö. 114/733)	106
2.3.6 Ca'fer es- Sadık (ö. 148/765)	107
2.3.7 Musa el-Kazım (ö. 183/799)	108

2.3.8 Ali er-Rıza (ö. 203/818) _____	109
2.3.9 Muhammed b. Ali el-Cevad et-Takî (ö. 220/835) _____	110
2.3.10 Ali en-Nakî el-Hadî (ö. 254/868) _____	111
2.3.11 Hasan b. Ali el-Askerî (ö. 260/874) _____	111
2.3.12 Muhammed el-Mehdî el-Hanefiyye (el-Kaim el-Muntazar) (255/869) _	112
SONUÇ _____	115
BİBLİYOGRAFYA _____	118
ÖZGEÇMİŞ _____	131

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.s.	:Aleyhisselam
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	: Çeviren
ÇÜİF	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DEÜİF	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Edt.	: Editör
GÜİF	: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
H.z.	: Hazreti
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
İSAV	: İslamî İlimler Araştırma Vakfı
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
KSÜ	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Md.	: Madde
MÜ	: Marmara Üniversitesi
Neşr.	: Neşriyat
Nşr.	: Neşreden
Ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SBF	: Sosyal Bilimler Fakültesi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Tercüme

Thk. : Tahkik
Trs. : Tarihsiz
TTK : Türk Tarih Kurumu
Vd. : Ve devamı/ ve diğerleri
Yay. : Yayınları
Yrs. : Yersiz
Yrd. : Yardımcısı
Y.y. : Yüzyıl

ÖNSÖZ

Mezhepler din anlayışlarındaki farklılaşmaların sonucunda dinî içerikli oluşumlar olarak karşımıza çıkmakta ve dinin anlaşılma biçimlerini göstermektedir. Oluştukları ortamın tarihî, siyasî ve içtimaî yapısını bilmeden, incelemeyen mezheplerin görüşlerini ve özelliklerini tespit edebilmek isabetli olmamaktadır. Toplumlar kendi örf ve adetleri çerçevesinde dine yaklaşmış, kendi dünyalarından da dinî hayata bazı katkılarda bulunmuşlardır. Bu da farklı anlayışlardaki mezheplerin ortaya çıkışını sağlamıştır. Her mezhep kendisini hak yolda kabul etmiş, diğerlerinin ise batıl üzere olduklarını iddia etmiş, yahut hatalı düşüncelerini ortaya çıkarmaya gayret etmiştir. Bu çerçevede, tüm mezhepler gibi Şia da, kendilerinin en doğru yol üzere olduklarını ve mezheplerinin hak mezhep olduğunu ispatlamak maksadıyla bir takım ayet ve hadiseleri kendisine dayanak olarak kullanmış, dinî referansları kendi haklılığına delil olarak sunmuştur.

İmamiyye, ortaya çıkışı ile ilgili bir zamanlamadan bahsederken bu tarihi Hz. Peygamber (s.a.s.)'e kadar götürmektedir. Onlar, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in daha sağlığında Hz. Ali'yi vasî olarak tayin ettiğini, O'nu birçok vesilelerle bu anlamda övdüğünü iddia etmektedirler. İmamiyye, diğer mezheplerden imamet görüşüyle ayrılmaktadır. İmamet düşüncesi İmamiyye'de nübüvvetle benzer özellikler göstermektedir. Bir peygamber gibi mucize gösterebilen, günah işlemeyen, Allah ve peygamber tarafından tayin edilen, sahip olduğu ilmin ilahî kaynaklı olduğu savunulan imam anlayışıyla İmamiyye, imamlarını neredeyse bir peygamber gibi telakki etmektedirler.

Çalışmamızda mezhepler ve ana konumuzu oluşturan İmamiyye ile ortaya koydukları görüş ve ilkeler, doğdukları çevreden tecrit edilmeden ele alınacaktır. Zira mezhepler, ortaya çıktığı ortamın düşünce yapılarını da bizlere göstermektedir. Şiîliği ve özelde İmamiyye Şia'sını, öncelikle kendi kaynakları başta olmak üzere Mezhepler Tarihi'nin temel kaynaklarından faydalanarak ortaya koymaya çalışacağız. Şiî fırkaların ne zaman ve hangi şartlarda ortaya çıktığını, imamet

düşüncesinin nasıl oluştuğunu, kaynağının nereye dayandığını ve nübüvvet ile arasında nasıl bir bağ kurulduğunu da bu bağlamda inceleyeceğiz.

İmamiyye Şiası'nda Nübüvvet ve İmamet İlişkisi konulu çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konumuzla alakalı temel kavramların açıklamalarına yer verilecektir. Birinci bölümde Şiî fırkalar ve temel özellikleri, ikinci bölümde ise, İmamiyye Şia'sında imamet ve nübüvvet ilişkisi başta kendi kaynakları olmak üzere ele alınacaktır. Son olarak İmamiyye'nin imametlerini kabul ettiği oniki imamın hayatlarından bahsedilecektir.

Bu tezin başlangıcından tamamlanmasına kadar tüm aşamalarında katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Maksut Çetin'e teşekkür ederim. Tezimde yararlandığım arapça kaynaklara ulaşmamda bana yardımcı olan Prof. Dr. İbrahim Kutluay'a, tezin okunmasında ve değerlendirilmesinde emeği olan Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Raşit Batur'a katkılarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca desteklerinden dolayı Aileme teşekkür ederim.

GİRİŞ

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatından sonra müslümanlar arasında işlerin idaresi, dinin korunması ve uygulanması, adaletin ve güvenliğin tesisi için bir lidere ihtiyaç duyuldu. Hz. Ali'nin Allah Resulü (s.a.s)'nün defın işleriyle uğraştığı bir sırada Hz. Ebu Bekir (ö. 13/634) ve Hz. Ömer (ö. 23/644) başta olmak üzere muhacir ve ensardan bir grup, ortaya çıkması muhtemel fitneleri önlemek adına bir an evvel halife seçimine gittiler. Benî Saide bahçesinde gerçekleşen bu seçim işleminde Hz. Ebu Bekir halife olarak seçildi.

Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesi Hz. Ali ve O'nun halife olmasını arzu edenler tarafından bir oldubittiye getirilmiş gibi anlaşıldı ve İslam toplumundaki ilk siyasî içerikli ihtilaflar bu şekilde başlamış oldu. Şia denilen Hz. Ali taraftarları, imametini sadece Hz. Ali ve O'nun soyundan gelen evlatlarının hakkı olduğunu savundular. İmamiyye Şia'sının en belirgin özelliği imamet düşüncesi olmuştur. Sonrasında ise, imametle ve imamda aranan şartlarla alakalı olarak Şia da kendi içinde farklı kollara bölündü. İmameti dinin asılları arasına alan ve imamların sayısını oniki ile sınırlayan İmamiyye Şiası bugün Şia'nın en büyük ve yaygın kolunu teşkil etmektedir. Onların din ve siyaset merkezli ortaya koyduğu ve geliştirdiği birçok kavram vardır. Bu kavramların en önemlileri şunlardır:

1. Şia

Şia kelimesi sözlükte 'tabi olmak', 'yardımcı olmak', 'yayılmak' anlamlarındaki "şya" kökünden türemiştir. Bu sözcük, 'bir iş üzere toplananlar, bir kişiye yardımcı olanlar ve ona uyan kimseler, takipçi, bir işin savunucuları' gibi anlamlara gelir.¹ İstilahî olarak bu kelime, Hz. Peygamber'in ahirete irtihalinin akabinde halifeliğin Hz. Ali ve onun evlatlarına ait olduğu görüşünü benimseyen topluluk için daha ziyade kullanılan bir isimdir.² Dolayısıyla Şia ismi, Hz. Ali ve

¹ Ebü'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, Lisanül-Arab, Cilt 1, "şya" md., Beyrut, trs., s. 188; es-Seyyid Muhammed Murtaza el- Hüseyinî ez-Zebidî, Tacü'l-Arus Min Cevahiri'l-Kamus, s. 303; İmam Seyyid Muhsin el-Emin, A'yanüş-Şia, Cilt 1, Beyrut 1403/1983, 18.

² İbn Manzur, *a.g.e.*, "şya" md., s. 189.

Ehl-i Beyt için kullanılan özel bir isim olmuştur.³ Şia kelimesi Kur'an-ı Kerim'de 'tarafar', 'yardımcı', 'grup' gibi anlamlarda birçok ayette kullanılmıştır.⁴ Örneğin Kasas Suresi 15. ayette: "*Musa halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından (minşiatihî), diğeri düşmanı tarafından kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi....*"⁵ şeklinde ifade edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'deki bu ve buna benzer örneklere bakıldığında Şia kelimesinin sahabe döneminde de daha çok sözlük anlamı ile kullanıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Hz. Ömer İran fethedildiği sırada huzuruna çıkarılan Sasanî kumandanı ve bazı esirler hakkında, 'bu adam ve şiasî' tabirini kullanmıştır.⁶ Hz. Ali'nin de, 'benim şiam' şeklinde bu kelimeyi kullandığı ifade edilmektedir.⁷ Şia kelimesi bazı hadis kitaplarında da kelime anlamıyla yer almaktadır.⁸ Bu anlamlarıyla şia kelimesinin, İmamiyye'nin kastettiği anlamda kullanılmadığı görülmektedir.

Ebu'l- Hasan el-Eş'arî (ö.324/935) Şia'nın, Hz. Ali'yi dost edindikleri ve O'nu Rasulullah (s.a.s.)'ın diğeri ashabından daha faziletli gördükleri için bu adı aldıklarını söylemiştir.⁹ Abdülkerim eş-Şehrîstânî (ö.548/1153) ise bu kelimeyi, Hz. Ali'nin imametinin ve hilafetinin hem nass hem de vasiyet yoluyla gerçekleştiğine inananlar için kullanıldığını söyler. Şehrîstânî, İmamiyye'ye göre imametin, Hz. Ali ve soyuna hasredildiğini ifade etmektedir. Eğer başkası bu vazifeyi alacak olursa bu durumun, o kişinin zalim olmasından, Hz. Ali ve soyundan gelen gerçek imamların ise takıyye yapmalarından kaynaklandığını da ilave eder.¹⁰

Eş'arî el-Kummî (ö.290/903) Kitabu'l-Makalat ve'l-Fırak adlı eserinde, Musa en- Nevbahtî (ö.311/903) ise Fıraku's-Şîa adlı eserlerinde, Resul-i Ekrem (s.a.s.)

³ Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub el-Firuzabadî, *Kamusü'l-Muhit*, Beyrut 1426/2005, s. 735.

⁴ En'am, 6/65-150; Hicr, 15/10; Meryem, 19/69; Kasas, 28/4-18; Rum, 30/32; Sebe, 34/54; Kamer, 54/51; Saffat, 37/83; Nur, 24/19.

⁵ Kasas, 28/15

⁶ Mustafa Öz, "Şia", *DİA*, Cilt 39, İstanbul 2010, s. 111.

⁷ Öz, "a.g.m." s.111.

⁸ Darimî, *Sünenü'd-Darimî*, "Kitabu's-Salat", (thk. Hüseyin Selim Esed), Cilt 2, Riyad 1420, 165/1516.

⁹ Ebu'l- Hasan Ali b. İsmail el-Eş'arî, *Makalatü'l-İslamiyyin*, Cilt 1, Kahire 1369/1950, s. 65.

¹⁰ Muhammed .b Abdülkerim b. Ahmed eş-Şehrîstânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, Cilt 1, Beyrut trs., s. 146.

hayattayken Hz. Ali'ye taraftar olanlar anlamında “Şiatü Ali” kelimesinin kullanıldığını, bunların da sadece Hz. Ali'nin imametine inananları kapsayan bir fırka olduğunu söylerler.¹¹ Şeyh Müfid (ö.413/1022) ise biraz daha farklı düşünerek Şia'nın Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in sağlığında değil, vefatından sonra ortaya çıktığına değinir. Ayrıca, Hz. Ali'den önceki halifeleri kabul etmeyip imamet vazifesinin Hz. Ali ile Hz. Peygamber'den sonra aralıksız olarak sürdürülmesi gerektiğine inanan gruplar için kullanıldığını söyler.¹² Çağdaş Şiî alimlerinden M. Hüseyin Tabatabaî (ö.1904-1981) de Şia'nın çıkış zamanı konusunda Kummî ve Nevbahtî gibi düşünür ve imametini Hz. Ali ve onun soyuna ait bir hak olduğunu kabul eden kimseler için bu kelimeyi kullanır.¹³

Bu tanımlara baktığımızda Şiîlerin çoğunluğuna göre Şia'nın çıkış zamanı Hz. Peygamber'in hayatta olduğu döneme dayanmaktadır. Şia'nın bu konudaki delillerinden bir tanesi Gadir-i Hum olayıdır. Onlara göre, yaşam için uygun olmayan ikliminden dolayı insanların terk ettikleri bir bölge olan Gadir-i Hum'da Resul-i Ekrem (s.a.s.), Veda Haccı'ndan dönerken istirahat etmiş ve burada kendisine: “*Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah kafirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir*”¹⁴ mealindeki ayet vahyedilmiş ve O (s.a.s.)'da bu ayeti insanlara tebliğ etmiştir. Kendisine gelen her ayeti tebliğ etmesi gerektiği, aksi halde vazifesini layıkıyla yapmamış sayılacağı anlamındaki bu ayeti okuduktan sonra orada hazır bulunan sahabeye görevini yapıp yapmadığını sormuş, müspet yanıt alınca da onlara Kur'an'ı ve Ehl-i Beyt'i bırakmadıkları takdirde yanlış yola sapmayacaklarını bildirmiştir. Akabinde Hz. Ali için: “*Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır.*”¹⁵ demiştir.

¹¹Sa'd b. Abdullah Ebî Halef el-Eş'arî el-Kummî, *Kitabu'l-Makalât ve'l-Fırak*, Cilt 1, 1982, s. 15; Hasan b. Musa en- Nevbahtî, *Fırakuş-Şia*, Beyrut 1404/1984, s. 2.

¹² Muhammed b. Muhammed b. Nu'man b. Muallim ebî Abdullah Ukberî el-Bağdadî Şeyh Müfid, *Evailü'l-Makalat*, (thk. Şeyh İbrahim Ensarî), 1413, s. 36.

¹³Allame M. Hüseyin Tabatabaî, *Tüm Boyutlarıyla İslam'da Şia*, (çev. Kadir Akaras, Abbas Akyüz), Kevser Yay., İstanbul 2009, s. 28.

¹⁴Maide, 5/67.

¹⁵İbn Mace, Sünen, “Mukaddime”, 11; Ethem Ruhi Fığlalı, “Gadir-i Hum”, DİA, Cilt 13, İstanbul 1996, s. 279; Cemal Sofuğolu, “Gadir-i Hum Meselesi” AÜİFD, 1983, Cilt 26, s. 462.

Ehl-i Sünnet'e göre burada geçen mevla ve dost kelimeleri her müslümana karşı söylenebilecek umumî sözlerdir.¹⁶ Nitekim Hz. Ali bazı tutumlarından dolayı¹⁷ Hz. Peygamber'e şikayet edilince O (s.a.s.) da ümmetinin arasındaki kırgınlığı gidermek ve uhuvvetin kaybolmasına mani olmak için bu ifadeleri kullanmıştır.¹⁸ Oysa Şîî kaynaklarda bu hadise Hz. Ali'nin Resul-i Ekrem (s.a.s.)'den sonra imametinin bir delili olarak gösterilmektedir. Çünkü İmamiyye'ye göre imamet insanların tercihine bırakılacak bir mesele olmayıp dinin asıllarındandır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bu konuyu saklaması da düşünülemezdi.¹⁹

Hz. Ali'nin imameti hakkında nass olduğuna inanan İmamiyye'nin, Sakife²⁰ toplantısı ile başlayan ve ilk üç halifenin seçimle iş başına gelmesiyle devam eden, Hz. Ali'nin şehid edilmesi ve özellikle de Kerbela olayı ile zirveye çıkan birtakım hadiselerin etkisiyle zamanla teşekkül etmiş olması muhtemeldir.

Şia, imamların seçim ve nassla belirlenmesi, masumiyetleri, imamların sayısı ve isimleri gibi bazı konularda ayrılığa düşmüşlerdir. Şehristanî, Şîî fırkaları Keysaniyye, İmamiyye, Gulat ve İsmailiyye olmak üzere beşe ayırmıştır.²¹ Eş'arî üçe ayırmış ve Galiye, Rafıza ve Zeydiyye demiştir.²² Bağdadî (ö.429/1037) ise Rafıza olarak isimlendirdiği Şia'yı Zeydiyye, İmamiyye, Keysaniyye ve Gulat olarak dörde ayırmıştır.²³ Günümüzde varlığını devam ettiren Şîî fırkalar Zeydiyye, İsmailiyye ve İmamiyye'dir.

¹⁶Tirmizî, *Sünen*, "Menakıb", 20.

¹⁷Hz. Ali Yemen seferinde ganimetlerin dağıtım konusunda yanındakilere karşı olan olumsuz tavırları nedeniyle Hz. Peygamber'e şikayet edilmiştir.

¹⁸Tirmizî, *Sünen*, "Menakıb", 20.

¹⁹Şehristanî, *a.g.e.*, s. 146.

²⁰Sakifetü Benî Saide, Hazrec kabilesinin kollarından Saldeoğulları'na ait bir bahçedir. Resul-i Ekrem'in vefatından sonra ensar ve muhacirin ileri gelenleri burada toplanmış ve devlet başkanlığının kimin olması gerektiğini tartışıyorlardı. Ensar ev sahibi olmaları özelliğiyle başkanlığa kendilerinin daha layık olduğunu söylerken, muhacir ise İslam'a ilk girmeleri hasebiyle kendi üstünlüklerinden bahsediyorlardı. Sonuç olarak Hz. Ali'nin defin işlemleri ile uğraşmasından dolayı katılmadığı, sahabenin ise az bir kısmının katıldığı bu toplantıda Hz. Ömer'in girişimi ile Hz. Ebu Bekir'e biat edilmiştir. (İbn Kuteybe, *Halifeler ve Siyaset*, (terc. Kadir Erbil), Ma'ruf Yay. İstanbul 2017, s. 27-30; Abdülbaki Gölpinarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, Der Yay., İstanbul 2007, s. 56-64).

²¹Şehristanî, *a.g.e.*, s. 146.

²²Eş'arî, *a.g.e.*, Cilt: 1., s. 66, 87, 129.

²³Abdülkahir b. Tahir b. Muhammed el-Bağdadî, *el-Fark beyne'l-Fırak*, s. 29.

2. Nübüvvet

Nübüvvet kelimesi sözlükte ‘haber vermek’, ‘haber getirmek veya götürmek’, ‘yerden yüksek olmak’, ‘hidayet kaynağı’²⁴ gibi anlamlara gelen ve “nbe”²⁵ kökünden türetilmiş olan masdar bir isimdir. İstılahta ise, Allah’ın kendilerine vahiy indirdiği ve bunu insanlara tebliğ vazifesi ile özel olarak görevlendirdiği kimselere nebî denir.²⁶ Kuleynî (ö.329/941) Kafi’de nebinin vahiy meleği Cebrail’i görmeden vahiy işiterek alan kişi olduğunu söyler.²⁷ Dilimizde nübüvvet ve nebi kelimelerinin yerine peygamber/peygamberlik/elçi kelimeleri de kullanılır. Peygamber sözcüğü Farsça bir kelime olup sözlükte ‘haber getiren’ demektir. Eskiden yalvaç ya da yalavaç şeklinde kullanımı olan peygamber sözcüğü dilimizde daha çok kullanılır.²⁸ Kullanılan kavram farklı olsa da taşıdığı mana aynıdır.

Kur’an-ı Kerim, insanların doğru yolu bulmaları için kendilerine Allah tarafından peygamberler gönderildiğini birçok ayette zikreder.²⁹ Örneğin Ahzab Suresi’nde: “*Daha önce gelip geçen o peygamberler, Allah’ın vahiylerini tebliğ eden, Allah’tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir. Allah hesap görücü olarak yeter*”³⁰ buyurulmuştur. Allah bütün peygamberleri, içinde bulunduğu topluluğun anlayacağı dil ile göndermiş ve onlardan, insanları hak ve hakikate, iyiliğe çağırmasını, emir ve yasaklara uymalarını, bunu da apaçık bir şekilde yapmalarını emretmiştir. Sapıklığa düşmekten ve kıyamet gününün dehşetinden korunmaları için insanları uyarmasını istemiştir.³¹ Hadislerde de nübüvvetle ilgili farklı bilgilerden bahsedilmektedir. Örneğin, Hz. Peygamber (s.a.s.): “*Sadık rüya nübüvvetin kırkaltı cüz’ünden bir parçadır*”³² buyurmaktadır. Yine O (s.a.s)’nun: “*Meryem oğlu İsa benden öncedir ve O’nunla benim aramda başka peygamber*

²⁴İbn Manzur, *a.g.e.*, “nbe” md. s. 162; Zebidî, *a.g.e.* “nbv” md., s. 10-11; Ebî Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Ahmed ez- Zemahşerî, *Esasü'l- Belağa*, Cilt 2, Beyrut 1419/1998, s. 239.

²⁵İbn Manzur, *a.g.e.*, “nbe” md., s. 162.

²⁶Yusuf Şevki Yavuz, “Nübüvvet”, *DİA*, Cilt 33, İstanbul 2007, s. 279.

²⁷Şeyh Muhammed b. Yakub el-Kuleynî, *Usulu'l-Kafi*, Cilt 1, Beyrut 2007, s. 102.

²⁸Yavuz, “Peygamber”, *DİA*, Cilt 34, İstanbul 2007, s. 258.

²⁹En’am, 6/48, 83; Meryem, 19/49; Maide, 5/ 67; Al-i İmran, 3/183; Nisa, 4/152- 164.

³⁰Ahzab, 33/39.

³¹İbrahim, 14/4; Şura, 42/7.

³²Buharî, “Ta’birü’r-Rüya”, 2.

yoktur” dediği rivayet olunmaktadır.³³ Peygamberlik halkasının kendisiyle son bulduğuna dair zikredilen hadislerde de nübüvvet kelimesi geçmektedir. Aynı zamanda Allah Resulü (s.a.s.)’nün diğer peygamberlerden daha üstün kılındığını da hadislerden öğrenmekteyiz. O (s.a.s.): “*Ben altı konuda peygamberlerden üstün kılındım. Bana az sözle çok şey ifade edebilme özelliği verildi ve nübüvvet benimle son buldu*”³⁴ buyurmaktadır.

Ehl-i Sünnet inancına göre peygamberler, ilahî emirleri uygulamada örnek şahsiyetler olmaları hasebiyle Allah tarafından günah işlemekten korunmuş kimselerdir. Ancak beşerî hususlarda, dünyevî bir takım meselelerde hata yapabilir oldukları da kabul edilmektedir. Onlar Allah’ın kulları arasından kendilerine hikmet³⁵ verilen kimselerdir. Allah kullarına olan merhameti ile dünyada onları başıboş bırakmamış, doğruyu bulmaları için peygamberler göndermiştir. Peygamberlik, Allah’ın bir ihsanıdır. Kişi çalışarak ya da ibadet ederek bu makamı elde edemez. Allah bir lütuf olarak bu vazifeyi onlara vermiştir.³⁶ Peygamberlere, kendilerine inanmayanlara peygamberliklerini ispatlamak için Allah tarafından mucizeler³⁷ verilmiştir. Peygamberler, iyilik yapanların mükafatlarının cennette verileceğini müjdelemiş, inkar edenler için ise cehennemini olacağını inzar etmiş, insanların dünya ve ahirette mutlu olmaları için çalışmışlardır. Peygamberlik Hz. Adem (a.s.) ile başlamış, Hz. Muhammed (s.a.s.) ile hitama ermiştir.³⁸ Kur’an-ı Kerim’de ismi zikredilen ve inanılması şart olan yirmi beş peygamber vardır.³⁹ Bağdadî, nebilerin sayısının çok olduğunu söylerken bir sayı vermemiş ama resullerin sayısının üç yüz on üç olduğundan bahsetmiştir.⁴⁰

³³ Buharî, “Ehadisü’l Enbiya”, 48.

³⁴ Müslim, “Mesacid”, 5.

³⁵ Bakara, 2/151, 251; Al-i İmran, 3/48, 81.

³⁶ Cum’a, 62/4.

³⁷ A’raf, 7/73, 85; Şuara, 26/4; İsrâ, 17/59; Nazi’at, 79/20.

³⁸ Bağdadî, *a.g.e.*, s. 301.

³⁹ Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberler şunlardır: Adem, İdris, Nuh, Hud, Salih, İbrahim, Lut, İsmail, İshak, Ya’kub, Yusuf, Şuayb, Eyyub, Zülkifl, Musa, Harun, Davut, Süleyman, İlyas, Elyesa’, Yunus, Zekeriyâ, Yahya, İsa ve Hz. Muhammed (s.a.s.).

⁴⁰ Bağdadî, *a.g.e.*, s. 301.

Peygamberler Allah'ın seçilmiş kullarıdır ve mertebeleri diğer insanlardan yüksektir, hatta kendi aralarında bile üstünlük farkı vardır.⁴¹ Onlar, bizler için, hayatımıza düstur edineceğimiz güzel örnek⁴² olma konusunda önder olan kişilerdir. Ama bu onların da nihayetinde bir insan oldukları gerçeğini değiştirmez.⁴³ Hiçbir peygamberde ilahlık vasfı yoktur. Allah'ın yardımı olmaksızın kimseden bir zararı ortadan kaldıramazlar. Allah'ın izin verdiği ve bildirdiği kadarıyla gaybı bilirler.⁴⁴

Şia, nebi ve imamları aynı kategoride ele alarak onların mertebelerinin meleklerden daha üstün olduklarını söyler.⁴⁵ Peygamberlik vazifesi Allah'ın seçkin kullarına verdiği bir görev ve ilahi bir elçiliktir.⁴⁶ Ehl-i sünnette olduğu gibi peygamberliğin çalışma ve gayret sonucu sahip olunacak bir durum olmadığına ve Allah'ın bir ihsanı olduğuna inanılır.⁴⁷

Mısırlı yazar Salih Verdânî, Şia ve Ehl-i Sünnet akaidi üzerine yazdığı eserinde şöyle der: “Peygamberlerin hepsi, doğumlarından ölümlerine kadar, yani peygamberlikten önce ve sonra büyük ve küçük tüm günahlardan masumdurlar. Onlardan hata, unutmaya veya kasıt yoluyla kötülük sadır olmaz. Şayet böyle olmamış olsaydı, kendilerine ve getirmiş oldukları buyruklara güven duyulmaz, gönderilmeleri batıl olurdu. Peygamberlerin anne ve babaları da kötü fiil ve kötü ahlaktan münezzehtir. Peygamberler, insanlar arasında kötü bilinen kabalık, hoyratlık gibi çirkin davranışlardan, cüzzam gibi bedensel hastalıklardan korunmuşlardır.”⁴⁸

3. İmamet

İmamet kelimesi sözlükte ‘ön’, ‘öne geçen’, ‘önder’, ‘yol’, ‘komutan’, ‘halife’ gibi anlamlara gelir. ‘İmamen’ şeklinde masdarı olan imamet kelimesi ise ‘imam

⁴¹ Bakara, 2/253; İsrâ, 17/ 21, 55.

⁴²Ahzab, 33/21.

⁴³Fussilet, 41/6.

⁴⁴Neml, 27/65; Şura, 41/51; Saff, 61/6; Al-i İmran, 3/49; A'raf, 7/ 188.

⁴⁵ Şeyh Saduk Ebu Cafer Muhammed b. Ali İbn Babeveyh el-Kummî, *İ'tikâdât*, Kum 1413, s. 89.

⁴⁶Halife Keskin, *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*, Beyan Yay., İstanbul 2000, s. 117; (Ayrıca bkz. Allame Hillî, *Keşfü'l-Murad*, s. 273).

⁴⁷ Müfid, *Evail*, s. 64.

⁴⁸Salih Verdânî, *Akaidü'l-Sünne ve Akaidü'ş-Şia*, yrs., 1415/1995, s. 109.

olmak', 'müslümanların başı' gibi anlamlara gelir.⁴⁹ İstılahta ise, Resul-i Ekrem'in vefatının akabinde İslam toplumunun hem dinî hem de siyasî açıdan idaresi ve yönetimi demektir.⁵⁰ Siyasî otoriteyi elinde bulunduran kişi olarak imam, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dünyevî otoritesini temsil eden, dinî hükümlerin uygulanmasında, dünya işlerinin düzenlenmesinde⁵¹ toplumun başında bulunan ve onları yönlendiren lider olarak kabul edilmiştir.⁵² Bu durumda imam, müslümanların lideri anlamına geldiği gibi, namaz kıldıran kişiye de imam denir. Onların yaptığı bu iş de imamettir. Hem siyasî hem de dinî liderliği birbirinden ayırmak için namaz kıldıran kişiye imamet-i suğra, diğerine de imamet-i kübra denmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de imam kelimesi önder, kitap ve yol gibi anlamlarda kullanılmıştır.⁵³ Bir ayette: "*Ve onları, kendi emrimizle hidayete yönelten imamlar (önderler) kıldık ve onlara hayrı kapsayan fiilleri, namaz kılmayı ve zekat vermeyi vahyettik. Onlar bize ibadet edenlerdi*"⁵⁴ buyurulmuştur. Başka bir ayette ise: "*Biz onları ateşe çağıran imamlar kıldık; kıyamet günü de kendilerine yardım edilmeyecektir*"⁵⁵ şeklinde ifade edilmiştir. Bu ayetlere baktığımızda imam kelimesi hem iyi hem kötü yönde önderlik anlamlarına gelebilmektedir.

Hadislerde de imamet konusuna yer verilmiştir. Hadis kitaplarında geçen bir rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*İsrailoğullarını peygamberler idare ederdi. Bir peygamber vefat ettiği zaman onun yerine başka bir peygamber gönderilirdi. Benden sonra peygamber yoktur, ama halifeler olacaktır.*" Kendisine "bu konuda bize ne emredersiniz" diye sorulunca da şu cevabı vermiştir: "*Biatinize bağlı kalınız, halifelere haklarını veriniz. Allah onlara da sizin haklarınızdan soracaktır buyurmuşlardır.*"⁵⁶ Başka bir yerde de Hz. Peygamber'e kendisinden sonra ne gibi hususlara dikkat etmeleri gerektiği sorulmuş, O (s.a.s.): "*Başlarındaki*

⁴⁹İbn Manzur, *a.g.e.*, s. 26; Firuzabadî, *a.g.e.*, s. 1077.

⁵⁰Mustafa Öz, Avni İlhan, "İmamet", *DİA*, Cilt 22, İstanbul 2000, s. 201.

⁵¹ Maksut Çetin, *İslam'da Din-Siyaset İlişkisi*, Gece Kitaplığı Yay., Ankara 2018, s. 5.

⁵² Maksut Çetin, "İslam Mezheplerinde Yönetimin Gerekliliği Meselesi", *DEÜİFD*, Sayı 43, 2016, s. 209.

⁵³Bakara, 2/124, Hud, 11/17; Furkan, 25/74; Ahkaf, 46/12, Hicr, 15/79; Yasin, 36/12; İsra, 17/71; Tevbe, 9/12; Enbiya, 21/73; Kasas, 28/5; Secde, 32/24.

⁵⁴Enbiya, 21/73.

⁵⁵Kasas, 28/41.

⁵⁶Müslim, "İmare" 44 s. 894; İbn Mace "Cihad", 42; Çetin, *a.g.e.*, s. 107.

idareci kim olursa olsun ona itaat edilmesini, kendisinden sonra gelecek olan halifelerin sünnetlerine uymaları gerektiği”⁵⁷ nasihatinde bulunmuştur. Aksi takdirde kişinin cehalet ölümüyle öleceği belirtilmiştir.⁵⁸

Şia mezhebi imamı, hak olan dini muhafaza etmek için Allah tarafından seçilen ve görevlendirilen kişi olarak görür.⁵⁹ İmamet konusu Şia’yı diğer mezheplerden ayıran en önemli konudur. Onlara göre iman, dinin asıllarından sayılan imamete inanmakla gerçekleşir. İmamete inanmayanın dini de yok sayılmıştır. İmamet nübüvvetin devamı olarak görülmüştür. Hz. Peygamber’in vefatıyla vahiy kapısı kapanmıştır. Ancak insanlar yanlışla düşmemek için her zaman bir rehber ihtiyacı duymuşlardır. Bu nedenle yanılmayacak, yanlışla düşmeyecek ve düşürmeyecek, din ve dünya işlerini tanzim edecek biri imam olmalıdır. Böyle önemli bir vazife ancak her açıdan en üstün olana verilmelidir.⁶⁰ Şia’ya göre bu işe en layık olan kişi Hz. Ali’dir. O, Allah Resulü (s.a.s.) tarafından imam olarak tayin edilmiştir. İmamet de Hz. Ali ve Hz. Fatıma’nın soyundan devam etmektedir.

4. Hilafet

Halife kelimesi sözlükte, ‘geriye kalmak’, ‘sonra gelmek’, ‘Allah’ın halifesi’, ‘sultan’, ‘sonra olmak’ gibi anlamlara gelir.⁶¹ Aynı zamanda ‘başkasının makamına geçen’, ‘kendinden öncekinin yetkilerini kullanan’ gibi anlamaları da vardır.⁶² İstilahta ise, Resul-i Ekrem’in vefatından sonra O’nun yerine geçerek, İslam devletinin yönetimi ve idaresini devralan kişiye halife denir. Halifenin temsil ettiği makama da hilafet makamı adı verilir.

Kur’an-ı Kerim’de halife kelimesi birinin yerine vekil olma anlamlarında kullanılmıştır.⁶³ Nitekim: “*Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım*”⁶⁴ ayetinde halife kelimesi ile murad olunan anlamın Hz. Adem ve tüm insanlık olduğu ifade

⁵⁷Tirmizî, “İlim”, 16; Ebu Davud, “Sünnet”, 8.

⁵⁸Müslim, “İmare”, 58.

⁵⁹Tabatabaî, *a.g.e.*, s. 184.

⁶⁰Öz, İlhan, “İmamet”, *DİA*, s. 202; Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 308-309.

⁶¹İbn Manzur, *a.g.e.*, s. 82; Zebidî, *a.g.e.*, s. 241; Zemahşerî *a.g.e.*, s. 263.

⁶²Hasan Gümüşoğlu, *İslam’da İmamet ve Hilafet*, Kayıhan Yay., İstanbul 2011, s. 16.

⁶³Bakara, 2/30; Sad, 38/26; En’am, 6/165; Yunus, 10/14; Neml, 27/62, Fatır, 35/39.

⁶⁴Bakara, 2/30.

edilmektedir.⁶⁵“Allah sizi yeryüzünde halifeler kıldı”⁶⁶ ayetinde ise hitap tüm insanlığadır. İnsan, mes’uliyetinin bilincinde olarak yeryüzünde ıslah edici⁶⁷ bir misyon yüklenmesiyle ve salih ameller işlemek suretiyle yaratılış amacına uygun yaşamış olur. İnsan, Allah’ın yeryüzünde eşref-i mahluku ve güvenine mazhar olarak yaratılmıştır.⁶⁸

Hilafet, kelime olarak olmasa da anlam itibarıyla hadislerde adil imam, devlet başkanı gibi anlamlarda kullanılmıştır. Kıyamet günü arşın gölgesinde gölgelenecek ve Allah’a yakın olacak olanlar arasında adil imam zikredilmiş,⁶⁹ bunun yanında Allah’a en uzak olacak olanlar arasında da zalim imamdan bahsedilmiştir.⁷⁰

Hilafet ve imamet kelimeleri birbirinin yerine kullanılabilen iki kavram olmakla beraber aynı zamanda hilafet, dünya ve ahirete yönelik işlerde dine uygun hareket etmek demektir. Halife, dini muhafaza etmek, insanların dinini daha doğru yaşamalarını sağlamak ve aynı zamanda dünya işlerini yürütürken dini göz ardı etmemek zorundadır. Din insanların ahiret saadetini murad ettiğinden dünyevî meseleleri de dine uygun halletmek icap eder. Bu vazife de önce peygamberlere sonrada halifelere tevdi edilmiştir.⁷¹

Resul-i Ekrem’in vefatının sonrasında Ensar’ın Benî Saide bahçesinde toplanarak devlet başkanını seçme girişimi, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in olaya müdahil olmaları ve Kureyşli olmayan bir kişiye kimsenin tabi olmayacağını söylemeleri üzerine Hz. Ebu Bekir’in hilafetiyle sonuçlanmıştır. Bağdadî, konuyla alakalı olarak Ensar’ın, kendilerine Hz. Peygamber’in söylediğini öne sürdükleri:“*İmamlar Kureyş’tendir*”⁷² sözü rivayet edilince Hz. Ebu Bekir’in hilafetini kabul ettiklerini söyler.⁷³ Eş’arî, bu konuda müslümanlar arasında çıkan ilk

⁶⁵*Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, DİB Yay., Ankara 2007, Cilt 1, s. 101.

⁶⁶En’am, 6/165.

⁶⁷ Nisa, 4/146; A’raf, 7/85; Hud, 11/117.

⁶⁸Casim Avcı, “Hilafet”, *DİA*, Cilt 17, İstanbul 1998, s. 539.

⁶⁹Buharî, “Zekat”, 16; Müslim, “Zekat”, 91; Tirmizî, “Ahkam”, 4.

⁷⁰Tirmizî, “Ahkam”, 4.

⁷¹Veliyyüddin Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun, *Mukaddime*, Dımeşk 1425, s. 365.

⁷² Buharî “Ahkam” 2/2; Müslim “İmare” 4.

⁷³Bağdadî, *a.g.e.*, s. 2.

problemin imamet meselesi olduğunu ifade eder.⁷⁴ Şehristanî ise, Müslümanlar arasında çıkan ilk ihtilafın Kırtas hadisesi⁷⁵ olduğunu, ancak en büyük anlaşmazlığın imamet konusunda çıktığını ve bu konu dışında müslümanların bu kadar birbirlerine düşman oldukları bir problemin görülmediğini söyler.⁷⁶

İslam tarihine baktığımızda hilafet kelimesinin imamet kelimesine nazaran daha fazla kullanıldığı görülür. Devlet başkanları için tarihte halife, imam, emirü'l-mü'minin ünvanları kullanılırken, kelimî konularda imamet kelimesi tercih edilmiştir.⁷⁷ Özellikle Şîî alimler, dinin esaslarından biri saydıkları imamet kelimesini kullanmayı tercih ederler. Ehl-i Sünnet alimleri ise Şia'ya bu konuda reddiyeler yazmak için çaba sarfetmiş, ve onlarda imamet kelimesini bu amaç doğrultusunda kullanmışlardır.⁷⁸ Zira Şîîler imam kelimesini Hz. Ali için kullanırlar. Çünkü Allah Resulü'nden (s.a.s.) sonra cemaate namaz kıldırma işi de dahil olmak üzere insanlara din ve dünya işlerinin tümünde önderlik etmeye, Hz. Ebu Bekir'den daha çok O layıktır, ve dolayısıyla sadece peygamber soyundan devletin başına geçenler bu isimle anılır.⁷⁹ Şia'ya göre Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından itaat edilmesi farz kılınmış kişi Hz. Ali'dir. Dolayısıyla imamet, O'nun ve Hz. Fatıma'nın neslinden olmalıdır.⁸⁰

İbn Haldun (ö.808/1406), Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in İmamiyye'nin iddia ettiği gibi bir tayinde bulunmadığını söyler ve şunları ekler: Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatı esnasında kağıt kalem istemesi, Hz. Ömer'in buna mani olması bu konuda herhangi bir vasiyetin bulunmadığını gösterir. Zira böyle bir emir olmuş olsaydı, Hz. Ömer'in Allah Resulü (s.a.s.)'ne muhalif davranması söz konusu olamazdı. Hz. Ömer'e, yerine kimi bırakacağı hususu sorulduğunda O: "*Herhangi birini tayin*

⁷⁴Eş'arî, *a.g.e.*, s. 8.

⁷⁵Kırtas hadisesi olarak bilinen olayda Hz. Peygamber, vefat edeceği zaman kendisinden sonra ayrılığa düşülmemesi için bir kağıt kalem getirilmesini istediği, ancak Hz. Ömer'in Allah Resulü'nün çok rahatsız olmasını gerekçe göstererek, denilenin yapılmasını engellediği iddia edilmektedir. (Şehristanî, *a.g.e.*, çev. Mustafa Öz, Litera Yay., İstanbul 2011, s. 34; Mehmet Nur Akdoğan, "Şîî Literatürde Hz. Ömer'in Bazı Hadiselerdeki Rolü", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 12, Ankara 2014, s. 87-88).

⁷⁶Şehristanî, *a.g.e.*, (çev. Mustafa Öz), s. 34-35.

⁷⁷Gümüsoğlu, *a.g.e.*, s. 36; (ayrıca bkz ; Hulusi Yavuz, *Osmanlı Devleti ve İslamiyet*, s. 83).

⁷⁸Öz, İlhan, "a.g.m"., s. 201.

⁷⁹İbn Haldun, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 409.

⁸⁰Nevbahtî, *a.g.e.*, s. 19.

etsem de etmesem de seleflerime muhalif davranmış olmam” diyerek tayinde bulunmayan Hz. Peygamber’i ve yerine kendisini halef bırakan Hz. Ebu Bekir’i örnek vermiştir.⁸¹ Tabatabaî bu görüşe muhalif olarak Resul-i Ekrem (s.a.s.)’in, böyle önemli bir meselede ümmetini kendi haline terk edip, yerine kimseyi halef bırakmamasının mümkün olmadığını iddia ederek Şia’nın bu konudaki genel kanaatini dile getirmiştir.⁸²

Allah Resulü (s.a.s.)’nün vefatının akabinde ümmetin idaresi için seçilen Hz. Ebu Bekir’e, ashab tarafından “Halifetü Resulillah” ünvanı verilmiş ve Hz. Ömer için ise “Emirü’l-Mü’minin” ifadesi kullanılmıştır.⁸³ Hilafete ilk olarak Hz. Ebu Bekir’in getirilmesi Şîf ve Sünnî düşüncüyü karşı karşıya getirmiştir. Şia’nın iddia ettiği nass ile tayin meselesini Hz. Ali gündeme hiç taşımamış ve böyle bir konu diğer sahabeler tarafından da bahis konusu edilmemiştir.⁸⁴

Hz. Osman ve özellikle Hz. Ali dönemlerinde meydana gelen birtakım siyasî krizler ve imamet konusundaki farklı görüşler itikadî olarak müslümanların fırkalara ayrılmasına zemin hazırlamıştır. Cemel ve Sıffin savaşları imamet konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına; imamın kim olacağı, nass ve tayin meselesi, imamın azledilmesi, imamda olması gereken özellikler, Hz. Ali’nin vasiliği konusu gibi problemler müslümanlar arasında fırkalaşmaya sebebiyet vermiştir.⁸⁵ Bu durum, müslümanlar arasındaki ayrışmaların temelinde öncelikli olarak siyasî ayrılıkların yer aldığını göstermektedir. Bu siyasî ayrılıklar zamanla dinî alana sıçramış ve itikadî ayrılıklara sebep olmuştur.

5. Vahiy

Vahiy kelimesi sözlükte, ‘hızlıca işaret etmek’, ‘gizli söz’, ‘ilham etmek’, ‘gizli söylemek’, ‘ilham’ gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁶ İstilahî olarak ise, Allah’ın

⁸¹İbn Haldun, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 393.

⁸²Tabatabaî, *a.g.e.*, s. 173.

⁸³İbn Haldun, *a.g.e.*, s. 366-409; Öz, İlhan, “a.g.m”., s. 201.

⁸⁴Avcı, “a.g.m”., *DİA*, s. 541.

⁸⁵Öz, İlhan, “a.g.m”., s. 201.

⁸⁶İbn Manzur, *a.g.e.*, s. 379; Firuzabadî, *a.g.e.*, s.1342; Zebidî, *a.g.e.*, s. 171, İsfahanî, *a.g.e.*, s. 1140.

peygamberlerine bir işi gizli olarak bildirmesi anlamındadır.⁸⁷ İnsanların Allah'ın emir ve yasaklarından haberdar olmaları için Allah tarafından seçilmiş olan peygamberlerin kendi gayretleri olmaksızın Allah'tan aldıkları ve akıllarında yer eden özel bilgilerdir.⁸⁸ Vahiy İslam'da olduğu gibi diğer semavî dinlerde de yer edinen Allah ve kulları arasındaki özel ilişkidir.⁸⁹

Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde kullanılan vahiy kelimesi Allah'ın, peygamberlerin yanında başka insanlara ve canlılara bir şeyi bildirmesi şeklinde de kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de: *“Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁹⁰

*“Musa'nın annesine, 'Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil'e) bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız' diye ilham ettik.”*⁹¹

*“Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini vahyetti. Ve biz, yakın semayı kandillerle donattık, bozulmaktan da koruduk. İşte bu, aziz, alim olan Allah'ın takdiridir”*⁹² şeklinde ifade edilmiştir.

Bunların yanında şeytanın kendi dostlarına telkini, vesvesesi olarak da bu kelimenin Kur'an'da kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Kur'an'da: *“İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileyseydi, bunu yapamazlardı. O halde, onları iftiralarıyla baş başa bırak”*⁹³ şeklinde ifade edilmiştir.

⁸⁷ Zebidî, a.g.e., s. 171.

⁸⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Akaid İlminde Vahyin ve Aklın Yeri”, *Akaid ve Kelam İlminde Vahyin ve Aklın Yeri Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*, Ensar Yay., İstanbul 2012, s. 29

⁸⁹ Mehmet Akif Ceyhan, *Kur'an Ayetleri Işığında Vahiy*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016, s. 8.

⁹⁰ Şura, 42/51.

⁹¹ Kasas, 28/7.

⁹² Fussilet, 41/12.

⁹³ En'am, 6/112.

Kur'an-ı Kerim'de vahiy meleği olarak Cebrail (a.s.)'den bahsedilmiştir. Onunla alakalı olarak Kur'an'da bazı ayetlerde 'Ruhu'l-Kudüs'⁹⁴ bazı ayetlerde de 'Ruhu'l-Emin'⁹⁵ ifadesi kullanılmıştır.

Allah'ın konuşmasına vahiy denir. Vahiy, O'nun kendi iradesini, kula ait olmayan olağanüstü bir dille değil, onun rahatlıkla kavrayabileceği bir lisan ile anlatmasıdır.⁹⁶ Allah kulu ile vahyi vasıta kılarak konuşur. Tüm peygamberlere ilahî emirler bu şekilde gelmiştir.⁹⁷ Vahyin insana ulaştırılması birkaç şekilde cereyan eder:⁹⁸

1. Allah'ın vahyedeceği şeyi kişinin kalbine göndermesi, öğretmesi şeklindedir.⁹⁹ Bu tarz vahiy sadece peygamberlere değil, Allah'ın istediği sadık kullarına da gönderilir. Kasas suresinde,¹⁰⁰ Hz. Musa'nın annesine vahyedildiği bildirilmiştir. Peygamberler bu şekilde gelen vahyi uyanıkken manevî olarak hisseder ve alır.¹⁰¹ Kutsî hadislerin¹⁰² de, Allah'ın Hz. Peygamberin kalbine ilka ettiği vahiy çeşitlerinden olduğu ifade edilmektedir.¹⁰³

2. Perde ardından konuşma: "*Musa, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi: Ey Musa! Şüphesiz ben, alemlerin Rabbi olan Allah'ım*"¹⁰⁴ ayetinde olduğu gibi, Allah'ın Hz. Musa ile konuşması bu şekilde gelen vahye örnek verilebilir.

⁹⁴ Bakara, 2/87-253.

⁹⁵ Şuara, 26/193.

⁹⁶ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (çev. Süleyman Ateş), AÜF Yay., Ankara 1975, s. 143.

⁹⁷ Mehmet Aydın, "Vahiy Ne Demektir?", *Diyanet Dergi*, Cilt 17, Sayı 5, 1978, s. 286.

⁹⁸ Şura, 42/51.

⁹⁹ Yavuz, "Vahiy", *DİA*, Cilt 42, İstanbul 2012, s. 440; İsfehanî, *a.g.e.*, s. 1141.

¹⁰⁰ Kasas, 28/7.

¹⁰¹ Yavuz, "Vahiy", *a.g.e.*, s. 440.

¹⁰² Kutsî hadis; Hz. Peygamber'in Kur'an dışında Allah'a dayandırarak söylediği hadislerdir (Hayati Yılmaz, "Kutsî Hadis", *DİA*, Cilt 26, İstanbul 2002, s. 318).

¹⁰³ Yavuz, "Vahiy", *a.g.e.*, s. 441.

¹⁰⁴ Kasas, 28/30.

3. Vahiy meleği olan Hz. Cebrail (a.s.) aracılığı ile vahyin peygamberlere ulaştırılması şeklindedir. Buharî’de geçen bir rivayette Allah Resulü (s.a.s.)’nün Cebrail’i, ilk vahyi getirdiğinde Hira dağında gördüğü ifade edilmektedir.¹⁰⁵

Bunların dışında Hz. Peygamber (s.a.s.)’in, güçlü bir sesle ve salih bir rüya ile de vahyi aldığı rivayetlerde geçmektedir.¹⁰⁶ Yine, sahabeden Hz. Dihye’nin suretiyle Cebrail’in gelerek vahyi bildirdiği bilinmektedir.¹⁰⁷ Ayetleri alırken Hz. Peygamber (s.a.s.)’in acele davranmaması, onu ezberletecek olanın Allah olduğu, sadece okunuşunu takip etmesi gerektiği Kur’an’da ifade edilmiştir.¹⁰⁸ Her peygambere ilahi buyruklar vahiy olarak gelmiş, buna iman etmek dinin asıllarından sayılmıştır. Dolayısıyla söz konusu vahyi inkar edenlerin ve onunla alay edenlerin kafir sayılacağı ve cehennem azabıyla cezalandırılacakları ayetlerde bildirilmiştir.¹⁰⁹

İmamiyye, vahyin mahiyeti hakkında Ehl-i Sünnet ile çok farklı bir düşünceye sahip değildir. Onlara göre de vahiy Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla peygamberlerine gelen özel bilgilerdir. Ayrıca, Şeyh Saduk (ö. 381/991)’un İtikâdât’ında konuyla alakalı olarak, İsrafil’in iki gözü arasında bir levha bulunduğu, Allah’ın vahiy göndermek istediği zaman bu levhanın İsrafil’in alınına çıktığı ve bu levhaya bakarak İsrafil’in onu okuduğu iddia edilmektedir. Sonra da sırayla, İsrafil Mikail’e, Mikail Cebrail’e, Cebrail de peygamberlere bu bilgileri iletmesine dair bilgiler yer almaktadır.¹¹⁰

6. İlham

İlham kelimesi, “İhm” kökünden türemiş olup, sözlükte, ‘yutuvermek’, ‘ateş yakıp kül etmek’ gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise Allah’ın, kulunun kalbine melek vasıtası ile ya da aracısız bir şekilde iyi ve güzel olan şeyleri ilka

¹⁰⁵ Buharî, “Bed’ul Vahiy”, 3.

¹⁰⁶ Buharî, “Bed’ul Vahiy”, 2-3; Tirmizî, “Menakıb”, 7.

¹⁰⁷ Yavuz, “Vahiy”, *DİA*, s. 441.

¹⁰⁸ Kıyame, 75/16-19; Buharî, “Bed’ul Vahiy”, 4.

¹⁰⁹ A’raf, 36, 40; Al-i İmran, 3/1; Maide, 5/10; En’am, 6/21-39.

¹¹⁰ Şeyh Saduk, *Şîh İmamiyye’nin İnanç Esasları*, (çev. Ethem Ruhi Fığlalı), AÜİF Yay., Ankara 1978, s. 94.

etmesidir.¹¹¹ İnsanın zihninde birden bire beliren düşüncelerdir.¹¹² Kur'an'da bu kavram şöyle ifade edilmektedir: “*Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırıcı kurtuluşa ermiştir.*”¹¹³ Bu ayette insanın iyilik ve kötülük açısından çift yönlü bir varlık olduğu ve ona Allah tarafından iyi ve kötünün öğretildiği anlamında ilhamın kullanıldığı görülmektedir.¹¹⁴

Kur'an'da, Hz. Musa'nın annesine vahyedildiği belirtilen ayetin tefsirinde, bunun peygamberlere gelen vahiy türünden olmadığı, kalbine bilginin doğması anlamında, ilham manasıyla kullanıldığı ifade edilmektedir.¹¹⁵ Allah Resulü (s.a.s.)'nün kendisine soru soran kişiye öğrettiği: “*Allah'ım, beni nefsimin şerrinden koru ve bana doğruyu ilham et*”¹¹⁶ mealindeki duada ilham kelimesi, insanın içine doğru olan bilginin gönderilmesi, öğretilmesi şeklinde anlam bulmaktadır. Yine Allah Resulü (s.a.s.)'nün Hz. Ömer için söylediği rivayet olunan: “*Önceki ümmetler arasında kendisi peygamber olmadığı halde onunla konuşulan ilham edilen kimseler vardı. Benim ümmetimde böyle biri varsa o Ömer (r.a.)'dir*”¹¹⁷ hadisinde ilham kelimesinin insanın içine bir bilginin doğması anlamına geldiğini görmekteyiz. İlham, peygamberler ve salih kimseler başta olmak üzere tüm canlılara gelebilir. Peygamberlere gelen ve vahyin bir türü olan ilham, delil hükmündedir. Salih kimselere gelen ilham, nasrlara uyması şartıyla yalnız kişiyi bağlar.¹¹⁸ İlhamı bilgi kaynakları arasında görenler olduğu gibi, insanın kalbine birtakım düşüncelerin ilka edilmesini kabul ettiği halde ilhamın bilgi kaynaklarından olmadığını söyleyenler de vardır. Haddi zatında ilham, kişisel bir tecrübeden öteye gitmeyen, doğruluğu

¹¹¹ Zebidî, *a.g.e.*, s. 459; İbn Manzur, *a.g.e.*, s. 554; Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyya b. Muhammed er-Razi el-Kazvinî el-Hemedanî İbn Faris., *Mu'cemü Meşâyisi'l-Luğa*, trs, s. 217; Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, Şifa Yay., İstanbul 2016, s. 134; İsfahanî, *a.g.e.*, s. 971.

¹¹² Yavuz, “İlham”, *DİA*, Cilt 22, İstanbul 2000, s. 98.

¹¹³ Şems, 91/7-9.

¹¹⁴ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Cilt 5, DİB Yay., Ankara 2007, s. 630; İbn Kesir, *Büyük Kur'an Tefsiri*, (çev. Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yay., Cilt 10, İstanbul 2017, s. 241.

¹¹⁵ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yay., Cilt 4, s. 216.

¹¹⁶ Tirmizî, “Da'avat”, 70.

¹¹⁷ Buharî, “Fezailü Ashabi'n-Nebi”, 33.

¹¹⁸ Ahmet Ak “Maturidî Alimlere Göre İlhamın Bilgi Kaynağı Olması Sorunu”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2014, s. 143.

ispatlanamayan bir durum olması sebebiyle bilgi kaynakları arasında yer almaması daha isabetli görülmektedir.¹¹⁹

İmamiyye'ye göre ilham, imamın bilgi kaynaklarındandır. İmamın vahiy alan peygamberlerden farklı olarak bilgisini ilham yoluyla elde ettiği bilinmektedir.¹²⁰ Kafi'de geçen ve imamlar için kullanılan muhaddes sözü, imamın vahiy meleğini görmese de sesini işittiğini ve ilmini bu yolla elde ettiğini ifade etmektedir.¹²¹

İmamiyye'ye göre dinî hükümlerin tümünü, dünyaya ait işlerin hepsini Allah peygamberlerine bildirmiş, Hz. Ali, Hz. Peygamber'den bu ilmi almış, daha sonra da her imam kendinden önceki imamdan bu ilmi almak suretiyle ilmini tamamlamıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde olacak olan hadiseler imamlara Allah tarafından ilham vasıtasıyla bildirilmiştir. İmamlar ne zaman öleceklerini bilirler, eğer istemezlerse de ölmezler.¹²² İmamın gayba ait bilgiye sahip olduğu inancı mevcuttur. Gaybın bilgisi Allah'a ait olmakla birlikte, peygamberler Allah'ın bildirmesiyle, imamlar da peygamberler aracılığı ile bu bilgiye sahip olabilmektedirler. Ankebut Suresi'nde ifade edilen: *"Hayır, o (Kur'an), kendilerine ilim verilenlerin sînelerinde (yer eden) apaçık ayetlerdir. Ayetlerimizi, ancak zalimler bile bile inkar eder"*¹²³ ayetinde kendilerine ilim verilenlerin imamlar olduğu ifade edilmiştir.¹²⁴ Bu kadar geniş bir ilmî birikime sahip olmaları ilimlerini Hz. Peygamber'den, dolayısıyla Allah'tan almış olmalarından kaynaklandığı iddia edilmektedir. Tüm bunlar onların bilgi kaynaklarının ilham yoluyla Allah'tan aldıkları inancını doğurmuştur. İlk dönem İmamiyye inancı bu şekildeyken daha sonraları İmamiyye kelamcıları imamın bilgisi konusuna sınırlandırma getirmişlerdir. İmamın bilgisinin şer'i hükümleri bilmeye sınırlı olduğu, gaybı ise bilmelerinin mümkün olmadığı ileri sürülmüştür.¹²⁵

¹¹⁹ Yavuz, "İlham", *DİA*, Cilt 22, İstanbul 2000, s. 99.

¹²⁰ Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 103.

¹²¹ Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1 s. 102.

¹²² Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 153.

¹²³ Ankebut, 29/49.

¹²⁴ Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt I, s. 127.

¹²⁵ Halil İbrahim Bulut, Özkan Gül, "a.g.m.", *Marife Dergisi*, Sayı 1, 2005, s. 81.

7. İsmet

İsmet kelimesi sözlükte “asm” kökünden gelmekte olup, ‘engel olmak’, ‘korumak’, ‘muhafaza etmek’, ‘himaye etmek’, ‘tutunmak’, ‘kötülük işlemekten sığınmak’ gibi anlamlara gelmektedir.¹²⁶ İstilahî olarak ise ismet, Allah’ın peygamberlerine has kıldığı cevherle onları koruması, onlara bedenî üstünlükler vermesi, onlara yardım edip ayaklarını sabit kılması, iç huzuru, güven, başarı ve yardım lutfetmesi ve kalplerini koruması anlamlarına gelmektedir.¹²⁷ Kur’an-ı Kerim’de ismet kelimesinin geçtiği ayetlerde peygamberlerin günahsız olduklarından bahsetmemektedir. İsmet kelimesi bir ayette: “*Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: “İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak”*”¹²⁸ anlamıyla yer almakta ve imtina etmek, iffetli olmak manalarında kullanılmıştır. Başka bir ayette ise: “*Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O’nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kafirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir*”¹²⁹ ayetinde ise Allah’ın koruması manasındadır.

Tefsir kitaplarında peygamberlerin ismet sıfatına haiz oluşlarını ispat eden farklı ayetlerden bahsedilir. Peygamberlere itaatın Allah’a itaat gibi farz oluşu ismet sıfatına delalet ettiği ifade edilir. Kur’an-ı Kerim’de: “*Ey iman edenler! Allah’a ve Resulü’ne itaat edin*”¹³⁰ ve: “*Şüphesiz Allah ve Resulü’nü incitenlere, Allah dünya ve ahirette lanet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır*”¹³¹ gibi ayetlerin Allah Resulü’nün ismetine delil olduğu ifade edilmektedir.¹³²

¹²⁶ Zebidî, *a.g.e.*, s. 98; İbn Manzur, *a.g.e.*, s. 403; Firuzabadî, *a.g.e.*, s. 1138; İsfahanî, *a.g.e.*, s. 705.

¹²⁷ Zebidî, *a.g.e.*, s. 98; İsfahanî, *a.g.e.*, s. 705.

¹²⁸ Yusuf, 12/32.

¹²⁹ Maide, 5/ 67.

¹³⁰ Enfal, 8/20.

¹³¹ Ahzab, 33/57.

¹³² Mehmet Bulut, “İsmet”, *DİA*, Cilt 23, İstanbul 2001, s. 135.

“Şüphesiz biz onları, ahiret yurdunu düşünme özelliği ile (temizleyip) ihlaslı kimseler kıldık. Onlar, bizim katımızda hayırlı, seçkin kimselerdendir”¹³³ Fahreddin Razî (ö.606/1210) bu ayetin, peygamberlerin ismet sıfatına ve onların Allah’ın seçilmiş müstesna kulları olduğuna bir delil olduğunu söylemektedir.¹³⁴ “Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, ayetlerini sağlamlaştırır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹³⁵ Razî bu ayet için ise, peygamberlerin kasden hata işlememiş olsalar da şeytanların kötü telkinlerinden de mahfuz bulunmadıkları, ancak Allah’ın izni ile bu durumdan korundukları yorumunda bulunur.¹³⁶ Hadislerde de ismet kelimesi masum şekliyle ve Kur’an’daki anlamıyla yani korunmak şekliyle geçmektedir. Buharî’de (ö. 256/870) geçen bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.): “Masum kimse, Allah’ın koruması altında olan kimsedir”¹³⁷ buyurmaktadır.

İmamiyye’ye göre peygamberler her türlü günahattan masumdurlar. Onların unutarak dahi olsa günaha girmeleri caiz değildir.¹³⁸ Peygamberler ve imamlar, ismet ve ilim sıfatlarında en üst derecededirler, vefat edene kadar da bu sıfatı taşırlar. Her Şîi mutlaka bu inanç üzere olmalıdır.¹³⁹

İmamiyye inancına göre sadece peygamberler değil, imamlar da ismet sıfatına sahiptir. İmamlar, dinî hükümlerin uygulanması noktasında peygamberlerin makamında olduklarından, büyük ve küçük her türlü günahattan masumdurlar.¹⁴⁰ Şeyh Saduk, masumiyetlerine inandıkları peygamberler ve meleklerle beraber imamları da zikreder, her türlü günahattan korunduklarını ifade eder. Allah’ın kendilerine tevdi ettiği vazifeyi yaparken O’na karşı gelmeden görevlerini bihakkın yerine getirirler. İmamın günah işlemesinin, onların diğer insanlar içindeki itibarını

¹³³ Sad, 38/46-47.

¹³⁴ Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Razî et-Taberistanî, *Mefatihü'l-Ğayb*, Cilt 26, s. 217.

¹³⁵ Hac, 22/52.

¹³⁶ Razî, *a.g.e.*, Cilt 23, s. 55.

¹³⁷ Buharî, “Kader”, 8.

¹³⁸ Müfid, *a.g.e.*, s. 66; Salih Verdani, *a.g.e.*, s.109.

¹³⁹ İrfan Abdülhamid, *İslam’da İ’tikâdî Mezhepler ve Akaid Esasları*, (çev. Mustafa Saim Yeprem), TDV Yay. Ankara 2014, s. 44.

¹⁴⁰ Müfid, *a.g.e.*, s. 66.

sarsıp, imamlara duyulan güveni zaafa uğratacağı düşüncesiyle ismet sıfatına inanmak farz sayılmış, imamın masumiyetine inanmayanlar ise küfürle suçlanmıştır.¹⁴¹

Kur'an-ı Kerim'de: "Ey peygamberin ev halkı! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"¹⁴², "Ey insanlar! Allah'a itaat edin, Peygamber'e ve sizden buyruk sahibi olanlara itaat edin"¹⁴³, "Şüphesiz, kendileri için tarafımızdan en güzel mükafat hazırlanmış olanlar var ya, işte bunlar cehennemden uzaklaştırılmışlardır"¹⁴⁴ ayetlerini Şîler imamların masumiyetlerine delil olarak göstermektedirler.¹⁴⁵ Aynı zamanda Hz. Fatıma ve Hz. Ali ile beraber, onların soylarından gelen on iki imamın hepsi masumdurlar. Hayatlarının hiçbir döneminde onlardan küfür, şirk, yalan gibi kötü söz ve fiiller sadır olmamıştır.¹⁴⁶ Şia'nın bu inanca sahip olmasının altında yatan nedenlerden belki de en önemlisi, Hz. Peygamber'in ailesine duyulan aşırı sevgi ve saygı neticesinde, özellikle Kerbela'da şehid edilen peygamber torunlarının acısı ve onlara duyulan merhamet hissi ile bir hürmet borcu oluşmasıdır. Bu durum, o insanlara üstün bazı vasıflar yüklenmek suretiyle olumsuz taraflarının görmezden gelinmesine ve her türlü hatadan berî bir konuma çıkartılmasına zemin hazırlamıştır.¹⁴⁷

Ehl-i Sünnet inancında ise değil imam veya halifeler, peygamberler bile hatadan tamamen uzak değillerdir. Zira onlar da nihayetinde bir beşerdir.¹⁴⁸ Her insan gibi sevinçleri, üzüntüleri, bir takım ailevi problemleri olabilmektedir. Günlük hayatla ilgili bazı uygulamalarda da hata yapmaları söz konusudur. Allah Resulü (s.a.s.) bir defasında hurma fidanlarını aşıl原因 birini bu işten vazgeçirmiş, bunun bir faydasının olmayacağını söylemiş, neticede o sene verim az olmuştu. Kendisine bu durum iletildiğinde O (s.a.s.): "Siz dünya işlerinizi benden daha iyi bilirsiniz, ben size

¹⁴¹ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 96; Cemil Hakyemez, "İmamiyye Şiasında İsmet İnancı", *Marife Dergisi*, Sayı 1, 2007, s. 169.

¹⁴² Ahzab, 33/33.

¹⁴³ Nisa, 4/59.

¹⁴⁴ Enbiya, 21/101.

¹⁴⁵ Hakyemez, "a.g.m", s. 170 ; Şeyh Saduk, *a.g.e.*, s. 94.

¹⁴⁶ Bulut, "a.g.m", s.135.

¹⁴⁷ Aisah Mohamed, "Şia'nın İmamette İsmet Doktrininin Eleştirisi", (çev. Ömer Aydın), *İÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Hakemli Dergi, Sayı 8, 2003, s. 246.

¹⁴⁸ Fussilet, 41/6.

Allah'tan gelen bir konuda bir şey söylersem bana uyun, ben de sizin gibi bir insanım” diyerek yanlılabılır olduğunu kabul etmiştir.¹⁴⁹ Peygamberlerin dünyaya yönelik işlerde yanlış bir takım davranışları olabilir ve bu yanlışlıkları da ayetle kendilerine bildirilmiştir. Nitekim Abese suresinde: *“Suratını astı, yüzünü çevirdi. Çünkü ona gözü görmeyen biri gelmişti. Sen nereden bileceksin belki o arınacaktı. Yahut o öğüt alacak da öğüdü kendisine fayda verecekti. Sen ise kendini her şeye yeterli görenle ilgileniyorsun. Onun arınmamasından sen sorumlu değilsin. Ama gönlünde Allah korkusu taşıyarak koşup sana gelenle ilgilenmiyorsun”*¹⁵⁰ buyurularak Hz. Peygamber ikaz edilmiştir. Ancak bu hatalar vahiyle düzeltilmekte ve tekrarı olmamaktadır. Ayrıca Allah Resulü (s.a.s.)’nün yanında diğer peygamberlerin de hata yapabilir oldukları Kur’an’da bildirilmektedir.¹⁵¹

8. Gaybet

Gaybet kelimesi sözlükte, ‘görünememe’,¹⁵² ‘kaybolma’, ‘gizlenme’¹⁵³ gibi anlamlara gelmekte olup ve ğayb kökünden türemiştir. Duyularla görülemeyen ve insan bilgisinin kapsamına girmeyen her şey için gayb kelimesi kullanılmaktadır.¹⁵⁴ İstilahta ise, kişinin insanlar tarafından görülemeyecek ve algılanamayacak bir biçimde gizlenmesidir.¹⁵⁵ Tasavvufta, kalbin içine gelen şey sebebiyle kişinin başkasının hallerini bilmekten uzak olması anlamına gelmektedir.¹⁵⁶

Kur’an-ı Kerim’de gaybet kelimesinin kullanımı ile ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Onlardan bazıları şu şekildedir: *“Süleyman, kuşlara göz atıp yokladı ve şöyle dedi: “Hüdhüd’ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?”*¹⁵⁷ *“O, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak yaratandır. Allah’ın “ol” deyip de her şeyin oluvereceği günü hatırla. O’nun sözü gerçektir. Sur’a üflendiği gün de mülk*

¹⁴⁹ Müslim, “Fedail”, 139-140.

¹⁵⁰ Abese, 80/1-10.

¹⁵¹ Taha, 20/ 40; Şuara, 26/ 14, 19-20; Kasas, 28/16.

¹⁵² Zebidî, a.g.e., “ğyb” md., s. 497.

¹⁵³ İbn Manzur, a.g.e., “ğyb” md., s. 654.

¹⁵⁴ İsfehanî, a.g.e., s. 767.

¹⁵⁵ Cemil Hakyemez, *Şia’da Gaybet İnancı ve Gaib On İkinci İmam*, İsam Yay., İstanbul 2009, s. 27.

¹⁵⁶ Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Tasavvufun İlkeleri*, Cilt 1, (çev. Tahsin Yazıcı), Kervan Yay., İstanbul 1978, s. 144.

¹⁵⁷ Neml 27/20.

(hükümranlık) O'nundur. Gaybı da, görülen alemi de bilendir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.”¹⁵⁸ “De ki: “Şüphesiz Rabbim gerçeği ortaya koyar. O, gaybleri hakkıyla bilendir.”¹⁵⁹ Peygamber Efendimiz (s.a.s.)’in vefatı sebebiyle Hz. Ömer’in derin bir üzüntü içinde söylemiş olduğu: “Hz. Peygamber ölmedi, O, hiçbir zaman ölmeyecek ve her zaman baki kalacaktır. O’nun öldüğünü söyleyenin boynunu vururum. O, Hz. İsa gibi göğe çıktı, bir gün dönecek ve aramızdan hiç ayrılmayacak”¹⁶⁰ şeklindeki sözlerini gaybet inancının bir yansıması şeklinde görmek mümkündür.

Gaybet anlayışı İmamiyye içerisinde imametle iç içe yer alan ve inanılması gerekli kavramlardan biridir. İmamiyye’ye göre, Hz. Peygamber’den sonra Hz. Ali ve onun soyundan gelen kişiler, peygamberin varisidir. On ikinci imam Muhammed el-Mehdi b. el-Hasan el-Askerî (ö. 260/874) babasının vefatının akabinde ortadan kaybolmuş olsa da O, hayattadır, gaibtir. Vakti geldiğinde, yeryüzünü zulümden ve kötülüklerden temizlemek için tekrar dönecektir.¹⁶¹ Kuleynî konuyla alakalı olarak, gaybet durumunun insanlar için bir imtihan olduğunu, Allah’ın, dinini yaşamadıkları için imamını gizlediğini, dinî esaslara göre idare edilmeyen bir toplumda gizlenmiş imama uymanın zahirî imama uymaktan daha faziletli kabul edildiğini ifade etmektedir.¹⁶²

İmamın ortadan kaybolduğuna, gizlendiğine inanılan gaybet dönemi iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk olarak kısa süreli gaybet (gaybet-i suğra) yaşanmış, bu dönemde imamın hükümlerini halka sefirler ulaştırmıştır. Kuleynî, gaybetin iki defa olacağını, bunlardan ilkinin kısa, diğerinin ise uzun olduğunu açıkladıktan sonra imamın yerinin ilk gaybette sadece has şiası tarafından ikinci gaybetinde ise has dostları tarafından bilindiğinden bahsetmektedir.¹⁶³ Yetmiş üç¹⁶⁴ yıl süren ilk gaybette imamın halka iletmek istedikleri ve halkın imama soruları bu sefirler

¹⁵⁸ En’am, 6/73.

¹⁵⁹ Sebe 34/48.

¹⁶⁰ Muhammed Hamidullah, *İslam Tarihi Dersleri*, (terc. Ruhi Özcan), Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi, Erzurum 1976, s. 86.

¹⁶¹ Kummî, *a.g.e.*, s. 111; Fiğlâlî, *a.g.e.*, s. 295; İrfan Abdülhamid Fettah, *İmamiyye Şia’sında Velayet-i Fakih Teorisi*, (çev. Seyit Bahçıvan), Kitap Dünyası Yay., Konya 2012, s. 21.

¹⁶² Kuleynî *a.g.e.*, Cilt 1, s. 204-206.

¹⁶³ Kuleynî *a.g.e.*, Cilt 1, s. 210.

¹⁶⁴ Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 528.

vasıtasıyla mümkün olmuştur. Gaib olan imamın sefirler aracılığıyla kendisine inananlara yazılı olarak bildirdiği emirlere uymak, İmamiyye'ye göre şart kabul edilmiştir.¹⁶⁵

Son sefirin ölümüyle uzun süreli gaybet dönemi başlamıştır. İmamiyye uleması, bu dönemden sonra insanların kafalarında gaib imamla alakalı oluşan soru işaretlerini gidermek için, bu işin Allah'ın izni ve iradesiyle gerçekleştiğini izah etmek durumunda kaldılar.¹⁶⁶ Nitekim Nevbahtî, *Fıraku'ş-Şia*'da bahsettiği: “İnsanların, Allah'ın emirlerini sorgulama ve araştırmaya hakları yoktur. Dolayısıyla kendilerine bu hak verilmeye kadar, gaib olan imamın adını anmaları ve yerini sormaları caiz değildir. Çünkü imam düşmanlarından korktuğu için Allah tarafından gizlenmiştir, O'nun durumunu araştırmak ise helal değildir. O'nu gizlemek ve bildiklerimizi söylememek, onun ve bizim kanlarımızı korumak demektir”¹⁶⁷ sözleriyle bu durumu açıklamaya çalışırken, aynı zamanda gaybetin kendileri için inanç esaslarından biri olduğunu da vurgulamıştır.

Uzun süreli gaybetin ne zamana kadar devam edeceği bilinmemekle beraber gaybet durumunun meşruluğunu izah etmek için İmamiyye, Hz. İbrahim ve Hz. Yusuf gibi peygamberlerin de gaybetlerinden bahsetmektedir.¹⁶⁸ Hz. Peygamber (s.a.s)'in de Mekke'deyken Medineliler tarafından gaip olduğunu iddia etmişler, bu şekilde imamın görevlerinin gaybet döneminde de devam ettiğini ve hükümlerinin geçerliliğini delillendirmeye çalışmışlardır.¹⁶⁹

9. Velayet

Velayet kelimesi sözlükte, ‘yakınlık’, ‘yardım etmek’, ‘idareyi üstlenmek’, ‘azat edilmiş köle’, ‘dostluk’, ‘yardımlaşmak’, ‘yetimin vasisi’ anlamlarına gelen ve “vly” kökünden türemiştir. Bu kelime, bir işin mes’uliyetini üstlenmek anlamındadır.¹⁷⁰ Ragıp İsfahanî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) bu kelimedeki

¹⁶⁵ Avni İlhan, “Gaybet”, *DİA*, Cilt 13, İstanbul 1996, s. 411.

¹⁶⁶ Hakyemez, *a.g.e.*, s. 167.

¹⁶⁷ Nevbahtî, *Fıraku'ş-Şia*, s. 110.

¹⁶⁸ Şeyh Saduk, *Kemalü'd-din ve Tama'mün-ni'me*, Beyrut 1412/1991, s. 129-142.

¹⁶⁹ Hakyemez, *a.g.e.*, s. 173.

¹⁷⁰ İbn Manzur, *a.g.e.*, s. 406-407; Firzabadî, *a.g.e.*, s. 1344; Zebidî, *a.g.e.*, s. 242.

yakınlık anlamının, mekan, soy, din açısından olabileceğini ifade eder.¹⁷¹ ‘Veliye’ fiilinin velayet ve velayet şeklinde gelen masdarları için el-Ferra (ö. 458/1066) ikisi arasında bir farkın bulunmadığını söylerken, İbnü’s-Sikkit (ö. 244/858) velayetin otorite, velayetin ise yardım anlamına geldiğini söylemektedir.¹⁷² Veli kelimesi aynı zamanda Allah’ın isimlerinden biridir.¹⁷³ Allahu Teala’nın Veli ismi, her şeye sahip olan, her şey üzerinde tasarruf hakkı bulunan anlamına gelmektedir.¹⁷⁴ Temel Yeşilyurt ‘veli’ kelimesinin Kur’anî bir kelime olduğunu ve zamanla tasavvuf içerisinde terim anlamıyla yer edindiğini söyler.¹⁷⁵

Istilahî olarak ise daha çok fıkıh terimi olarak karşımıza çıkan velayet kelimesi, şer’î yetki¹⁷⁶ anlamına gelmekte, başkalarının işlerini üzerine almak ve onları idare etmek anlamında kullanılmaktadır.¹⁷⁷ Şia’nın fıkıhta amel ettikleri Ca’ferî mezhebine göre fakih olan kişiler, imamların vekili konumunda olduklarından onların birtakım hak ve yetkilerini sahiplenmişlerdir.¹⁷⁸ Şia inancına göre velayet denildiğinde, Allah Resulü (s.a.s.)’nden sadır olan tüm eylemlerin O’nun adına ve O’nun yerine vekalet eden imamlar tarafından devam ettirilmesi inancı anlaşılır.¹⁷⁹ Yine velayet, İmamiyye’ye göre oniki imamı ifade etmektedir. Bu imamlar, kendilerinin yolundan gidenler için bir rehberdirler. Bu anlamıyla velayetin ebedî, nübüvvetin ise sınırlı olduğu kabul edilmiştir.¹⁸⁰

Kur’an-ı Kerim’de veli kelimesinin yer aldığı birçok ayet-i kerime bulunmaktadır: “*Allah iman edenlerin velisidir, inkar edenlerin velisi ise*

¹⁷¹ Ragıb İsfahanî, *Kur’an Kavramları Sözlüğü Müfredat*, (terc. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu), Çıra Yay., İstanbul 2012, s. 1181.

¹⁷²Zebidî, *a.g.e.*, s. 242.

¹⁷³İbn Manzur, *a.g.e.*, s. 406.

¹⁷⁴H. Yunus Apaydın, “Velayet”, *DİA*, Cilt 43, İstanbul 2013, s. 15.

¹⁷⁵Temel Yeşilyurt, “Kelam Açısından Velayet Nübüvvet İlişkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, 1996, s. 4.

¹⁷⁶Apaydın, “a.g.m.”, s. 16.

¹⁷⁷İsmail Safa Üstün, “Velayet-i Fakih”, *DİA*, Cilt 43, İstanbul 2013, s. 20.

¹⁷⁸Üstün, “a.g.m.”, s. 20.

¹⁷⁹M. Serkan Taflıoğlu, “İran İslam Cumhuriyeti’nde Egemenlik ve Meşruiyet Kaynağı Velayet-i Fakih”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68/3, 2013, s. 97;(ayrıca bkz:Kediver, H.1380: 33).

¹⁸⁰H. Corbin, “Şiflikte Velayet Kavramı”, (çev. Sabri Hizmetli), *AÜİFD*, Cilt 26, Ankara 1983, s. 717.

tağuttur.”¹⁸¹ “Allah mü’minlerin dostudur.”¹⁸² “Ey inananlar! Yahudi ve hristiyanları dost (veli) edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse, kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğruya iletmez.”¹⁸³ Bu gibi ayetlerde veli kelimesi dost, yardımcı gibi anlamlara gelmektedir. Hadislerde de veli kelimesi nikah bahsi içinde ele alınmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.): “Dul bir kadın evlilik konusunda velisinden daha yetkilidir. Genç bir kızın ise izni alınır. Onun izni susmasıdır”¹⁸⁴ buyurmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.)’in İslam’ın aziz olmasının Kureyş’ten gelecek on iki halife döneminin sonuna kadar süreceği şeklinde rivayet edilen hadisleri¹⁸⁵ Şia tarafından Hz. Ali ve Hz. Fatıma’nın soyundan gelecek on iki imam olarak değerlendirilmiş, aynı zamanda bu rivayetler velayetin de dayanağı olmuştur. Şia’ya göre Allah Resulü (s.a.s.), kendisine isnad edilen bir rivayette: “Ali benim varisim, benden sonra da her inananın velisidir; ardından Hasan, sonra Hüseyin, sonra da Hüseyin evladından dokuz kişidir”¹⁸⁶ buyurmuştur. Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında da Hz. Peygamber (s.a.s.)’in: “Benden sonra oniki emir olacak, onların hepsi de Kureyş’tendir”¹⁸⁷ dediği rivayet olunmaktadır.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) son peygamber olduğundan, ondan sonra başka bir nebi gelmeyecektir. Ancak bu durum, İmamiyye’ye göre insanların artık bir öndere ihtiyaçlarının olmayacağı anlamına gelmez. Bilakis peygamberden sonra insanların hataya düşmemeleri ve istikametten ayrılmamaları için bir öndere, bir imama daha çok ihtiyacı vardır. Her dönemde imamın olmasının zaruretine inanan İmamiyye, velayet kavramını da bu şekilde gündeme almıştır.¹⁸⁸ Her bir imam masumiyet sıfatıyla bu vazifeyi üstlenmiştir. Ancak, on birinci imam Hasan el- Askerî’nin vefatı sonrasında güvenlik gerekçesiyle gizlendiğine inanılan on ikinci imamın ortadan kaybolması veya vefatıyla iki aşamada gerçekleşecek olan gaybet dönemi

¹⁸¹ Bakara, 2/257.

¹⁸² Al-i İmran, 3/68.

¹⁸³ Maide, 5/51.

¹⁸⁴ Müslim “Nikah”, 66-67-68; Ebu Davud, “Nikah”, 26.

¹⁸⁵ Müslim, “İmare”, 6-10.

¹⁸⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, Gerçek Yay., İstanbul 1969, s. 46.

¹⁸⁷ Tirmizî, “Fiten”, 49.

¹⁸⁸ Henry Corbin, “Şiilikte Velayet Kavramı”, s. 720.

başlamıştır. İlk gaybet döneminde, gaib olan imamın kendisiyle görüşmelerine izin verdiği dört kişi sefirlik yapmıştır. Son sefirin ölümüyle İmamiyye için artık uzun bir gaybet dönemi başlamıştır. Bu uzun ve ne zaman biteceği belli olmayan dönemde İmamiyye inancına sahip kişiler, inançlarına zarar vermeden imamın zuhurunu beklemek zorundadır. Şia, imamla irtibatın kesildiği bu dönemde onun yerine vekalet edecek birine ihtiyaç duydu. İmamın yerine geçebilecek kişi ise sadece alimlerdir. Zira İmamiyye'nin düşüncesine göre velayet hakkı Resulullah (s.a.s.)'tan sonra imamlara, onlardan sonra da fakihlere (alimlere) ait bir haktır. Gaybet döneminin ilk zamanlarında fakih, dini konularda rehberlik etmek, dini anlatma ve kötülüklerden sakındırma görevini üstlenmiş iken, gaybetin uzaması ile siyasî olarak da bir güç haline gelmiş, fakihlerin hak ve selahiyetleri biraz daha genişlemiştir. Fakihlere tanınan bu yetki, sadece devleti idare etme anlamındaki bir haktır, yoksa fakihlerin Hz. Peygamber ve imamlar ile aynı konuma sahip oldukları anlamında değildir.¹⁸⁹

10. Velayet-i Fakih

İmamiyye'ye göre velayet, dinin aslî vazifelerindedir.¹⁹⁰ Gaib imama ait olan şeriatın uygulanmasıyla ilgili hükümler, imamın dönüşünün uzaması ile beraber onun yerine vekalet eden ulemaya tahsis edilmiştir. İmamiyye'ye göre fakih, her ne kadar imamların vekili olsa da, onların makamı, imam ve Hz. Peygamber'in makamıyla aynı değildir. Bu velayet, devlet idaresi anlamına gelmektedir.¹⁹¹

İmamla irtibatın kesilmesiyle başlayan uzun gaybet (gaybet-i kübra) dönemiyle beraber İmamiyye için, içtihat dönemi de başlamış oldu.¹⁹² Bundan böyle, önceleri sadece dinî konularda görüş bildiren alimler, gaybetle alakalı kendilerini müdafaa edebilmek adına aklî konularda da fikir yürütmeye başlamışlardır. Yaşadığı dönemde imamın vekili olarak görülen Şeyh Müfid, humusun belli bir miktarının fakihler tarafından alınmasını caiz görmüş, kalan kısmının ise bir yerde tutulmasını uygun bulmuştur. Ancak sonraki dönemlerde gaybetin daha da uzamasıyla birlikte fakihler buna karşı çıkmış ve Muhakkık el-Hillî (ö. 676/1277)'nin görüşüne uyularak

¹⁸⁹ Üstün, "a.g.m"., s. 20.

¹⁹⁰ Tafloğlu, "a.g.m"., s. 99.

¹⁹¹ Üstün, "a.g.m"., s. 20.

¹⁹² Fettah, *a.g.e.*, s. 45.

imama ait olan tüm humus hisselerinin alınıp harcanmasına karar verilmiştir.¹⁹³ Cihad faaliyetlerinin yerine getirilmesi, ganimetler, Cuma namazı gibi bir takım dinî hükümleri ifa etmek, ceza, zekat ve humus gibi işlerin yerine getirilmesi konularında fakihler yetki sahibi olmuşlardır.

Fakihler arasında üzerinde icma edilen bu konular, zamanla daha da genişletilmiştir. İlk dönemde, mevcut otoriteye karşı durma ve onun adaletsizliğini savunma fikrine sahip olan İmamiyye, uzayan gaybet neticesinde devletle bir ilişkiye girebileceği konusunda da fikir beyan etmiştir. Buna göre, gasıb hükümdarın emrine girmesiyle iyiliği emredip kötülüğü nehyedecekse ve işbirliğine girmeden bunlar olmayacaksa bu durumda hükümdarın emrine girmek vacip sayılmıştır. Ancak suçsuz birinin de hakkına girilecekse bu işbirliği haram telakki edilmiştir. Aynı zamanda hükümdarın emrine girmenin ve birlikte iş yapabilmenin, ancak Kaim imamın görevlendirmesi ve izin vermesiyle mümkün olacağı da beyan edilmiştir.¹⁹⁴

Bu dönemden sonra -imamın hem dinî hem de siyasî yönü olması sebebiyle- vekiller iki gruba ayrılmış, ulema dinî vazifelerin ikamesiyle vazifelenirken, devlet başkanları siyasî vekalet işini üstlenmişlerdir. Zira devlet başkanı, ulemanın yol göstericiliğiyle adaletsizlik yapmaktan korunmuş olacaktır. Ulemanın da dinî hükümleri uygulayabilmesi için devlete ihtiyacı olduğundan böyle bir taksim uygun görülmüştür. Bu haliyle ulema siyaseten ve ekonomik olarak daha bağımsız ve güçlü bir konuma gelmiştir.¹⁹⁵

Önceleri siyasî güçle uzlaşma anlayışına sahip olan ulema, zulümleri sebebiyle ve ideal devletin ancak gaib imamın önderliğinde kurulacağına olan inançları sebebiyle devlet başkanlığını gayri meşru kabul etmişlerdir. Ancak bununla beraber, şeriatı uyguladığı müddetçe devlet başkanıyla çalışmanın bazen mübah bazen de vacip olduğunu da söylemişlerdir. Tüm şer'i otoritenin fukahaya ait olduğu İmamiyye anlayışında devlet başkanlığının otoritesi ile fukahanın yetkilerinin

¹⁹³ Öz, "Niyabet", *DİA*, Cilt 33, İstanbul 2007, s. 164.

¹⁹⁴ Fettah, *a.g.e.*, s. 38-39.

¹⁹⁵ Üstün, "İmamiyye Şia'sında Otorite Problemi, Ayetullah Humeyni'nin Velayet-i Fakih Kavramı", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 379.

birleştirilmesine dair uygulama Humeynî¹⁹⁶ ile birlikte gündeme gelmiştir. 19. y.y. itibariyle velayet-i fakih adlı bu teoriyle, devlet başkanının gayri meşru görülmediği bir sistem geliştirilmiş oldu. Buna göre liderlik fakihe aittir ve bu aidiyet imamdan intikal etmiştir. Devlet başkanı olacak fakihin hukuk bilgisine sahip adil biri olması gerekmektedir. Böylece hiç kimsenin kanun yapmaya yetkisi olmadığına ve herkesin dolaylı olarak Allah tarafından yönetildiğine inanıldığı yeni bir yönetim şekli ortaya çıkmıştır.¹⁹⁷

İmama ait tüm görevlerin zamanla fakihlere devredilmesi hadisesiyle İmamiyye, Ayetullah Humeynî'nin ortaya çıkması ve fukahanın devlet başkanlığı yapabilmesini ifade eden velayet-i fakih kavramıyla sahip olduğu şimdiye kadarki fikirlerinden farklı bir görüş ortaya koymuştur. Fettah, Humeynî'nin 19. y.y. itibariyle ortaya attığı bu teorisinin, İmamiyye'nin mevcut ve alışılmış olan mezhebî görüşlerine ve itikadına aykırı bir durum olduğunu belirtmekte, bu düşüncesini meşru bir zemine oturtabilmek için de Humeynî'nin Hz. Peygamber ve imamlardan deliller getirdiğini söylemektedir.¹⁹⁸ Velayet-i fakih'in olmadığı bir sistem gayr-i İslamî kabul edilmektedir. Velayet sahibi fakih devlet kurmak durumundadır, zira Allah tarafından kendisine verilen bu yetkiyi kullanmaz ise mes'ul olur.¹⁹⁹

11. Ehl-i Beyt

Ehl-i beyt kelimesi, 'ehl' ve 'beyt' kelimelerinin izafetiyle oluşmuş bir sözcüktür. Ehl kelimesi sözlükte, kişiyi başkasıyla bir araya getiren soy, mesken, ehli'r-rical derken kişinin eşi, birlikte yaşadığı insanlar gibi anlamlara gelmektedir.²⁰⁰ 'Ehile bih' ifadesi kişinin bazı yakınları ve ailesi olduğunda kullanılır. Bir yere alışan her hayvan için de 'ehli' kelimesi kullanılır.²⁰¹ Beyt kelimesi sözlükte, insanın gece barınağı, geceleme²⁰², hane, menzil, konak²⁰³ gibi anlamlara gelir.

¹⁹⁶ İmam Ruhullah Musevî Humeynî; Şîi alimi, İran İslam Devrimi'nin önderi ve İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucusudur (Hamid Algar, "Humeynî", *DİA*, Cilt 18, İstanbul 1998, s. 358).

¹⁹⁷ Üstün, "a.g.m.", s. 391-394.

¹⁹⁸ Fettah, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁹⁹ Taflıoğlu, "a.g.m.", s. 99.

²⁰⁰ İbn Manzur, *a.g.e.*, Cilt 11, s. 28; İsfahanî, *a.g.e.*, s. 106.

²⁰¹ İsfahanî, *a.g.e.*, s. 106-107.

²⁰² İsfahanî, *a.g.e.*, s. 176.

Sözlükte ‘bir evin sakinleri’²⁰⁴ manasına gelmekte olan ehl-i beyt kelimesi kişinin evinde birlikte yaşadığı hanımı ve çocuklarını ifade etmek için kullanılır. Bu kelime ıstılahî olarak Hz. Peygamber ve aile efradı için kullanılmakta, O (s.a.s.)’ nun hanımlarını, çocuklarını ve akrabalarını içine almaktadır. Hz. Ali de Ehl-i beytten sayılmıştır.²⁰⁵ Hz. Ali’nin Ehl-i beytten sayılması Hz. Peygamber’in amcasının oğlu olması, O (s.a.s.)’ nun terbiyesinde yetişmesi, neslinin O’ndan devam etmesinden kaynaklanmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de üç ayette geçen²⁰⁶ Ehl-i beyt kelimesi Hud Suresi’nde Hz. İbrahim’in hanımı, Kasas Suresi’nde aile, Ahzap Suresi’nde ise Hz. Peygamber’in eşleri için kullanılmıştır. Ahzab Suresi’ndeki: “*Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekatı verin. Allah’a ve Resulü’ne itaat edin. Ey Peygamber’in ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor*”²⁰⁷ ayetiyle alakalı olarak Fahreddin Razi, Ehl-i beytin içine Allah Resulü (s.a.s.)’nün evinde olup birlikte yaşadıkları aile birliği ile birbirine bağlı olan ve bu bağlılığın devam ettiği hanımları, çocuklarının yanı sıra Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Ali’nin de Ehl-i beytten sayıldığını ifade etmektedir.²⁰⁸ Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942) da tefsirinde Hz. Peygamber’in tüm kızlarının, torunlarının ve hanımlarının Ehl-i beytten olduğunu söyler. Ayrıca bu konuda İmamiyye’nin yorumunu da garipser.²⁰⁹ Zira İmamiyye’ye mensup müfessirler bu ayetin yorumunu yaparken Ehl-i beytten kastın sadece Hz. Muhammed (s.a.s.), Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Ali olduğunu söylerler.²¹⁰ İmamiyye’ye göre isimleri zikredilen bu kişilerin, diğer sahabelere nazaran, -bu ayet gereği- farklarının (üstünlüklerinin) olduğu ifade edilir. Hz.

²⁰³ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, , s. 270.

²⁰⁴ İbn Manzur, *a.g.e.*, Cilt 11, s. 28.

²⁰⁵ Zebidî, *a.g.e.*, Cilt 28, s. 4; İbn Manzur, *a.g.e.*, Cilt 11, s. 15.

²⁰⁶ Hud, 11/73; Kasas, 28/12; Ahzab, 33/33.

²⁰⁷ Ahzab, 33/33.

²⁰⁸ Razi, *a.g.e.*, Cilt 25, s. 210.

²⁰⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Cilt 6, Eser Neşriyat ve Dağıtım, 3. Baskı, İstanbul 1979, s. 3892.

²¹⁰ Allame Seyyid Muhammed Hüseyin et-Tabatabaî, *el-Mizan fî Tefsiru’l-Kur’an*, Cilt 16, Beyrut 1417/1997, s. 316; Ebu Ali el-Fazl b. Hasan Et-Tabersî, *Mecmau’l Beyan fî Tefsiru’l-Kur’an*, Cilt 8, Daru’l-Murtaza, Beyrut 1427/2006, s. 119.

Peygamber'in Hz. Fatıma dışındaki kızları ve hanımları Ehl-i beyte dahil edilmez. Halbuki ayette Hz. Peygamber'in eşleri zikredilmekte, bunun dışında bir yakınından bahsedilmemektedir.²¹¹ Ayrıca İmamiyye söz konusu ayeti, hem beş kişinin hem de diğer tüm imamların ismet sıfatına sahip olduklarına delil olarak getirirler. Çünkü bu ayetteki "tathir" kelimesi Ehl-i beytten olanların masum olduklarına, günahlardan temizlendiklerine işaret etmektedir.²¹²

Ehl-i beytin sadece bu kişileri içine aldığı iddia eden İmamiyye, mübahele ayetini de kendilerine delil getirirler. Söz konusu ayette: "*Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki; Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de, Allah'ın lanetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım*"²¹³ buyurulmaktadır. Söz konusu ayet şu hadiseyle alakalıdır; Necranlı Hristiyanlar, Hz. İsa hakkında Allah Resulü (s.a.s.) ile tartışmaya girmişler, ayette de ifade edildiği üzere Hz. Peygamber onları mübaheleye davet etmiş, giderken de yanına Hz. Ali, Hz. Fatıma ve iki torununu almıştır. Şia da bu hadiseye binaen Ehl-i beytin sadece bu kişilerden oluştuğunu söylemektedir.²¹⁴ Ancak Hz. Peygamber'in mübaheleye giderken diğer akrabalarını ve ashabını da yanında götürdüğüne dair rivayetler de bulunmaktadır.²¹⁵

Hadislerde de Ehl-i beyt kelimesine rastlanmaktadır. Ahzab Suresi 33. ayet, bir rivayete göre Ümmü Seleme'nin evinde nazil olmuştur. Allah Resulü (s.a.s.), Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Ali'yi çağırarak onları abasının altına almış: "*Allah'ım bunlar benim Ehl-i beytimdir, onları günahlardan temizle*" diye dua

²¹¹ Mehmet Said Hatiboğlu, *Hilafetin Kureyşliliği*, Otto Yay., Ankara 2016, s. 45.

²¹² Tabatabaî, *a.g.e.*, s. 316; Öz, "Ehl-i Beyt", *DİA*, Cilt 10, İstanbul 1994, s. 499.

²¹³ Ali İmran, 3/61.

²¹⁴ Namık Kemal Karabiber, *Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Erken Dönem Yansımaları (Hicri 1.ve 2. Asır)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 44; (ayrıca bkz. el-İrbilî, Ali b. İsa, (693/1294), *Keşful-Gumme*, 1/109; 1/150).

²¹⁵ Sayın Dalkıran, *Ehl-i Sünnet'in Şii Akidesine Tenkitleri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, s. 208.

etmiştir. Bunun üzerine Ümmü Seleme “Ben de mi?” diye sormuş, Hz. Peygamber (s.a.s.) de: “*Sen zaten hayır üzeresin, kendi yerindesin*” diye cevap vermiştir.²¹⁶

Sakaleyn hadisi olarak da bilinen hadis de Ehl-i beytle alakalı bir diğer hadistir. Rivayete göre Allah Resulü (s.a.s.), Veda Haccı’ndan dönerken insanlara hitap etmiş ve şöyle buyurmuştu: “*Ey İnsanlar! Size iki şey bırakıyorum. Onlara tutduğunuzda dalalete düşmeyeceksiniz. Bunlardan biri Allah’ın Kitab’ı, diğeri de İtretim ve Ehl-i Beyt’im’dir.*”²¹⁷ Bazı rivayetlerde ise Kur’an ile birlikte sünnet zikredilmiştir.²¹⁸ Müslim’de geçen rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s.) bu hadisi Gadir-i Hum’da söylemiştir.²¹⁹

İmamiyye yukarıda zikredilen ve Ehl-i beytten olduğunu söylediği beş kişiyle birlikte tüm imamları da bu kategoriye dahil eder ve her birinin aynı özelliklere sahip olduğuna inanır. Nitekim Şeyh Saduk, Allah’ın tüm yaratılmışları Hz. Peygamber ve Ehl-i beyt için yarattığını söyler. Eğer onlar olmasaydı Allah göğü, yeri, cenneti, cehennemi, Hz. Adem’i ve Hz. Havva’yı yaratmazdı diye ekler.²²⁰ Yine Hz. Ali bir defasında Allah Resulü (s.a.s.)’ne: “*Sen mi daha üstünsün, yoksa Cebrail mi?*” diye sormuş, Hz. Peygamber (s.a.s.) ise peygamberlerin meleklerden, kendisinin de diğer tüm peygamberlerden daha üstün olduğunu, kendisinden sonra üstünlük sıralamasında Hz. Ali’nin geldiğini beyan etmiştir.²²¹

İmamiyye, imamet fikrini temellendirmek için hadislerdeki Hz. Peygamber (s.a.s.)’in, aile efradına sarfetmiş olduğu güzel sözleri, kendi düşüncelerini ispatlamak için farklı yorumlara tabi tutmuş gibi gözükmektedir. Şia’nın Ehl-i beyte dahil ettiği kişilerin yukarıda zikredilen beş kişiyle beraber Hz. Hüseyin’in soyuna ait görülmesi bugün Şiî olmayanlar tarafından da kabul görmektedir.²²² Bununla birlikte üstünlüğün sadece takvada olduğunu,²²³ nesebe bağlı üstünlüklerin

²¹⁶ Müslim, “Fazaiul’s-Sahabe”, 9; Tirmizî, *Sünen*, “Menakıb”,32; İbn Kesir, *Büyük Kur’an Tefsiri*, Cilt 7, s. 482.

²¹⁷ Tirmizî,*Sünen*, “Menakıb”, 32.

²¹⁸ İmam Malik b. Enes, *Muvatta*, “Kader”, 3.

²¹⁹ Müslim, “Fazaiul’s-Sahabe”, 36.

²²⁰ Şeyh Saduk, *İ’tikâdât*, s. 93.

²²¹ Şeyh Saduk, *Kemalü’-d-din*, s. 242.

²²² Karabiber, “a.g.m.”, s. 59.

²²³ Hucurat, 49/13.

kıymetinin olmadığını, Hz. Peygamber’le aynı soya sahip olmanın kişiye bir fayda sağlamayacağını Kur’an söylemektedir.²²⁴

12. Sefir

Sözlükte, “fe’il” vezninde gelen sefir kelimesi, ‘elçilik’ anlamında kullanılmaktadır. İsfehanî, sefirin toplumlar arasında soğukluğu ortadan kaldıran elçi anlamında olduğunu ve bu manasıyla elçinin, meleklerin ve kitapların, toplumun bilmediği hususları kendilerine açıklama konusunda eşit olduğundan bahsetmektedir.²²⁵ İstilahta ise, İmamiyye mezhebince, on ikinci imamın ortadan kaybolması neticesinde halk ile imam arasında bir nevi aracılık vazifesi gören kişi için kullanılan bir ifadedir. Sefirler gaib imamla sürekli temas halinde olup karşılaşılan problemleri onlara sorarak cevaplarını halka ileten kişilerdir. Halkın imama sormak istedikleri hususları sefirler imama sorar, imam da bu soru ve sorunlara tevkî²²⁶ denilen ve kendi sözlerinden ibaret olan cevabî mahiyetteki emir ve önerileri sefirler bildirir, sefirler de bunları halka iletirdi. İmam tarafından tayin edilen bu sefirler birbirinin halefi olan dört kişidir. İsimleri şu şekildedir; Ebu Amr Osman b. Said, Ebu Cafer Muhammed b. Said, Hüseyin b. Ruh, Ebu Hasan Ali b. Muhammed.²²⁷

Son sefir, vefatına yakın imamdan geldiği bildirilen tevkîyi halka okumuş, bundan altı gün kadar sonra ölmüştür. Bu tevkîde son sefirin vefat edeceği zaman bildirilmiş, artık tam gaybet döneminin başlayacağı ve Allah’ın izni olmadan da zuhurun gerçekleşmeyeceği haber verilmiştir.²²⁸

13. Mehdî

Sözlükte, ‘yol gösterme’, ‘hidayet etme’²²⁹ gibi anlamlara gelen mehdî kelimesi istilahî olarak, kendisinden önce zulüm ve haksızlıkla dolan yeryüzüne

²²⁴ Hud, 11/46.

²²⁵ İsfehanî, *a.g.e.*, s. 499.

²²⁶ Gaybet dönemindeki imamın yazılı emir ve tavsiyelerinin, kendi ifadeleriyle sefirler tarafından halka bildirilmesi. (Fırlı, “İsnaaşeriyye”, *DİA*, Cilt 23, İstanbul 2001, s. 144).

²²⁷ Öz, “Sefir”, *DİA*, Cilt 36, İstanbul 2009, s. 304.

²²⁸ Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 533.

²²⁹ Zemahşerî, *a.g.e.*, Cilt 2, s. 368; İsfehanî, *a.g.e.*, s. 1103.

adaleti getireceğine inanılan kişidir.²³⁰ Bu kelime, Kur'an-ı Kerim'de hidayet anlamıyla birçok ayette geçmektedir.²³¹ Mesela Nisa Suresi'nde hidayet anlamıyla şu şekilde yer almaktadır: “*Kim, kendisine hidayet (doğru yol) besbelli olduktan sonra peygambere karşı çıkar, mü'minlerin yolundan başkasına uyarırsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir.*”²³²

Hz. Peygamber'in hadislerinde de Mehdî ile ilgili rivayetlere yer verilmektedir. Örneğin; Allah Resulü (s.a.s.): “*Mehdî bendendir. Alnı geniş, burnu kemerlidir. Zulüm ve baskıyla dolan yeryüzünü adaletle dolduracak ve yedi sene hüküm sürecektir*”²³³ hadisi bunlardan sadece bir tanesidir. İmamiyye'de mehdinin zuhurunu inkar eden kişinin dinden çıkacağına inanılmıştır.²³⁴

Kriz ve kaos dönemlerinde, toplumun üstünde bir güce sahip olan, siyasî ve özellikle dinî misyon yüklenen ve adeta ilahî bir emirle topluma düzen getireceğine inanılan mehdî, sadece İslam toplumlarında değil, hemen hemen tüm dinlerde görülen bir inanıştır. Köken olarak Antik Ortadoğu ile Asya mitolojilerinden İslam'a geçtiği bilinmektedir.²³⁵ Diğer dinlerde olduğu gibi İslam dini içerisinde neş'et etmiş olan mezheplerde mehdîlikten bahsedilmiştir. Ancak özellikle Şia'nın İmamiyye kolunda, mehdîlik bir iman esası olarak karşımıza çıkmaktadır.²³⁶

İmamiyye'de mehdî kavramı Muhammed b. el-Hanefiyye (ö.81/700)'nin ölümünün ardından ortaya atılmıştır. O'nun ölümünden sonra Mehdi olarak tekrar geri döneceği düşünülerek bir beklenti içine girilmiştir. Mehdîlik düşüncesi İmamiyye'nin on ikinci imamı olan Muhammed Mehdi ile son bulmuş olsa da bu düşüncenin oturtulması aşamasında birçok mehdî ortaya çıkmış, hatta devlet kurma düşüncesiyle ortaya çıkan herkese, mehdî gözüyle bakılmıştır.²³⁷ Mehdî düşüncesi ve

²³⁰ Avni İlhan, *Mehdîlik*, Beyan Yay., İstanbul 1993, s. 15.

²³¹ Bakara, 2/213; Muhammed, 47/17; Tegabün, 64/11; Yunus, 10/19.

²³² Nisa, 4/115.

²³³ Ebu Davut Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî, *Sünen*, Umman, trs., 35/7.

²³⁴ İlhan, *Mehdîlik*, s. 99.

²³⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “İslam Tarihinin Mitolojik Kültüründen Kaynaklanan Sosyo-Politik Problemi: Mehdîlik ve Mehdîci Hareketler”, *Beklenen Kurtarıcı İnancı*, Kuramer, İstanbul 2017, s. 19-21.

²³⁶ Fığlalı, “Mesih ve Mehdî İnancı Üzerine”, *AÜİFD*, Cilt 25, Sayı 1, s. 205.

²³⁷ Cemil Hakyemez, “Mehdî Düşüncesinin İtikadîleşmesi Üzerine”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2004, s. 133

inancı İmamiyye’de hep canlı tutulan inançlardan biridir. Mehdî, kılıç gücüyle işleri düzelterek, gerçek iman devleti O’nun eliyle kurulacaktır. Dünyanın fethini O tamamlayacaktır. Ümmetin de onun çıkışına kadar, kötülüklerle mücadele ederek ona yardımcı olması gerekmektedir.²³⁸

14. Rec’at

Sözlükte “rca” kökünden gelen rec’at kelimesi ‘geri gelmek’, ‘başlanılan yere geri dönmek’, ‘dönüş’ gibi anlamlara gelmektedir.²³⁹ İstilahta ise, ölümden sonra tekrar dünyaya dönmek, ölen veya gaybette olduğuna inanılan bir liderin geri dönüşü şeklinde kullanılmaktadır.²⁴⁰ İmamiyye’ye göre rec’at, Allah’ın ölenlerin bir bölümünü öldükleri şekilde dünyaya döndüreceğine ve bir kısım insanları yüceltip diğer bir kısmın alçaltacağına, mazlumun haklı, zalimin haksız olduğuna ve bunların beklenen Mehdi’nin zuhurunda gerçekleşeceğine olan inancı ifade etmektedir. İmamiyye’ye göre dünyaya döndürülecek olanların imanda en üstün olanlarla kötülükte en aşağı olanlar olduğu, bunların diriltildikten sonra tekrar ölecekleri ve kıyamet koştuktan sonra layık oldukları sevaba nail olacakları ya da cezaya uğrayacaklarına inanılmaktadır.²⁴¹ Rıza Muzaffer, rec’atın Kur’an-ı Kerim’de de yeri bulunduğu dair: “*Ey Rabbimiz diyecekler! Bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Şimdi günahımızı itiraf etmiş bulunuyoruz, bir çıkış yolu yok mu?*”²⁴² ayetini delil olarak getirmektedir.²⁴³ Şeyh Saduk, İ’tikâdât’ta rec’ata delil olarak bazı Kur’an ayetlerini²⁴⁴ delil getirmiş ve rec’atın gerçekleşeceğini bunun Allah’ın vaat ettiği bir durum olduğunu söylemiştir.²⁴⁵ Ehl-i Sünnet ise rec’at fikrine karşı çıkararak bunun dinî bir dayanağının olmadığını, İmamiyye içerisinde imamet inancının bir yansıması olarak ortaya çıktığını, Kur’an’daki bazı ayetlerin İmamiyye’nin belirttiği gibi

²³⁸ İlhan, *Mehdilik*, s. 102.

²³⁹ Firuzabadî, *a.g.e.*, “rca” md., s. 720; İsfahanî, *a.g.e.*, “rca” md., s. 415.

²⁴⁰ Cemil Hakyemez, *Şia’da Gaybet İnancı ve Gaib On ikinci İmam*, s. 29; Mustafa Öztürk, “Şia’da Rec’at İnancının Muhtemel Kökenleri ve Sözde Dinî Temelleri”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, s. 44.

²⁴¹ Müfid, *Evail*, s. 77-78; Muhammed Rıza el-Muzaffer, *Şia İnançları*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Zaman Yay., İstanbul 1978, s. 63-64.

²⁴² Mü’min 40/11.

²⁴³ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 64.

²⁴⁴ Bakara 2/56, 243, 259; Maide 5/110; Nahl 16/38.

²⁴⁵ Şehy Saduk, *İ’tikâdât*, s. 66-70.

rec'ata delil getirilemeyeceğini ifade etmiştir.²⁴⁶ Rec'at fikrini ilk ortaya atan kişinin Abdullah b. Sebe olduğu, O'nun Hz. Ali'nin ölmediğine ve birgün geri döneceğine dair birtakım fikirleri ileri sürdüğü bilinmektedir. Ancak bu düşünce Abdullah b. Sebe'nin ölümünden bir müddet sonra ortadan kalkmıştır. Muhammed b. Hanefiyye'yi imam ve mehdi kabul eden Keysaniyye fırkası, imamlarının ölümünden sonra O'nun ölmediğini birgün yeniden ortaya çıkacağını iddia etmiştir. Zeydiyye'nin Carudiyye kolu da rec'atı beklenen mehdinin zuhuru olarak kabul etmektedir.²⁴⁷ Şia içerisinde hemen hemen her imamın ölümünden sonra takipçileri onun ölmediğine ve bir gün geri döneceğine dair inanç geliştirmişlerdir.

15. Takıyye

Takıyye kelimesi sözlükte “vky” kökünden türemiş olup, ‘sakınmak’, ‘kendini korumak’ gibi anlamlara gelmektedir.²⁴⁸ İstilahta ise kişinin, canına veya malına bir zararın gelme tehlikesi karşısında hakikati gizleyerek olduğundan farklı söylem geliştirmesi ya da davranmasıdır.²⁴⁹ Kur'an-ı Kerim'de, iman ettiği halde zorlama sonucu imanını inkar eden kişiye bir günahın olmadığından bahsedilmiş,²⁵⁰ aynı zamanda imanını can tehlikesinden dolayı gizli tutan kişi de övülmüştür.²⁵¹ Bu örnekler takıyyenin ihtiyaç halinde başvurulabilecek bir kolaylık olduğunu göstermekle beraber, Ehl-i Sünnet, kişinin zarar görse bile hakikati ifade ederek Allah yolunda sıkıntılara katlanmasının daha faziletli olduğuna inanmaktadır. Takıyye daha çok İmamiyye Şiasınca kabul edilmektedir. Kafi'de takıyyenin dinden olduğu, takıyye yapmayanın dininin olmadığı ifade edilmiştir. Fussilet suresinde: “İyilikle kötülük bir olmaz”²⁵² ayetindeki iyilik takıyye, kötülük ise açığa vurmak olarak anlaşılmıştır.²⁵³

²⁴⁶ İlyas Üzüm, “Rec'at”, *DİA*, Cilt 34, İstanbul 2007, s. 506.

²⁴⁷ Üzüm, “a.g.m.”, s. 504; Hasan Onat, *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, Endülüs Yay., İstanbul 2017, s. 112.

²⁴⁸ İbn Manzur, *a.g.e.*, Cilt 15, s. 401; İsfehani, *a.g.e.*, s. 1176.

²⁴⁹ Öz, “Takıyye”, *DİA*, Cilt 39, İstanbul 2010, s. 453.

²⁵⁰ Nahl, 16/106.

²⁵¹ Mü'min, 40/28.

²⁵² Fussilet, 41/34.

²⁵³ Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 2, s. 133-134.

Şeyh Saduk İ'tikâdât adlı eserinde takıyye yapmanın, İmamiyye inancına göre vacip olduğunu belirtmektedir. Takıyyeyi son imamın zuhurundan önce terk eden kimse, Allah'ın dininden ve İmamiyye'den çıkmıştır. Takıyye yapmayan, Allah'a, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ve imamlara karşı gelmiş demektir. Cafer es-Sadık'a bir defasında: “Allah karşısında en üstün olanınız en çok sakınanınızdır”²⁵⁴ ayetinin açıklaması sorulduğunda O'nun: “En çok sakınan takıyye ile amel edendir” cevabını verdiği ifade edilmektedir.²⁵⁵

İmamiyye, Hz. Ali'nin, kendi hakkı olmasına rağmen kendinden önceki halifelerin meşruluğunu tanımasını takıyye inancı ile açıklamışlardır. Özellikle Emevî ve Abbasî dönemlerinde idareciler tarafından Şiîlere yapılan baskılar ve zulümler, Şiîlerin inançlarını gizleyerek hayatta kalmalarını ve Şiî mirası korumaya çalışmalarını sağlamıştır.²⁵⁶ Şeyh Saduk takıyyeyi, Kaim'in ortaya çıkışından önce terk eden kişinin dinden ve İmamiyye mezhebinden çıkmış olacağını ve aynı zamanda Allah'a, Hz. Peygamber'e ve imamlara muhalefet etmiş olacağını iddia etmiştir.²⁵⁷

16. Tevellî ve Teberrî

Tevellî kelimesi sözlükte “vly” kökünden türemiş bir mastar olup ‘birine yanaşma, yakınlaşma’ ‘dost edinme’ ‘muhabbet’²⁵⁸, iki şey arasında kendilerinden olmayan bir şeyin girmesine izin verilmemesi²⁵⁹ gibi anlamlara gelir. İstilahta ise, Ehl-i beyte muhabbet duyup onlara yakın olanlar için kullanılır. Teberrî ise kelime olarak ber’ kökünden türemiş olup “uzak durmak”, “kurtulmak” anlamlarına gelmektedir.²⁶⁰ İstilahta ise, Ehl-i beytin muhalifleri için kullanılan bir tanımdır.²⁶¹ Teberrî, İmamiyye'nin kendileri gibi düşünmeyen kişilerle ilişkisini kesmesi anlamına gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen: “Bir zamanlar İbrahim

²⁵⁴ Hucurat, 49/13.

²⁵⁵ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 108.

²⁵⁶ Etan Kohlberg, “Takıyye Hakkında Bazı İmamî-Şiî Görüşler”, (çev: İbrahim Kutluay), *Marife*, 2016, Sayı 1, s. 169.

²⁵⁷ Şeyh Saduk *İ'tikâdât*, s. 108.

²⁵⁸ Sami, *a.g.e.*, s. 376.

²⁵⁹ İsfehanî, *a.g.e.*, s. 1182.

²⁶⁰ İsfehanî, *a.g.e.*, s. 138.

²⁶¹ Sami, *a.g.e.*, s. 376.

babasına ve kavmine demişti ki; Ben sizin taptıklarınızdan uzağım”²⁶² ayetinde de uzak durmak anlamıyla kullanıldığı görülmektedir.

İmamiyye inancına göre, Hz. Ali’yi ve Ehl-i beyti sevmenin yolu tevellî ve teberrîden geçmektedir. Zira, Hz. Ali’yi sevdiğini iddia edenler, ona düşman olanlara da düşman olmak durumundadır. Kuran-ı Kerim’deki: “*De ki : ‘Ben bu tebliğ hizmetime karşılık akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum...*”²⁶³ Ayetine istinaden Ehl-i beyt sevgisinin farz kılındığına inanılmaktadır.²⁶⁴ Bu itibarla İmamiyye inancına bağlı her kişinin özellikle imamları sevmeleri, onlara saygı duymaları ve onları sevenleri de sevmeleri gerekmektedir.

İmamiyye, bu konudaki düşüncelerini Peygamber Efendimiz (s.a.s.)’in Hz. Ali hakkında söylemiş olduğu medhedici sözlere dayandırmışlardır. Bu sözlerden birinde Allah Resulü: “*Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır*”²⁶⁵ buyurmuştur. Bunun gibi Hz. Ali hakkında söylenen birçok övücü söz, O’nun mutlak sevilmesi gerektiği inancını geliştirmiştir. Başlangıçta sadece Hz. Ali’yi sevmek ve O’ndan nefret edenlerden uzak olma anlamını taşıyan tevellî ve teberrî inancı, daha sonra oniki imamın hepsi için geçerli sayılmıştır. İmamiyye’ye göre ilk olarak teberrî edilecek kişiler, Hz. Peygamber (s.a.s.)’den sonra imam olma hakkına sahip olan Hz. Ali’nin hakkını gasp ettiklerine inandıkları, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman başta olmak üzere Hz. Aişe, Cemel ve Sıffin Savaşlarından Hz. Ali’ye muhalif hareket edenlerdir.²⁶⁶ İmamiyye inancına göre herhangi biri hakkında olumlu ya da olumsuz bir karar vermek için öncelikle bu kişilerin Hz. Ali ve ondan sonra gelen imamlara olan yaklaşımları göz önüne alınmalıdır.²⁶⁷ Eğer bir kişi Hz. Ali’ye, O’nun evlatlarına ve taraftarlarına düşmanlık besliyorsa bu kişiler “nasibe” olarak adlandırılmıştır²⁶⁸

²⁶² Mümtehine, 60/4.

²⁶³ Şura, 42/23.

²⁶⁴ Muzaffer Doğanbaş, “Alevî-İslam Anlayışında Tevalla, Teberra ve Mehdi Kavramları Üzerine”, *Gazi Üniversitesi, Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 19, Ankara 2001, s. 2.

²⁶⁵ Müfid, a.g.e. s. 58.

²⁶⁶ Mustafa Öz, “Teberri”, *DİA*, Cilt 40, İstanbul 2011, s. 215.

²⁶⁷ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şülik ve Kolları*, Ensar Yay., İstanbul 2011, s. 278.

²⁶⁸ Mustafa Öz, “Nasibe”, *DİA*, Cilt 32, İstanbul 2006, s. 393.

Sonuç olarak imamete inanan bir kimse imamların nasla tayin edildiklerine inandıkları gibi onları sevmek hatta onları sevmeyenlere de buğz etmek durumundadırlar. İmamiyye inancında imamete inanmak imanın nasıl bir şartı ise, imamları seveni sevip, onları sevmeyenlerden yüz çevirmek de imanın gereğidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Şİİ FİRKALAR VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

İslam tarihinde Müslümanlar birçok alt gruba ayrılmışlardır. Bu gruplardan biri de Şia ekolüdür. Bu ekol de kendi içinde birçok alt mezheplere bölünmüştür. Ancak bunların bir kısmı günümüzde varlığını devam ettirirken, diğer bir kısmı ise sadece isim olarak bilinmektedir. Biz burada Şia'nın günümüzde varlığını devam ettiren Zeydiyye, İsmailiyye ve İmamiyye alt kollarını ele alacağız.

1.1 Zeydiyye

Şia'nın bir kolu olan Zeydiyye, Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd'e ve O'nun oğluna nisbet edilmektedir. Şii mezhepler arasında Ehl-i Sünnete en yakın görülen mezhep Zeydiyye olmuştur.

1.1.1 Zeydiyye'nin İsmi ve Tarihçesi

Zeydiyye'nin kurucusu olarak kabul edilen Zeyd b. Ali bu mezhebe adını vermiştir.²⁶⁹ Zeyd b. Ali, Hz. Hüseyin'in oğlu olan ve İmamiyye'nin dördüncü imamı kabul edilen Ali Zeynelabidin'in evladıdır. İmamiyye Şia'sı Muhammed Bakır'ı imam olarak tanırken, Zeydiyye O'nun kardeşi Zeyd'i imam kabul etmişlerdir. Şia'da ayırımın bu mezheple başladığı kabul edilmektedir.²⁷⁰ Zeyd b. Ali, başta babası olmak üzere, kendisinden yaklaşık on sekiz yaş büyük²⁷¹ olan kardeşi Muhammed Bakır, Üsame b. Zeyd (ö. 54/674) ve Vasıl b. Ata (ö. 131/748)'dan ilim tahsil etmiştir.

Zeyd b. Ali'nin mevcut olan yönetime başkaldırmasıyla ilgili olarak bazı sebepler ileri sürülmüştür. Sebep olarak gösterilenlerden biri, Hz. Ali'nin vakıflarının idaresiyle ilgilidir. Bu sorunun çözümü için Zeyd b. Ali, dönemin Emevî halifesi

²⁶⁹ Eş'arî, *İlk Dönem İslam Mezhepleri*, (çev. Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın), Kabcacı Yay., İstanbul 2005, s. 83.

²⁷⁰ Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 87.

²⁷¹ Farhad Daftary, *Şii İslam Tarihi*, Alfa Yay., İstanbul 2016, s. 187.

olan Hişam b. Abdülmelik (ö.25/743)'e gelmiş, ancak halifenin kendisini saygıyla karşılamaması ve hakaret ederek kovması üzerine, ayaklanmaya karar vermiştir.²⁷²

Kufe'de bulunan Zeyd b. Ali'ye, Kerbela faciasının unutamayan ve intikam almak isteyen bazı Şîî gruplar gelerek, isyan etmesi için teşvik etmişler, ona düşman olanlara düşman olduklarını, dostlarını da dost kabul ettiklerini söylemiş, kılıç gösterileri yaparak biat etmişlerdir.²⁷³

Zeyd b. Ali, hilafetin Hz. Ali ve oğullarına ait bir hak olduğunu düşündüğünden imamet düşüncesi ile insanları zalim idareciye karşı cihad etmeye ve Ehl-i beytin hakkını savunmaya davet etmiştir. Kendisine biat eden tabîleriyle beraber 29 Aralık 739'da Emevî ordusuyla savaştı. Ancak yapılan savaşta öldürüldü.²⁷⁴ Defnedildikten sonra kabrinden çıkarılmış, önce asılmış sonra da yakılarak külleri Fırat'a savrulmuştur.²⁷⁵

Zeyd b. Ali kendisine biat eden onbeş bin kişiyle ayaklanmayı başlatmıştı. Ancak biat eden bu grup içinden kendisine Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer hakkında ne düşündüğü sorulmuş, O'da "ben onlar hakkında hayırdan başka bir şey söylemem, babamın da onlar hakkında iyilikten başka bir şey söylediğini işitmedim. Ben sadece Allah'ın evini mancınıkla ateşe veren Ümeyyeoğullarına karşı ayaklandım" demiş, bunun üzerine bu grup kendisinden ayrılmışlardır. Ayrılan bu gruba Rafıza denilmiştir.²⁷⁶

Zeyd b. Ali'nin yönetime karşı ayaklanması, imamet Hz. Ali evladına ait bir hak olduğunu ileri sürerek mücadele başlatması, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in hilafetini meşru görmesi dolayısıyla imamette daha faziletli varken daha az faziletli birinin imametinin caiz görülmesi Zeydiyye'nin imamet görüşünü büyük ölçüde belirlemiştir. Gölpınarlı, Zeyd b. Ali'nin -imamiyenin görüşüne göre- imamet iddiasıyla ayaklanmadığını, O'nun Cafer Sadık'ın imametine inandığını

²⁷² Yusuf Gökalg, "Zeydiyye Mezhebinin Doğuşu, Teşekkül Süreci ve Tarihçesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2007, s. 57-58.

²⁷³ Taberî, *a.g.e.*, Cilt 4, s. 371.

²⁷⁴ Yusuf Gökalg, "Zeydiyye", *DİA*, Cilt 44, İstanbul 2013, s. 328.

²⁷⁵ Eş'arî, *a.g.e.*, s. 94.

²⁷⁶ Bağdadî, *a.g.e.*, s. 44.

söylemektedir.²⁷⁷ Şehristanî, Muhammed Bakır ile Zeyd b. Ali arasında imamet konusunda birçok tartışma geçtiğini, O'nun imamet için huruç şartını Bakır'ın eleştirdiğini, hatta Bakır'ın O'na: "Senin mezhebine göre baban imam değildir, çünkü O, imamet iddiasıyla ortaya çıkmamış, böyle bir girişimde de bulunmamıştır" dediğini aktarmaktadır.²⁷⁸ İtikatta Mutezile mezhebinin görüşlerini kabul eden Zeydiyye, ibadetlerde Hanefî mezhebine daha yakın durmaktadır.

1.1.2 Zeydiyye'nin Kolları

İslam mezheplerinden Şia'nın alt kolu olan Zeydiyye ekolü, Carudiyye, Süleymaniyye ve Bütriyye olarak üç gruba ayrılmıştır.

1.1.2.1 Carudiyye

Carudiyye, Ebu'l Carud Ziyad b. Ebu Ziyad (ö. 150 /767)'a tabî olanlardır. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber tarafından ismen değil vasfen tayin edildiğine ve bunun nassla belirtildiğine inanan gruptur. Onlar, insanların Hz. Ebu Bekir'in hilafetine inanarak bu hususu anlamadıklarını ve kafir olduklarını söylemektedirler. Bu gruba göre imamet sırasıyla, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ali Zeynelabidin, Zeyd b. Ali ve ondan da Muhammed en-Nefsü'z-Zekiyye'ye intikal etmiştir.²⁷⁹ Carudiyye'ye göre Nefsü'z-Zekiyye, birgün mehdi olarak geri dönecek ve zulümle dolan yeryüzünü ıslah edip adaleti tesis edecektir.²⁸⁰ Mehdilik ve recat konusu Zeyd b. Ali'nin görüşlerinden farklı olarak ortaya konulmuştur.

1.1.2.2 Süleymaniyye

Süleymaniyye, Süleyman b. Cerir'in mensuplarıdır. Bu grup, imamın nassla tayin edilme fikrine katılmamaktadır. İmamet Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin soyuna ait olduğunu kabul etmekle beraber, efdal (çok faziletli, tercihe şayan) varken mefdulün (daha az faziletli) imametini caiz görmektedirler. İmamet şurayla olduğunu ve Müslümanların seçkinlerinden iki kişinin akdiyle imamet gerçekleşeceğine inanan

²⁷⁷ Gölpinarlı, *Şiilik*, s. 87.

²⁷⁸ Şehristanî, *a.g.e.*, s. 156.

²⁷⁹ Şehristanî, *a.g.e.*, s. 157-158.

²⁸⁰ Muhammed Ebu Zehra, *İslam'da Siyasî, İtikadî ve Fıkhi Mezhepler*, (çev. Abdülkadir Şener vd.), Hisar Yay., İstanbul 2014, s. 383.

bu grup, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in halifeliğini de kabul etmektedir.²⁸¹ İlk iki halifeyi meşru bulan grubun Hz. Osman'ı kötüleyerek hakkında ta'nda bulunduğu, O'nu ve Hz. Ali ile savaşmalarından ötürü Hz. Aişe, Hz. Talha ile Hz. Zübeyr'i tekfir ettiği de iddia edilmektedir.²⁸²

1.1.2.3 Bütriyye

Bütriyye, Salih ve Ebter diye anılan Kesîrünevâ'ya nisbetle bu ismi almıştır.²⁸³ Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra insanların en üstünü ve imamete en layık olanı olduğunu kabul etmekle birlikte, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e biat edilmesini de hatalı görmezler. Çünkü Hz. Ali imameti ilk iki halifeye kendi rızasıyla bırakmıştır.²⁸⁴ Hz. Ali'nin rıza gösterdiği hususa kendilerinin de rıza göstereceğini ve itaatte kusur etmeyeceklerini ifade etmişlerdir.²⁸⁵

Hz. Osman'ın tekfir edilip edilemeyeceği meselesinde tereddüt etmişlerdir. Hz. Osman'ın cennetle müjdelenen on kişiden biri olması, O'nun faziletinin, imanının sahil olduğuna delalet ettiğini, bu nedenle cennetlik olması gerektiğini düşünen Bütriyye, diğler taraftan bazı akrabalarına devlet yönetiminde tanımış olduğu imtiyazlar sebebiyle de küfrüne hükmettiklerini söylemiş, netice olarak hükmü en güzel hükmedene bıraktıklarını beyan etmişlerdir.²⁸⁶

1.1.3 Zeydiyye'nin İtikadî Görüşleri

Zeydiyye'nin itikadî görüşleri, Mutezile'nin görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Bunda Zeyd b. Ali'nin Vasıl b. Ata'dan ilim tahsil etmesi de etkili olmuştur. Tevhid, adalet, va'd ve vaid, emr-i bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-münker ve imamet Zeydiyye'nin mezhep esaslarını oluşturmaktadır. Zeydiyye, büyük günahların imanı ortadan kaldırdığı düşüncesiyle, büyük günah işleyen kişinin tövbe etmeden ölmesi halinde ebedî olarak cehennemde kalacağına inanmaktadır.²⁸⁷

²⁸¹ Eş'arî, *İlk Dönem İslam Mezhepleri*, s. 86; Şehristanî, *a.g.e.*, s. 160; Öz, *Şiilik ve Kolları*, s. 102.

²⁸² Şehristanî, *a.g.e.*, s. 160.

²⁸³ Gökalp, "Zeydiyye", *DİA*, s. 330.

²⁸⁴ Eş'arî, *İlk Dönem İslam Mezhepleri*, s. 86.

²⁸⁵ Şehristanî, *a.g.e.*, s. 161.

²⁸⁶ Şehristanî, *a.g.e.*, s. 161.

²⁸⁷ Fığlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, s. 278

İmamiyye'nin kabul ettiği bedâ²⁸⁸ inancı da Allah'ın ilminin ezeli olması münasebetiyle Zeydiyye tarafından kabul görmemektedir.²⁸⁹

Zeydiyye'ye göre, Allah'ın bir olması, O'nun yaratılanlara ait tüm özelliklerden münezzehe olması anlamına gelmektedir. Allah'ın sıfatları zatının aynıdır.²⁹⁰ Zeydiyye'ye göre, bu sıfatların zıtları Allah'a nispet edilemez ve Allah'ın zatına zaid ve kaim olamaz. Allah, eşi ve benzeri olmayandır. İmamiyye'de olduğu gibi Zeydiyye'de de, Allah'ın dünyada görülemediği gibi ahirette de görülemeyeceği inancı hakimdir. Çünkü gözler sınırlı yaratılmıştır ve Allah bu sınırlandırmaların çok ötesindedir. Zeydiyye, Allah'ın ilminin her şeyi kuşattığına ve O'na bir mekan izafe edilemeyeceğine inanmaktadır.²⁹¹ Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği ve kullandığı İlim, Kudret, Hayat gibi ifadelerin yerine²⁹² Allah'ın zatıyla Alim, Kadir, Semi, Basir ve Hayy olduğunu kabul etmektedirler. Aynı zamanda Allah'ın insanlardaki gibi el, yüz vb. uzuvlara sahip olmasının ya da bu sıfatlarla anılmasının mümkün olmadığını savunmuşlardır.²⁹³

Zeydiyye'ye göre insan, aklıyla Allah'ı bilmeye memurdur. Çünkü akıl, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilecek özelliğe sahiptir. Zeydiyye, insanın fiilleri konusunda da Mutezile ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Onlara göre, insanlar yaptıkları işlerde hürdürler. Kendi fiillerini kendileri meydana getirir. Allah'ın iradesinin, kulların fiillerinin -özellikle şer olanlarının- meydana gelmesine müdahil olmadığına inanan Zeydiyye kaderin varlığını da kabul etmemektedir.²⁹⁴ Zeydiyye bu fikriyle, Allah'ın yaptığı her şeyde adaletli olduğu inancına ve Allah'ı kötü olan her şeyden uzaklaştırma düşüncesine sahip olduğunu göstermektedir.

²⁸⁸ Bedâ, Allah'ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi demektir. (Avni İlhan, "Bedâ", *DİA*, İstanbul 1992, Cilt 5, s. 290).

²⁸⁹ Öz, *Şiilik ve Kolları*, s. 89.

²⁹⁰ Yusuf Gökcalp, "Zeydiyye", s. 329.

²⁹¹ Gökcalp, "Zeydiyye Mezhebinin Görüşleri, Kültürel Mirası ve İslam Düşüncesine Katkıları", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2007, s. 98.

²⁹² Avni İlhan, "Şia'da Usulî'd-Din", *Milletlerarası Tarihte Ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 410.

²⁹³ Gökcalp, "a.g.m.", s. 98.

²⁹⁴ Gökcalp, "Zeydiyye", s. 99; Muhammet Raşit Batur, *Zeydilik ve Selefilik Arasında İbnü'l-Vezir*, Gece Kitaplığı Yay., Ankara 2018, s. 36.

Zeydiyye'ye göre Allah, küfrü, zulmü ve adaletsizliği yaratmaz. İnsanlara iyiliği ve itaat etmeyi emreder ancak kişiyi fiillerinde özgür bırakır. Bu mezhebe göre insanlar fiillerini Allah'ın onlara verdiği kuvvetle kendileri yaparlar. İnsan, Allah'a itaatte veya isyanda hür irade sahibidir. Allah'ın, kulunun hangi fiili yapmak isterse onu yaratacağına inanılmış, ancak isyan edenlerin bu fiillerinin Allah'ın yaratmasıyla mümkün olmasına rağmen Allah'ın buna razı olmadığı da ifade edilmiştir.²⁹⁵

1.1.4 Zeydiyye'nin İmamet Görüşü

Zeydiyye, imametın Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın neslinden gelen imamların hakkı olduğunu iddia etmekte ve onlardan kim kitaba ve sünnete uymaya çağırırsa kılıcı çekip onlarla beraber hareket etmenin vacip olduğuna inanmaktadır. Bununla birlikte, Zeydiyye, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in hilafetini de kabul etmekte, dolayısıyla Hz. Ali'nin nasla tayin edildiği fikrine katılmamaktadır. Mehdi ve gaib imam inancına da yer vermeyen Zeydiyye²⁹⁶, bu görüşleriyle imameti usulü'd-dinden sayan İmamiyye'den ayrılmaktadır. Şehristanî, Zeydiyye'nin Hz. Fatıma'nın neslinden olan alim, cesur ve cömert her kişinin imamet davasıyla ortaya çıktığında onlara imam olarak itaati vacip kabul ettiklerini söylemektedir.²⁹⁷ Zeyd b. Ali, imamet konusunda Emeviler ile mücadele girişiminde bulunmuştur. Ancak O, imametın Hz. Ali ve soyuna hasredilmesinin doğru olmadığına inanmış, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer için iyiliklerinden başka bir şeyden bahsetmenin doğru olmadığını insanlara anlatmıştır. İmamet Hz. Ali ve soyuna daha çok layık olmasına rağmen ilk iki halifenin de halifeliğinin meşru kabul edilmesinin gerektiğini söylemiştir. Hz. Ali şahsen değil, sahip olduğu meziyetleri dolayısıyla yani vasfen imamete layık görülmüştür. Hz. Ali sahabenin en faziletlisidir. Ancak en faziletli dururken daha az faziletli olan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in de halife olması mümkündür. İmamet için kişinin kılıcı ile ortaya çıkması gerektiği düşüncesinde olan Zeydiyye, Hz. Ali'nin ilk iki halifeye biat etmesinden dolayı onların hilafetini caiz görmüştür. Hatalıda olsalar sahabe konumunda olduklarından onları sebbetmeyi

²⁹⁵Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 386.

²⁹⁶ Muhammet Raşit Batur, *a.g.e.*, s. 25, 37-38.

²⁹⁷ Şehristanî, *a.g.e.*, s. 155.

uygun bulmazlar. Bu da Zeydiyye'nin genel olarak sahabeye bakışının İmamiyye'ye nazaran daha ılımlı olduğunu göstermektedir.

Efdal mefdul konusundaki Zeyd b. Ali'nin bu düşüncesinin, O'nun Emeviler'e başkaldırışında Sünnîleri de yanına çekmek istemesinden kaynaklanabileceği görüşünde olanlar bulunmakla beraber²⁹⁸ sahabe hakkındaki bu tutumu etrafındaki Şîilerin O'ndan ayrılmasına da sebep olmuştur.²⁹⁹ Zira Zeyd'den sonra efdalin imameti meselesi mezhep içinde daha çok Ehl-i beyt imamları arasında uygulanan ve inanılan bir görüş olmuştur.³⁰⁰

Zeydiyye'ye göre insanların en faziletlisi Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. Sonra Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin gelmektedir. Bu ikisinden sonra adil, alim, cesur, imametini ilan etmek için kılıcıyla mücadele eden herkes imam olabilir. İmamet sadece Hz. Hüseyin evladının değil, Hz. Hasan soyundan gelenlerin de şartları taşımaları halinde hak edecekleri bir durumdur. İmamet iddiasında bulunan ancak bunu mücadele ederek ortaya atmayan gizli imamın imametini de kabul etmemektedir. Bunun yanında Zeydiyye'ye göre iki farklı bölgede imametini ilan eden iki kişinin de imameti geçerli görülmüştür.³⁰¹ Şia'nın İmamiyye kolunun imametinin nassla olması gerektiğine dair olan inancının aksine Zeydiyye imametinin nassla tayin fikrine katılmamaktadır. İmamiyye zalim olan devlet başkanına başkaldırmayı doğru bulmazken Zeydiyye bunu imam olacak kişide aranan şartlar arasına koymuş ve dolayısıyla kılıcıyla öne çıkmayan kişinin imametini caiz görmemiştir. Bu nedenledir ki Ehl-i beyt içinde mevcut yönetime baş kaldıranlar genellikle Zeydiyye içinden olmuştur.³⁰² Zeydiyye, Zeyd b. Ali davasının haklılığına inanmış, cesaret sahibi bir insan olmasından dolayı Şia'nın genelinin kabul ettiği takiyye inancını da benimsememiştir. Zeyd b. Ali'ye göre bir insan haklıysa bunu açıkça belirtmesi, zalimin zulmüne boyun eğmemesi gerekmektedir.

²⁹⁸ İsa Doğan, "Zeydiyye Mezhebi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu*, İSAV, İstanbul 1993, s. 568; (ayrıca bknz. Naşi el-Ekber, *Mesailü'l-İmame*, Beyrut 1971, 44vd.).

²⁹⁹ Bağdadî, *a.g.e.*, s. 44.

³⁰⁰ İsa Doğan, "a.g.m.", s. 568.

³⁰¹ Gökalp, "İmamet Nazariyesi Bağlamında Zeydiyye'nin İmamiyye'ye Yönelik Eleştirileri", *ÇÜİF Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2014, s. 94.

³⁰² Hasan Yaşaroğlu, "Zeydiyye'nin İmamet Görüşü ve Diğer Bazı Mezheplerle İlişkileri", *GÜİF Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2013, s. 116.

Zeydiyye, İmamiyye’de olduğu gibi imamlarını peygamberlerin derecesine hatta peygamberlere yakın bir mertebeye yükseltmemişlerdir. Zeydiyye, imamların da diğer insanlar gibi olduklarını ancak fazilet olarak Hz. Peygamber (s.a.s.)’den sonra geldiklerini kabul etmiştir.³⁰³ Zeydiyye imamın masumiyeti fikrine katılmazken, imamın kendi iradesi ile iyiliğe yönelip kötülüklerden kaçınması gerektiğine inanmaktadır. Zeydîler özellikle merkezi Sa’da olan Kuzey Yemen’de günümüze kadar varlıklarını muhafaza etmişlerdir.

1.2. İsmailiyye

İsmailiyye, Şia’nın altıncı imamı olan Cafer Sadık’ın vefatından sonra mezhep içinde çıkan ayrılıklar neticesinde imametın altıncı imamın büyük oğlu İsmail’e ve O’nun oğullarına intikal edeceğine inanan Şîî gruptur.

1.2.1 İsmailiyye’nin İsmi ve Tarihçesi

İsmailiyye, Cafer Sadık’ın büyük oğlu olan ve kendisinden önce vefat eden İsmail’in imametine inanan Şîî gruptur. Bu fırkaya, aynı zamanda yedi imamı tanımlarından dolayı Seb’iyye de denilmiştir. Cafer Sadık kendisinden sonra imam olacak kişinin oğlu İsmail olduğunu ilan etmiştir. Ancak İsmail’in kendisinden önce ölmesi ile taraftarları O’nun ölmediğine inanmak istemiştir. İsmail’in günaha dalması, dinî yaşayışının zayıflaması gibi nedenlerle O’nun babasının nazarında değersizleştirildiği ve imametten mahrum edildiği yönünde görüşler de mevcuttur.³⁰⁴

İsmail’in vefatından sonra bazı taraftarları imametın O’ndan sonra oğlu Muhammed’e ait olduğunu iddia etmişlerdir. Bazıları ise, İsmail’in ölmediğini, babasının onun hakkında olacıklardan korktuğu için insanlardan oğlunu gizlediğini ve zuhur edecek mehdinin O olduğunu savunmuşlardır. Bu grup, İsmail’in, insanların başına geçip yeryüzünü adaletle dolduruncaya kadar ölmeyeceğini savunmuşlardır.³⁰⁵ İsmailiyye imamları, Cafer Sadık’ın ölümünden itibaren

³⁰³ Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 47.

³⁰⁴ Mustafa Öz - Mustafa Muhammed eş-Şek’a, “İsmailiyye”, *DİA*, Cilt 23, İstanbul 2001, s. 126.

³⁰⁵ Nevbahtî, *a.g.e.*, s. 67-69.

Ubeydullah el-Mehdî'nin³⁰⁶ Kuzey Afrika'da ortaya çıkışına kadar gizlenmeyi doğru bulmuşlardır.³⁰⁷

Eski Hind İnan dinlerinden esinlenen İsmailiyye inancına göre, yeryüzü hiçbir zaman hüccetten yoksun olmayacaktır.³⁰⁸ Bu hüccet natık ve samit olarak iki çeşittir. Natık hüccet peygamberler, samit hüccet ise peygamberin vasîsi olan imamlardır. Samit olan imam natık tarafından getirilen bilgilerin iç yüzünü ortaya çıkarır. Natık olanların isimleri şu şekildedir: Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed. Bunların samitleri ise sırasıyla şunlardır: Şit, Sam, İsmail, Harun, Şem'un ve Hz. Ali. Hz. Muhammed'in Hz. Ali'den sonraki samitleri ise, Hz. Hasan'dan İsmail b. Cafer'e kadar olan imamlardır.

İsmailiyye'nin en meşhur lakabı Batıniyye'dir. Kendilerine Batıniyye denilmesinin sebebi, her zahirin bir batını, her tenzilin bir te'vili olduğunu iddia etmelerindedir.³⁰⁹

1.2.2 İsmailiyye'nin Kolları

Şia'nın bir alt mezhebi olan İsmailiyye'nin Nizariyye ve Müsta'liyye olmak üzere iki kolu bulunmaktadır.

1.2.2.1 Nizariyye

Nizariler, Müstansır'ın büyük oğlu Nizar'ın imametini benimsedikleri için bu ismi almışlardır. İsmailiyye mezhebinin günümüze kadar devam eden koludur. Nizariler, Nizar'ın ölümünden sonra geriye kalan oğullarının imamlık iddiasında bulunmamalarından ötürü imam tayin etmede problem yaşamışlardır. Hasan Sabbah Nizar'ın gaybete girdiği dönemde kendisini imamın hücceti olarak ilan etmiştir. Hasan Sabbah İran'daki Alamut kalesini zabtederek halkın idaresini buradan gerçekleştirmiştir. Nizari İsmailileri yirmi sekizinci imamları Şemseddin Muhammed'in ölümüyle iki gruba ayrılmışlardır. Bir grup Şemseddin'in oğlu

³⁰⁶Ubeydullah el-Mehdî ilk zahir İsmailî imamı ve Fatımîler'in kurucusudur (Mustafa Öz, "Ubeydullah el-Mehdî", *DİA*, Cilt 42, İstanbul 2012, s. 23).

³⁰⁷ Mustafa Öz - Mustafa Muhammed eş-Şek'a, "a.g.m.", s. 126.

³⁰⁸ Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 89.

³⁰⁹ Şehristanî, *a.g.e.*, s.192.

Kasımşahi'nin imamlığını kabul etmiş, diğer bir grup ise diğer oğlu olan Müminşah'ı imam olarak tanımışlardır.³¹⁰

1.2.2.2 Müsta'liyye

Fatımî halifesi Müstansır kendinden sonra yerine geçmesi için büyük oğlu Nizar'ı halef tayin etmişti. Ancak, nüfuzlu bir ordu komutanı olan Efdal, Nizar'ın yerine onun küçük kardeşi olan Ahmed'i Müsta'li-Billah ünvanıyla devletin başına geçirdi. Nizar kendisine inanan bazı taraftarlarıyla İskenderiyye'ye giderek orada imametini ilan etmiştir. Ancak Efdal burayı kuşatarak kendisini hapsedmiş, daha sonra hapisteyken öldürülmüştür.³¹¹ Müsta'li'den sonra onun halefi olan Amir Biahkamillah'ın (ö. 524/1130) öldürülmesiyle fırka kendi içinde birçok kola ayrılmıştır. Bu gruplardan, Yemen'de faaliyet gösteren Tayyibî hareketi, diğerlerinden daha fazla gelişme göstermiş ve İsmaililik'teki yedi devir konusunu geliştirmişlerdir. İnsanın tekamülünü kozmik düzenle bağdaştıran Tayyibîler, reankarnasyon inancına benzer fikirler üretmişlerdir.

1.2.3 İsmailiyye'nin İtikadî Görüşleri

İsmailiyye'nin itikadî görüşleri imamet inancının etrafında gelişmiştir. Doğrusu onların diğer inanç esasları imamet inancının gölgesinde kalmıştır. Ehl-i Sünnet'in Allah'ı sıfatlarıyla tanıtmamasının aksine İsmailiyye, Allah için herhangi bir sıfatın kullanılmayacağı görüşündedir. Peygamberler, inanç esasları içinde yer almakta ve Allah'tan aldıkları vahyi insanlara iletmekle görevli kişiler olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda mucizeyi sadece peygamberlerin gösterebileceğini savunan İsmailiyye bu görüşüyle imamların da mucizeler gösterebildiğine inanan İmamiyye'den ayrılmaktadır. Kur'an'ın güvenilirliği hakkında Ehl-i Sünnet'ten farklı inanç geliştiren İsmailiyye, Ehl-i beyt'in eliyle Kur'an'ın kendilerine ulaştığı ilk halifelerin, bu Kur'an nüshalarını ortadan kaldırarak halkın gerçek Kur'an'a ulaşmalarını engelledikleri iddiasında bulunmuşlardır.³¹²

³¹⁰ Çetin, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Yazı Gen Yay., İstanbul 2016, s. 56.

³¹¹ Mustafa Öz, *Şiilik ve Kolları*, s. 148.

³¹² Öz, "İsmailiyye Mezhebi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, s. 610-613.

1.2.4 İsmailiyye'nin İmamet Görüşü

Şîî fırkaların hepsinde olduğu gibi İsmailiyye'de de imamete inanmak iman esaslarının ilkidir. İmama inanmak ve itaat etmek farzdır. İmamet bu fırkaya göre bir zahirî bir de batınî yönü vardır. Cafer Sadık'tan sonra büyük oğlu İsmail, babası hayattayken ölmüş, böylece zahirî imamlar sona ermiştir. İsmail'in yerine geçen oğlu Muhammed b. İsmail'in de ölümünden sonra bir grup, onun Mehdî olduğunu ve Kıyamete yakın döneceğini savunurken diğer bir grup imameti gizli imamlar yoluyla devam ettirmiştir.³¹³ Bu imamlar gizli olmakla beraber, onların işlerini açıktan yürüten daifleri bulunmaktadır. İmam gizli olunca daisinin zahir olması gerekmektedir. Zira yeryüzünde her zaman gizli ya da aşikar imam bulunmak zorundadır. İmamlarla ilgili tüm konular yedi sayısıyla açıklanmıştır.³¹⁴

İzmirli İsmail Hakkı İsmailiyye'nin imamet anlayışından şu şekilde bahseder: "İmam kendisine ilim, vasıtasız olarak verilen kişidir. İsmailiyye'de nebi yedi, imam da yedidir. Bunlar; Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsa, Hz. Muhammed (s.a.s.) ile Muhammed b. İsmail'dir. İsmail b. Cafer iki nebi arasında gelen şeriatî ikame eden yedi zattan biridir. Onlara yedi natıka da denir. Onlara göre, Muhammed b. İsmail'in şeriatî Hz. Muhammed (s.a.s.)'in şeriatini feshetmiştir."³¹⁵

Nizâfîlere göre Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatıyla vahiy kesilmiş olsa da insanların bir rehber ihtiyaçları daima olacaktır. Bu nedenle imamet, İsmailiyye'ye göre Allah Resulü'nü hem ruhanî hem cismanî olarak temsil edecek olan Hz. Ali'ye ait olduğunu kabul etmişlerdir. İmama itaatın Allah tarafından emredilen bir konu olduğu ve diğer emirlerin, imama itaat olmazsa geçersiz olarak kabul edildiği İsmailiyye'de imam, Allah'ın yeryüzündeki cisimleşmiş hali olarak kabul edilmektedir. Fatîmî Devleti zamanına kadar Mehdi ve Gaib imam düşüncesine sahip olan İsmailiyye, sonraki dönemlerde bu fikirlerinden vazgeçmiş ve her dönemde bir imamın olmasının mecburiyetini savunmuştur.³¹⁶

³¹³ Abdülhamid, *a.g.e.*, s. 49-51.

³¹⁴ Şehristânî, *a.g.e.*, s. 192.

³¹⁵ İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlmî Kelam*, Cilt 1, Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, yrsz., 1339-1341, s. 161-162.

³¹⁶ Öz, "İsmailiyye Mezhebi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîîlik Sempozyumu*, s. 615-618.

1.3 İmamiyye

İmamiyye, imametın Hz. Ali'nin Hz. Fatıma'dan olan ve sayılarını oniki ile sınırlandırdıkları imamlara intikal ettiğine inanan günümüzdeki en büyük Şiî gruptur.

1.3.1 İmamiye'nin İsmi ve Tarihçesi

İmamiyye, Hz. Peygamber'in vefatından sonra hilafetin öncelikle Hz. Ali, sonrasında da Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile devam ettiğine, akabinde de Hz. Hüseyin'in soyundan oniki imamın Allah ve Rasulü (s.a.s.) tarafından tayin edildiğine inanan Şiî gruptur. İmameti inanç esaslarının en önemlisi olarak kabul etmişler ve imamet düşüncesi etrafında diğer tüm inançlarını geliştirmişlerdir.

Şehristanî, İmamiyye'nin Hz. Ali'nin imameti hakkında açık bir nas ve tayin bulunduğuna inandıklarını belirtmiştir. İmamiyye'ye göre, Hz. Peygamber Hz. Ali'nin bizzat şahsına işaret ederek onu imam tayin etmiştir.³¹⁷ Onlar, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Hz. Ali'nin ismini açıkça söyleyip kendisinden sonra halife tayin ettiğini kabul ederler. İmametın kıyamete kadar Hz. Fatıma ile Hz. Ali'nin soyundan devam etmesi gerektiğine inanan bu mezhebe göre imamlar, günahlardan korunmuş, ayıplardan arındırılmış, bilerek ya da hataen yanlış yapmaktan muhafaza olunmuş, her türlü kusurdan uzak, kendilerinden önceki imam tarafından nasla tayin edilen, kendilerine itaatin farz olduğu kimselerdir. İmamlara itaat eden ve bağlanan kimseler ancak mü'min sayılmaktadır. Ondan başkasına bağlılık gösteren ise müşrik kabul edilmiştir.³¹⁸

İmamiyye'ye göre sahabe, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'ye uymadıkları için sapıklığa düşmüşlerdir. Aynı zamanda İmamiyye, imametın ancak nas ve tayin yoluyla olacağını ve imametın akrabalığı gerektirdiğini iddia etmektedirler.³¹⁹ Onlar, Hz. Ali'den önceki üç halifenin haksızlık yaparak bu

³¹⁷ Şehristanî, *a.g.e.*, s. 162.

³¹⁸ Nevbahtî, *Fıraku'ş-Şia*, s. 45.

³¹⁹ Eş'arî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 48.

makama geldiğine inanan, Hz. Osman'ı ümmetin firavunu³²⁰ olarak gören Şîf gruptur.

Bazı kaynaklarda Rafıza³²¹ olarak bilinen İmamiyye, sonraki dönemlerde İsnâaşeriyye olarak da adlandırılmıştır. İsnâaşeriyye denmesinin sebebi Hz. Peygamber'den sonra oniki imama ittiba etmeleridir. İnanç ve fıkıh konularında Cafer Sadık'ın görüşlerine tabi olduklarından bu mezhebe Caferiyye de denilmiştir.

Bugün, İmamiyye denildiğinde, Zeydiyye ve İsmailiyye grupları dışında, başta İran ve Irak gibi ülkeler olmak üzere dünyanın muhtelif yerlerinde yaşayan ve imamet meselesini dinin en önemli rüknü sayan, imamlara itaati peygambere hatta Allah'a itaale eş kabul eden Şîf grup olarak anlaşılmaktadır.

1.3.2 İmamiyye'de Düşünce Ekolleri

İmamet Hz. Ali ve O'nun soyundan gelen imamlara ait olduğunu kabul eden Şia Mezhebi'nin Zeydiyye, İsmailiyye ve İmamiyye gibi alt kollara ayrıldığından ilk bölümde bahsetmiştik. Şia'nın İmamiyye kolu onikinci imamın gaybete girmesiyle birlikte fikhî ve itikadî bazı sorunlarla karşılaşmıştır. İşte bu problemlerin üstesinden gelip gaybet krizine ve tüm bu sorunlara çözüm bulabilmek için İmamiyye içerisinde iki önemli düşünce ekolu ortaya çıkmıştır. Bu düşünce ekolleri Ahbarîlik ve Usulîlik olarak adlandırılmıştır. Ahbarîlik imamlardan gelen haberlerle yetinirken, Usulîlik bu haberlerin yanında çağın gereklerine uygun aklî metotları da kullanan bir yol izlemiştir. Şimdi sırasıyla bu ekollerden ve düşünce sistemlerinden kısaca bahsedeceğiz.

1.3.2.1 Ahbarîlik

Haber kelimesinin çoğulu olan³²² ve 'bir kavim, kabile, ülke, kişi, şehir gibi birçok konuda rivayet edilen bilgiler'³²³ demek olan ahbar kelimesi sözlükte, 'kendisinde yalan ve doğru ihtimali olup başkasından nakledilen şeyler' anlamına

³²⁰ Ali Şeriatî, *Şia*, (terc. Hicabi Kırılancı), Fecr Yay., Ankara 2013, s. 111.

³²¹ Bağdadî, *a.g.e.*, s. 60; Eş'arî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 48.

³²² Metin Yurdagür, "Ahbariyye", *DİA*, Cilt 1, İstanbul 1998, s. 490.

³²³ Nihad M. Çetin, "Ahbar", *DİA*, Cilt 1, İstanbul 1998, s. 486.

gelmektedir.³²⁴ Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali ve oniki imamı ilmin gerçek sahipleri olarak gören İmamiyye, onikinci imamın gaybetinden sonra bu vasfın ulemaya ait olduğunu iddia etmiştir. Kur'an'dan sonra imamların da söz fiil ve takrirlerini içine aldıkları ve adına sünnet dedikleri iki ana kaynaktan beslenen İmamiyye'nin Ahbarî kolu, imamlar dışında başka hiç kimsenin sözüyle amel etmemiştir. İmamların ahbarlarıyla yetinmek fikhî problemleri çözmeye yeterli görülmemiştir. İmamiyye'ye göre delil olma açısından imamların sözleriyle Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sözleri arasında bir fark bulunmamaktadır.³²⁵ Her ikisinin de kaynağının Allah'tan gelmesi sebebiyle³²⁶ imamlardan gelen ahbar (haberler), karşılaşılan sorunları çözmeye yeterli görülmemiştir. Bazı Ahbarîler bu şekilde Kur'an ve sünneti kaynak kabul ederken, bazıları Kur'an'ın ancak sünnetle anlaşılacağı düşüncesiyle sadece sünneti kaynak olarak görmüşlerdir.³²⁷ Kur'an'da muhkem ve müteşabih ayetler olduğundan, Ahbarîlere göre, ancak imamlardan gelen bir tefsir ya da hadis vasıtasıyla Kur'an'ın zahiriyle amel edilebilir.³²⁸ Kur'an'ın Gaib olan imamın yokluğunda da O'nunla temas halinde olduğuna inanıldığından ahbarla yetinmenin gerekliliğine inanan bu ekol, ilk olarak ehlü'l-hadis/ashabu'l-hadis olarak isimlendirilmiş, daha sonra ahbarîlik adını almıştır.³²⁹ Ahbarî düşünce, aklın dinî hükümler konusunda delil olamayacağını savunmuş, aklî metodun sonraki dönemlerde İmamiyye alimlerinin gafleti sonucu bu mezhebe girdiği ve bunun Ehl-i Sünnet tarafından ortaya çıkarıldığı iddia edilmiştir.³³⁰

Gaybetin akabinde imamlardan kendilerine aktarılan haberlerin toplanması ve muhafazası ile ilgilenen İmamiyye alimleri, bu dönemde Ehl-i Sünnet tarafından geliştirilen fikhî hükümlere karşı çıkarak bunu bidat hatta haram olarak

³²⁴ Zebidî, *a.g.e.*, "hbr" md., s. 125.

³²⁵ Mazlum Uyar, *İmamiyye Şia'sında Düşünce Ekolleri -Ahbarîlik-*, Ayıışığı Kitapları, İstanbul 2000, s. 52.

³²⁶ Uyar, "*Ahbarîlik*", s. 55.

³²⁷ Öz, *Şiilik ve Kolları*, s. 286.

³²⁸ Abdullah es-Semahici, "İmamiyye Şia'sının İki Ekolü Ahbarîler ve Usulîler Arasındaki Temel Farklar", (çev. İbrahim Kutluay), *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, Şırnak 2013/1, s. 144.

³²⁹ Habib Kartaloğlu, "İmamiyye'de Ahbarî-Usulî Farklılaşması: Şeyh Saduk ve Şeyh Müfid Örneği", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 24, 2011/2, s. 195.

³³⁰ Esmâ Sayın, "İran'daki Şîî Kültüründe Ahbarîyye-Usulîyye Yaklaşımları Bağlamında Gelenek-Yenilik Çizgisi", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, (edt. Mehmet Aydın), Yıl 7, Sayı 14, Konya 2012, s. 117.

değerlendirmişlerdir. İctihada karşı olan bu düşünce ekolünde akılcılığa yer verilmemiş, kendi mezheplerini müdafaa etmek için bile olsa bu metodu kullanmamışlardır.³³¹ Şer'i hükümlerin ancak kesin ilme dayanarak elde edilebileceğini savunan Ahbarîler, bu ilmin, herkes tarafından bilinip rivayet olunan yani imamlardan gelen ilim olduğunu ifade etmişlerdir.³³² İmamların bilgisinin Allah Resulü (s.a.s.) dışındaki tüm peygamberlerden daha fazla olduğuna inanan İmamiyye, Şeyh Saduk gibi özellikle ilk dönem alimlerinin genel kanaatine göre imamların fıkıh bilgisinden çok daha fazlasına sahip olduklarını iddia etmektedirler.³³³ Ahbarîler, Şeyh Saduk, Kuleynî ve Tusî tarafından telif edilen hadis külliyyatı olan Kütüb-i Erbaa'daki tüm rivayetlerin güvenilir olduğunu kabul etmekte, mevzu olmamak kaydıyla iyi bir delille desteklenen her haberi muteber saymaktadırlar.³³⁴ Gaybetin fazla uzun sürmeyeceği kanaatinde olan Ahbarîler, ulemanın konumunu dikkate almamakta³³⁵ ve içtihadı reddetmekte, dolayısıyla herhangi bir müçtehidin taklit edilmesini doğru bulmayıp, tüm insanların imamı taklit etmekle mükellef olduğunu söylemektedirler.³³⁶ Haberlere ve sünnete bağlı olarak az bir amelin dahi şahsi emellere uyarak içtihat etmekten daha hayırlı olduğunu kabul etmişlerdir.³³⁷

Ahbarîlik, ilk dönem veya kadim ahbarîliği ve hadis ya da sonraki dönem ahbarîliği olarak iki döneme ayrılmaktadır.³³⁸ İmamın gaybetinden hemen sonra ortaya çıkan bir düşünce sistemi olan Ahbarîlik, İmamiyye içerisinde hakim bir yapıya sahip iken dördüncü asrın sonlarına doğru bu hakimiyetini yitirmeye başlamıştır. İmamın gaybetiyle beraber toplumun sorunlarına imamlardan gelen haberler kanalıyla cevaplar bulmaya çalışan harekete ilk dönem ahbarîliği, Safeviler'in iktidarıyla beraber yeni dönem Ahbarîliği'nin kurucusu olarak da bilinen³³⁹ Esterabadî (ö. 1033/1624) ile yeni bir sistemle ortaya çıkan harekete ise

³³¹ Uyar, *a.g.e.*, s. 74-75.

³³² Abdullah es-Semahici, "a.g.m.", s. 138-139.

³³³ Uyar, *a.g.e.*, s. 23.

³³⁴ Öz, *Şiilik ve Kolları*, s. 286.

³³⁵ Kartaloğlu, "a.g.m.", s. 196.

³³⁶ Öz, *Şiilik ve Kolları*, s. 287.

³³⁷ Ahmet el-Katip, *Şia'da Siyasal Düşüncenin Gelişimi*, Kitabiyat, Ankara 2005, s. 311.

³³⁸ Uyar, *a.g.e.*, s. 68.

³³⁹ Uyar, *a.g.e.*, s. 175.

son dönem ahbarîliği denmiştir.³⁴⁰ Karşılaşılan problemlerin çözümünde imamların ahbarıyla yetinen Ahbarî ulema, gaybetin uzaması ve çağın gereklerinin değişmesi neticesinde bu haberlerin yetersiz kalmasıyla çözüm üretmede sorun yaşamaya başlamış, muhaliflerinin itirazlarına cevap vermede sıkıntıya düşmüştür.³⁴¹ Ahbarîliği zayıflatan bu sebebin yanında Esteabadî'nin akli ve içtihadı yok sayması, şer'i hükümlerin bu yolla bilinmesinin mümkün olmadığını iddia etmesi ahbarîliği zayıflatan diğer önemli nedenlerden biri olarak görülmüştür.³⁴² Ahbarî düşüncenin zayıflamasıyla ulema farklı bir metod olan usulî düşünceye meylenmiştir.

1.3.2.2. Usulîlik

İmam hayattayken problemleri masum imama müracaat ederek halleden İmamiyye, onikinci imamın gaybete girmesi ve uzayan gaybet dönemi sonucunda sorunları nasıl çözeceği noktasında sıkıntı yaşamaya başlamıştı. Bu dönemde ulema imamlardan gelen haberlerin ihtiyaçlara karşılık vermede yetersiz kalmasıyla yeni ve farklı bir metod olan içtihad metodunu uygulamaya başlamıştır. Aynı zamanda Ehl-i Sünnet ve Mutezile tarafından uygulanan metodların günlük hayattaki problemlerin çözümüne katkı sağlıyor olması da İmamiyye' de farklı bir yöntem arayışını düşündürmüştür. Mutezile'den etkilenen Müfid ve Tusî gibi İmamî düşünceye sahip alimler, Kur'an ve imamların ifadeleriyle oluşturulan ve İmamiyye'nin icmasıyla ortaya konan hükümlerin diğer mezheplerin görüşlerinden daha doğru olduğunu ispatlamaya çalıştılar. Böylece, aklî istidlali de kendilerine yöntem olarak benimseyen İmamiyye'nin fıkıh kaynakları Kur'an, hadis, icma ve akıl olarak belirlenmiş oldu.³⁴³ İşte, Ahbarîliğe muhalif olarak ortaya çıkan bu düşünce ekolüne Usulîlik adı verilmiştir. Bu ekol, şer'i konularda imamlardan gelen haberlere dayanmanın yeterli olmadığını, içtihat etmek suretiyle dinî hükümlere ulaşılmasını ve yeni problemlere çözümler bulabilmeyi hedeflemiştir.³⁴⁴ Şer'i hükümlerin ortaya çıkarılarak fetva verilmesi noktasında Kitap ve Sünnetin zahirine başvurmanın yeterli

³⁴⁰ Kartaloğlu, "a.g.m.", s. 196.

³⁴¹ Kartaloğlu, "Şii-Usulî Düşüncenin Ortaya Çıkış Sebepleri Üzerine Mülâhazalar", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 33, 2016, s. 76.

³⁴² Uyar, *a.g.e.*, s. 331.

³⁴³ Öz, "Usulîyye", *DİA*, Cilt 42, İstanbul 2012, s. 214.

³⁴⁴ Öz, *Şiiilik ve Kolları*, s. 286.

olmadığı anlaşılmış, aklî ilimler kullanılmak suretiyle dinî hususları çözmeye çalışmışlardır.³⁴⁵

Usulîliğin yaygınlaşarak Ahbarîliğin yerini almasında mutedil Ahbarî ulemanın katkıları yadsınmaz. Nitekim, Ahbarîliğin bugün bile hakim olduğunu söyleyebileceğimiz Kerbela’da yaşayan Şeyh Yusuf Bahranî (ö. 1186/1772)³⁴⁶, Usulî düşünceye sahip ulema ile hiçbir zaman tartışmaya girmemiş, talebelerini onları dinlemekten men etmemiştir. Bu nedenle kendisinin, Ahbarîliğin yerini Usulîliğe bırakmasında en önemli etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Aynı dönemde Usulîliğin mimarı sayılabilecek kişi olan Muhammed Bakır Behbehânî (ö. 1205/1790)³⁴⁷, Bahranî’nin aksine talebelerini ahbarî fikirlerden ve onlara ait meclislerden uzak tutmak için çabalamaktaydı. Behbehânî, fıkıh usulünün kurallarını fıkıhta yerli yerinde kullanarak fikhî metodu yeniden diriltten kişi olmuştur.³⁴⁸ Mercii taklit görüşünü de yerleştirmiş olan Behbehânî’ye göre müçtehit, dinî lider olmakla beraber zekat ve humus gibi vergileri de toplayabilen bir statü kazanmıştır.³⁴⁹ Usulîliğin ön plana çıkmasındaki diğer bir etmen de Behbehânî’nin, “müçtehitlerin fetva vermeye yetkili olduğu ve diğer insanların müçtehitleri taklit etmesinin farz olduğu” anlayışını benimseyerek kendisine arka çıkan önemli bir grubun varlığı olmuştur.³⁵⁰

İmamlardan gelen haberlere ehemmiyet vermekle kalmayıp özellikle aklî metotları kullanan Usulî ekolüne göre ulemanın, imamların haberlerini incelemenin yanında akıl yoluyla kaynaklardan fikhî hükümlerin çıkarılması konusunda da önemli bir görevi bulunmaktadır.³⁵¹ Toplum müçtehitler ve mukallitler olarak ikiye

³⁴⁵ Uyar, *a.g.e.*, s. 86.

³⁴⁶ Yusuf Bahranî, İmamiyye Şîası’nın, Ahbarîliği itidale yönlendiren alimlerindedir (Uyar, “İbn Usfûr El-Bahrânî”, *DİA*, Cilt 20, İstanbul 1999, s. 430).

³⁴⁷ Muhammed Bakır Behbehânî, Şîî ulemasınca hicrî XII. yüzyılın müceddidi olarak kabul edilen ve Ca’ferî fıkıhında Usulî mektebini hakim kılan müctehid (Hamid Algar, “Muhammed Bakır Behbehânî”, *DİA*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 143).

³⁴⁸ Uyar, *a.g.e.*, s. 334-336.

³⁴⁹ Selin Çağlayan, *Şîî Düşüncesinde İslamcılık “İran” Mehdi’yi Beklerken*, Cinius Yay., İstanbul 2012, s. 54.

³⁵⁰ Fettah, *a.g.e.*, s. 30.

³⁵¹ Kartaloğlu, “İmamiyye’de Ahbarî-Usulî Farklılaşması”, s. 199.

ayıran Usulîlere göre, fetva verme işi sadece müçtehitlere aittir ve ondan başkasına tabi olmak caiz değildir.³⁵²

İmamların sahip oldukları ilim ve peygamberlerin yanılması meselesinde de farklı düşünen bu iki düşünce ekolünden Ahbarîler, imamların yanılmaz bir ilme sahip olduklarından ve peygamberlerin Allah tarafından hata yaptıklarında düzeltilebilir olmalarına karşı imamların vahiy almadıkları gerekçesiyle hatasız olmaları gerektiğine inanmaktadır. Bunun yanında Usulîler ise, imamların her şeyi bilmek zorunda olmadıklarını ve peygamberlerin hata işleyebilir olduklarını savunmanın imamları da etkileyeceği düşüncesiyle peygamberlerin hatasız olduklarını kabul etmektedirler.³⁵³

Günümüzde İmamiyye içerisinde hakim olan ana düşünce Usulî düşünce olmakla birlikte, Ahbarîlerin, varlıklarını gizli³⁵⁴ bir şekilde sürdürmekte oldukları ifade edilmektedir. Yine, bugün İran'da Usulîlikle beraber ahbarî metodun da uygulandığı bilgileri de mevcuttur.³⁵⁵

1.3.3 İmamiyye'nin İtikadî Görüşleri

İmamiyye'ye göre inanç esasları beş tanedir. Bunlar; Tevhid, adalet, nübüvvet, imamet ve meaddir.

1.3.3.1 Tevhid

İmamiyye'ye göre tevhid, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak demektir. Allah, herhangi bir mekanla veya zamanla vasıflanamaz. Allah, her şeyden müstağnidir. Herşey O'na muhtaçtır. Doğmamış ve doğurmamıştır. Hiçbir şey O'na denk değildir. O'nun eşiti, zıttı, benzeri yoktur.³⁵⁶ Allah, zatında, fiillerinde, sıfatlarında ve kendisine ibadette tek olandır.³⁵⁷ İtikatta Mutezlî inanca sahip olan İmamiyye, onlar gibi rü'yetullah meselesini kabul etmezler. İmamiyye, cennette,

³⁵² Abdullah es-Semahici, "a.g.m.", s. 140-141.

³⁵³ Kartaloğlu, "İmamiyye'de Ahbarî-Usulî Farklılaşması", s. 206.

³⁵⁴ Uyar, *a.g.e.*, s. 374.

³⁵⁵ Öz, "Usuliyye", *DİA*, s. 215.

³⁵⁶ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 22.

³⁵⁷ Muhammed Rıza el-Muzaffer, *Şia İnançları*, s. 234.

Allah'ın ayın görüldüğü gibi görüneceğini söyleyen kişinin, her türlü noksan sıfattan münezzehtir olan yaratıcıyı bilmediğini ve kafir menzilesinde olduğunu söylemektedir.³⁵⁸ İbadetlerde de Allah'tan başkasına kulluk etmek caiz değildir. İbadetlerin Allah'tan başkasının adına yapılması şirkdir, bu kişi de müşrik hükmündedir.³⁵⁹ Allah'tan başka peygamber, melek, imam ya da salih kul da olsa hiç kimseye kulluk edilemez.³⁶⁰

1.3.3.2 Nübüvvet

İmamiyye'ye göre peygamberlik, Allah'ın kulları arasından seçtiği elçilerini, Cebrail vasıtası ile insanlara doğruyu ve hakikati bildirmek üzere görevlendirmesidir. Başboş yaratılmayan insan mutlaka bir yol göstericiye muhtaçtır. İlahî bir lutuf olan nübüvvet, Allah'ın kullarının dünya ahiret saadetini sağlayacak kuralları onlara öğretmesi açısından Allah'ın üzerine vaciptir. İmamiyye'nin nübüvvet inancı ikinci bölümde ele alınacağından burada fazla ayrıntıya girmedik.

1.3.3.3 Adalet

İmamiyye inancında dinin bir diğer esası adalet prensibidir. İmamiyye'ye göre Allah mutlak olarak adildir, zalim değildir. İmtihan dünyasında olan kullara Allah lutfuyla muamelede bulunur, isyan edenlere ise adaletiyle ceza verir.³⁶¹ Allah kullarına ancak kaldırabilecekleri yükleri yükler. İnsanlar fiillerinde hürdürler, Allah bunları önceden bilme hakkına sahiptir. Allah'ın bilmesi, insana fiilleri zorla yaptırma anlamı taşımamaktadır.³⁶² Çünkü Allah, kullarını bir işi yapmaya ya da terk etmeye zorlamaz.³⁶³ Allah kullarını bir işi işlemeye ya da işlememeye güç yetirebilir şekilde yaratmış, ona akıl ve irade hürriyeti tanıyarak seçimini yapmasını istemiştir.

³⁵⁸ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 26.

³⁵⁹ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 27.

³⁶⁰ Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 238.

³⁶¹ Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 259.

³⁶² Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 28-29.

³⁶³ Kaşifu'l Gıta, *Aslu 'ş-Şia ve Usuliha*, yrsz, 1415, s. 230.

Şayet böyle olmasaydı Allah'ın yapılan kötülöklere karşı kulunu cezalandırması zulüm olurdu.³⁶⁴

İmamiyye'ye göre kaza ve kader hakkında tartışmak yasaklanmış³⁶⁵, bunun Allah'ın bir sırrı olduğuna inanılmıştır. İ'tikâdât'ta Hz. Ali'nin kaderle ilgili kendisine soru soran kişiye kaderin içine dalınmaması gereken derin bir deniz olduğunu ifade ettiği anlatılmaktadır.³⁶⁶

1.3.3.4 Mead

Mead kelimesi sözlükte 'başlamak', 'meydana gelmek', 'yeniden dönüş' gibi anlamlara gelen ve "bde" kökünden türemiş bir kelimedir. Mead kelimesi aynı zamanda 'Mübdî' şekliyle Allah'ın isimlerindedir.³⁶⁷ Başlangıçta ve sonuçta asıl sebep Allah'tır.³⁶⁸ İstılahta ise, dünya hayatının nihayete ermesi ve ebedî olan ahiret hayatının başlaması demektir.³⁶⁹ İmamiyye mezhebi, insanın ahirette, dünyadayken yaptıklarından hesaba çekileceğini kabul etmektedir. Dünyada itaat edenler mükafatlandırılacak, asiler ise cezalandırılacaklardır.³⁷⁰

Şeyh Saduk, İ'tikâdât'ta Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'e nispet edilen şu sözü nakletmektedir: "*Beni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, sizler uyuyormuş gibi öleceksiniz ve uyanırmış gibi tekrar dirileceksiniz. Ölümden sonra ancak cennet veya cehennem vardır.*"³⁷¹ İmamiyye'ye göre yeniden dirilişin gerçekleşeceği gün, Kevser Havzının suyunu verecek olanın Hz. Ali olduğuna, O'nun, dostlarına bu sudan ikram edip, düşmanlarını kovacağına inanılmaktadır.³⁷²

³⁶⁴ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 26.

³⁶⁵ Fığlalı, *İmamiyye Şiası, (Doğuşu, Gelişmesi ve Görüşleri)*, Kent Basımevi, İstanbul 1984, s. 218.

³⁶⁶ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 33.

³⁶⁷ İbn Manzur, *a.g.e.*, "bd'e" md., s. 26.

³⁶⁸ İsfahanî, *a.g.e.*, "bd'e" md., s. 128.

³⁶⁹ M. Sait Özervarlı, "Mebde ve Mead", *DİA*, Cilt 28, İstanbul 2003, s. 211.

³⁷⁰ Emrullah Yüksel, "İmamiyye Şia'sında İnanç Esasları", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 11, Erzurum 1993, s. 33.

³⁷¹ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 64.

³⁷² Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 65.

1.3.3.5 İmamet

İmamiyye'nin önceki dört esasına baktığımızda Allah'ın birliği, adalet, peygamberlere olan inanç ve ahiret hayatına yönelik inanç şekli Ehl-i Sünnetle aynı olmamakla beraber benzerlik göstermektedir. Aralarındaki asıl önemli fark ise imamet anlayışlarındadır. İmamiyye'nin imamet anlayışı inanç esaslarının başında yer almakta, imamlara inanmayanların dininin de olmadığı inancı kabul görmektedir.

İmamiyye'nin imamet anlayışı bu mezhebin ana düşüncesini oluşturmaktadır. İmamete inanmak farz kabul edilmiş, inanmayanlar tekfir edilmiştir. İmametin Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın soyundan gelen ve Hz. Ali ile beraber sayıları oniki olan imamların hakkı olduğu savunulmuştur. Diğer inanç sistemlerini de imamet düşüncesinin etrafında şekillendirmişlerdir. Bu konu İmamiyye'yi Ehl-i Sünnet'ten ayıran en önemli fark olmakla birlikte ikinci bölümde ele alınacağından burada ayrıntıya girilmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

İMAMIYYE’NİN İMAMET-NÜBÜVVET İLİŞKİSİ

İmamiyye Şia ekolünün yaşayan en yaygın ve etkin mezhebidir. O’nun hem İslam’ın hem de Şia’nın diğer ekollerinden farklı bir inanç sistemi bulunmaktadır. Burada onların en temel inanç esaslarından nübüvvet, imamet ve bunların ilişkisini ele alacağız.

2.1 İmamiyye’nin Nübüvvet Anlayışı

Peygamberler Allah tarafından seçilmiş ve insanlara doğru yolu göstermek için vazifelendirilmiş kişilerdir. Ehl-i Sünnet ile İmamiyye arasında nübüvvetle iman konusunda bariz farklar bulunmaktadır. Ehl-i Sünnet’te olduğu gibi Şia’da da peygamberlere iman, inanç esaslarından biri olarak kabul edilmektedir. İmamiyye’ye göre Allah, kullarını doğru yola hidayette bulunmaları, kulları cehaletin karanlığından çıkarmaları ve imanın nuruna iletmesi için rasul ve nebiler göndermiştir. Çünkü Allah, yarattığı kullarının mutluluğunu ister.³⁷³

İmamiyye’ye göre peygamberlerin hepsi Allah tarafından gönderilmiş mükerrem kişilerdir. Yaratılmışları hakka davet için gönderilmişlerdir. Hz. Muhammed (s.a.s.), peygamberlerin sonuncusu ve efendisidir. O (s.a.s.), her türlü hata ve kusurdan masumdur, hayatı boyunca hiçbir günah işlememiştir.³⁷⁴

İmamiyye’ye göre nebi ve rasul arasında da fark vardır. Bütün rasuller nebi olmalarına rağmen, her nebi rasul değildir. Kendinden önceki peygamberin şeriatini koruyan ve ona hilafet edenler nebi olarak adlandırılır. İmamların nebi olduklarını söylemek dinen doğru olmasa da aklen böyle bir isimlendirmede bulunmakda bir mani yoktur.³⁷⁵

³⁷³ Seyyid İbrahim el-Musevî ez-Zencanî, *Akaidü'l-İmamiyye*, Cilt 2, (nşr: İntişarat Hazreti Mehdi), Kum 1402/1982, s. 10.

³⁷⁴ Kaşifu'l Gıta, *a.g.e.*, s. 220.

³⁷⁵ Müfid, *Evail*, s. 45.

2.1.1 Nübüvvetin Gerekliği

İmamiyye'ye göre, Allah'ın peygamber göndermesi, lütfunun gereği olarak vaciptir. Mutezile'ye ait bir kavram olan lutuf prensibinin, İmamiyye tarafından bazı itikadî görüşlerin temellendirilmesinde kullanıldığı görülmektedir. Bu açıdan Mutezile'nin lutuf prensibi, salah ve aslah kavramları üzerinde biraz durmak gerekmektedir. Lutuf kelimesi sözlükte, 'nazik olmak', 'merhametli davranmak', 'yumuşak olmak', 'Allah'ın kullarına iyi davranması'³⁷⁶ gibi anlamlara gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de: "...Şüphesiz rabbim dilediğine çok lutufkardır. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir"³⁷⁷ ayetinde ifade edilen anlamıyla lutuf, Allah'ın bir işi en güzel şekilde yapması ve ortaya çıkarması şeklinde karşılık bulmaktadır.³⁷⁸

Lutuf, ikinci yüzyıldan sonra Mu'tezile tarafından kelam terimi haline getirilmiştir. Allah, mükellef kılmadan önce kullarına irade hürriyeti sağlamıştır. Bu hürriyet sayesinde kullar, akıl yürüterek kendilerine gönderilen peygamberler ve ilahî kitaplar vasıtasıyla doğruyu bulmaya çalışmaktadırlar. Bu şekilde Allah'ın kullarının istikamet üzere olmaları için peygamber ve kitap göndermesi lütfunun gereğidir. Mutezile'ye göre, kullarının iman etmeleri için onlara lutuflar vermesi Allah'ın üzerine vaciptir.³⁷⁹ Mutezile, Ehl-i Sünnet'e göre, lutuf prensibinin kulun irade hürriyetinden mahrum olması anlamını taşıdığını iddia etmektedir. Lutuf kelimesi Mutezile'de ise, kişinin iradesiyle iman ve itaati seçmesine yardım etmesi ve mükelleflerin sorumluluklarının üstesinden gelebilmek için gayretlerinin artırılması anlamları anlaşılmaktadır.³⁸⁰

Sözlükte 'en faydalı olmak'³⁸¹ anlamında olan aslah kelimesi terim olarak, Allah'ın kulları için en iyi şeyi yapması³⁸² demektir. İmamiyye, Allah'ın kulları için en iyi olanı tercih etmesinin O'nun rahmetinin ve lütfunun bir gereği olduğunu savunmuş, ancak Mutezile'de olduğu gibi adaletinin neticesi olduğunu kabul

³⁷⁶ İbn Manzur, *a.g.e.*, "İtf" md., s. 316.

³⁷⁷ Yusuf, 12/100.

³⁷⁸ İsfahanî, *a.g.e.*, "İtf" md., s. 960.

³⁷⁹ İlyas Çelebi, "Lutuf", *DİA*, Cilt 27, İstanbul 2003, s. 239.

³⁸⁰ Çelebi, "Lutuf", s. 240.

³⁸¹ İbn Manzur, *a.g.e.*, "İlh" md., s. 516.

³⁸² Avni İlhan, "Aslah", *DİA*, Cilt 3, İstanbul 1991, s. 495.

etmemiştir. Zira böyle olduğunu farzetmek, Allah'ın en iyi olanı yapmaması halinde zalim olması anlamına gelir ki, bu da Allah için söz konusu değildir.³⁸³ Salah (iyi) ya da aslah (daha iyi) kelimeleri Allah'ın kullarının iyiliklerini düşünmesi demektir. Allah, abes iş yapmaz. Mutezile'ye göre, Allah'ın yaptığı tüm işlerde bir gaye vardır. Bu gaye de iyi ve faydalı olduğuna göre Allah, daima iyi olanı yapar ve faydasız olanı yapmaz. Bu anlamda peygamber göndermek ve insanların bunu tasdik ya da reddetmeleri açısından sorumluluklarının önündeki engellerin kaldırılması ve kulların emredilen şeyleri yapmaları için onlara o gücü vermek Allah'a vaciptir.³⁸⁴ İmamiyye'ye göre bu durum Allah'ın kulları lehine hareket etmesi ve onlar için kötülük istememesinin bir sonucu olmakla birlikte, Allah'ın hikmetinin, merhamet ve lutfunun gereğidir.³⁸⁵ Ehl-i Sünnet ise, en iyiyi yaratmanın Allah'ın üzerine vacip olması düşüncesini, Allah'ın kudretinin, yüceliğinin ve kullarına ihsanlarda bulunmasının sınırlandırılması anlamlarına geleceğinden kabul etmemektedir.³⁸⁶ Ehl-i Sünnet Allah'ın peygamber göndermesinin O'nun fiillerinden bir fiil olup mümkün olduğunu ve insanlığa bir ihsan ve lutuf olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun yanında peygamber göndermemesi de Allah'ın adaletsiz olduğu anlamına gelmeyeceğini söylemektedir.³⁸⁷

İmamiyye'de nübüvvet, Allah'ın lütfu ve insanlara olan rahmetinin neticesi olmakla birlikte hem aklî hem de şer'î açıdan vaciptir.³⁸⁸ Peygamberler, insanlara dünya ve ahiret hayatına yönelik iyi ve kötü her türlü bilgiyi öğretmek ve irşad etmek durumundadırlar. Peygamberler ahlaklı insan modelini yaşayarak öğreten kişilerdir. Kişinin doğru yola ulaşabilmesi için bir peygamberin rehberliğine ihtiyacı vardır.

³⁸³Mazlum Uyar, "Akla Dayalı Şif Kelamın Oluşmasında Mutezile'nin Rolü ve Şeyh Müfid", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, İstanbul 2000, s. 104.

³⁸⁴ Avni İlhan, "Aslah", *DİA*, Cilt 3, İstanbul 1991, s. 495.

³⁸⁵ Kamil Güneş, "Şif Kaynaklarda İmamiyye ile Mutezile Arasında İttifak Ya da İhtilaf Edilen Bazı Kelamî Meseleler Üzerine", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin İlmî Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 2, 2004, s. 193.

³⁸⁶ İlhan, "Aslah", s. 495.

³⁸⁷ Salih Sabri Yavuz, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 77; Mustafa Akçay, "Bir Kelam Problemi Olarak Nübüvvetin İmkani", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, 2001, s.222-223; Hanifi İnce, *Nübüvvetin Şia'daki İmamet Anlayışına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2003, s. 36.

³⁸⁸ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 40; Çetin, *İslam'da Din-Siyaset İlişkisi*, s. 47.

İnsan çoğu zaman aklını gerektiği şekilde kullanamayabilir. Bazen ona zarar vermesi muhtemel şeylerin de farkında olmayabilir. Kendisine yararı ya da zararı olacak şeyleri birbirinden ayırt edemeyen insan doğru yolu bulabilmek için bir yol göstericiye, bir rehberine muhtaçtır. Kim olursa olsun hiç kimse, kendisini hayra ve iyiliğe sevk eden, ahireti kazanma yollarını kendisine açıklayacak, aynı zamanda toplumsal yasaları da düzenleyecek bir rehber olmadan sağlıklı kararlar veremez.

Peygamberler aklın, bilme ve idrak konusunda yeterli olmadığı bilgileri insanlara iletir. Aklın eksikliğini gidermek için Allah ile kulları arasında elçilik vazifesi yapar.³⁸⁹ Allah, peygamberler göndermek suretiyle insanların Allah'a karşı bir mazeretlerinin olmasının yolunu kapamış, onların bahanelerinin önüne geçmiştir. Aynı zamanda Allah, peygamber göndermeden insanları cezalandırmayacağını da vaad etmiştir.³⁹⁰ Peygamberlerin, gönderildikleri toplumun ihtiyaçlarına göre insanlara hitap edip, Allah'ın buyruklarını onlara iletme ve açıklama vazifeleri bulunmaktadır. Bu vazifeleri neticesinde insanların akıllarını da kullanmak suretiyle doğru yolu bulmalarını ve saadete erişmelerini sağlamaktadırlar.³⁹¹

Bu nedenle Allah kulları için: *“O, ümmîlere, içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Halbuki onlar, bundan önce apaçık bir sapıklık içinde idiler”*³⁹² mealindeki ayet gereği peygamberler göndermiş, kullarının daima doğru yol üzere olmalarını istemiştir.

İmamiyye'ye göre, Allah'ın peygamberler göndermesi lutfu ve rahmeti gereği, kendisi üzerine vaciptir. “Çünkü kullarına bol bol hayırlar veren kerem ve mutlak kemal sahibi olması bakımından nübüvvet, zatî bir vücubdur; lutfunu kabule ehil olarak yarattığı insanlara, elbette cömertliğini, lutfunu esirgemedi bol bol verir;

³⁸⁹Ebu'l Berekat Ahmet b. Mahmud en-Neseffî, *İslam İnançının Ana Umdeleri*, (çev. Temel Yeşilyurt), Kubbealtı Yay., Malatya 2000, s. 49.

³⁹⁰ İsra, 17/15.

³⁹¹Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 275.

³⁹² Cuma, 62/2.

çünkü O'nun rahmet alanında cimrilik yoktur; cömertliğinde, kereminde noksan olamaz."³⁹³

2.1.2 Peygamberlerin Sıfatları

İmamiyye'ye göre ilahî bir lutuf olarak insanlığa gönderilen peygamberlerin sahip olduğu birtakım sıfatları bulunmaktadır. Çünkü onlar her ne kadar beşer olarak yaratılmış ol-salar da diğer insanlara rehber olmalarından dolayı onların farklı olarak bazı özellikleri vardır.

2.1.2.1 İsmet

İmamiyye, peygamberlerde olması gereken özellikleri sıralarken öncelikle ismet sıfatından bahseder. Tüm peygamberler nübüvvetten önce ve sonra her türlü günahattan masumdurlar.³⁹⁴ Eğer peygamberlikten önce bile günah işlemiş olsalardı insanların onları kınamaları söz konusu olur ve sözlerine itibar edilmezdi.³⁹⁵ İmamiyye'ye göre peygamberlerin en önemli vasfı ismet yani masumiyettir. Onlara göre sadece peygamberler değil, onların tüm üst ve alt soyları da masum ve seçkin kimselerdir.³⁹⁶ İsmet, küçük büyük bütün günahlardan, hatalardan, nisyandan berî olmaktır. Peygamberler, yolda yemek yemek, sesli gülmek ve toplumun ayıp olarak nitelendireceği her türlü fiili yapmaktan korunmuştur. Eğer peygamber, bu tür kötü işleri yaparsa ona inananlar, inançlarında şüpheyeye düşebilir, sözlerinin tesiri kaybolacağından yolundan gidenler ona tabî olmaktan vazgeçebilir.³⁹⁷ Bu düşüncesiyle İmamiyye, imamların da tıpkı peygamberler gibi masum olduklarını iddia etmekte, imamlar hakkındaki tüm eleştirileri bu şekilde bertaraf edeceklerine inanmaktadırlar.

Kötülük yapmayı engelleyen bir özellik olan ismet inancına göre peygamberlerin, Allah tarafından seçilmiş özel insanlar olmaları hasebiyle diğer insanlardan daha üstün ve farklı bir yaratılışa sahip oldukları inancı İmamiyye'de benimsenmiştir. Peygamberlerdeki bu özellik, onların vahye direk muhatap olup,

³⁹³ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 41.

³⁹⁴ Müfid, *Evail*, s. 63.

³⁹⁵ Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 276.

³⁹⁶ Keskin, *Şia İnanç Esasları*, s. 125.

³⁹⁷ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 49.

vahyin eğitiminden geçmiş olmalarından ve görevlerine olan sadakatlerinden kaynaklandığını düşünmek daha isabetli olabilir.³⁹⁸ Zira Kur'an'da, bazı peygamberlerin yapmış oldukları hatalardan ve bu hatalara karşı uyarıldıklarından bahsedilmekte, bu da onların diğer insanlardan hata yapabilmeleri açısından farklı olmadıklarını ancak vahye muhatap olmaları ve hatalarının hemen uyarılarak düzeltilmesi konusunda diğer insanlar gibi olmadıklarını göz önüne sermektedir.³⁹⁹

Peygamberler ahlaken tüm kemal sıfatları kendilerinde toplayan kişilerdir. Kötü olarak bilinen cimrilik, haset, korkaklık, cahillik gibi sıfatların ne peygamberlik öncesinde ne de sonrasında peygamberlerde olması mümkün değildir. Onlar yiğitlik, feraset, zeka ve siyasî deha açısından diğer insanlardan fark edilir derecede üstündürler.⁴⁰⁰

2.1.2.2 Tebliğ

Peygamberlerde bulunan ve Kur'an'ın da ifade ettiği en önemli özellik tebliğ sıfatıdır.⁴⁰¹ Tebliğ, peygamberlerin, Allah'tan aldıkları emir ve yasakları insanlara bildirmesi demektir. Aynı zamanda peygamberlerin, Allah'ın nimetlerini müjdeleme ve günahlar neticesinde Allah'ın kullarını cezalandıracağını hatırlatıp, insanları uyarma gibi özellikleri de bulunmaktadır.⁴⁰²

Allah'ın kendilerine peygamberlik verdiği kimselerin, insanlara tebliğ vazifesini yapabilmeleri için Allah tarafından vahiyle desteklenmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla nübüvvet ve vahiy birbirinden ayrı düşünülemez iki kavramdır. Peygamberlerin en önemli vazifeleri ve gönderiliş gayeleri, Allah'tan aldıkları emir ve yasakları insanlara ulaştırmaktır. Bunu yapmadıkları zaman vazifelerini ifa etmiş sayılmazlar. Nitekim, Kur'an'da: *“Ey Rasul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun”*⁴⁰³ buyurulmaktadır. Tebliğ vazifesini üstlenen her peygamber, bu görevi bihakkın yerine getirmiş

³⁹⁸ *İslam'da Peygamber İnancı Sempozyumu*, (edt:İbrahim Coşkun), Ensar Neşr., İstanbul 2009, s. 136-137.

³⁹⁹ Bakara, 2/36; A'raf, 7/20; Ta'ha, 20/121; Tevbe, 9/43; Fetih, 48/2; En'am, 6/52.

⁴⁰⁰ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 44.

⁴⁰¹ Ali İmran, 3/20; Maide, 5/92.

⁴⁰² Ahzap, 33/39-45-46; Nahl, 16/125; Haşr, 59/7.

⁴⁰³ Maide, 5/67.

olmakta, ancak insanların davete icabet etmemelerinden, olumsuz tavır ve sözlerinden sorumlu tutulmamışlardır.

İmamiyye'ye göre sadece peygamberler değil, imamlar da vahye muhataptırlar. Ancak vahyi alış şekilleri birbirinden farklılık arzeder. Onlara göre, peygamberler de vahiy alma şekilleri açısından rasul ve nebi olarak ayrılmıştır. Nebi rüyasında meleği gören, sesini işiten fakat melekle karşılaşmayan kişidir. Rasul ise meleğin sesini işiten, rüyasında onu gören ve uyanırken de melekle karşılaşan kişidir. Bunun yanında imam, sadece meleğin sesini işitirken onu rüyasında ya da gerçekte görmeyen kimsedir.⁴⁰⁴ Kaff'de geçen bu tanımında imam kelimesinin yerine kendisine haber aktarılan anlamında muhaddes kelimesi kullanılmıştır. Aslında bu durum, imamların da peygamberler gibi aynı kaynaktan beslendikleri anlamına gelmektedir. Nitekim Şeyh Saduk'un beyanıyla nebiler, imamların asılları ve kaynaklarıdır. Aynı zamanda imamlar, nebilerin halifeleri, vasîleri ve Allah'ın hüccetini ayakta tutanlardır.⁴⁰⁵ Müfid'e göre, imamların nebi olduklarını söylemek şeriat açısından mümkün olmasa da aklen böyle bir şeyi söylemekte bir beis bulunmamaktadır.⁴⁰⁶ Abdülbaki Gölpınarlı ise, imamın peygamber gibi vahiy almadığını ancak peygamberin tebliğ ettiği şeyleri tebliğ etmekle görevli olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁷

2.1.2.3 Mucize

Allah kullarını doğru yola sevk etmesi için kendilerine peygamberler göndermiştir. Allah, bu peygamberlere, insanlara peygamberliklerini ispat edebilmek için bazı özellikler ihsan etmiştir. İnsanlara, peygamberleri tanımaları, onlara güvenmeleri ve inanmaları için mucizeler, diğer bir ifadeyle deliller sunulmuştur.

Allah peygamberlere, kibir sahibi kişilere karşı, onların yapmaktan aciz oldukları haller ihsan etmiştir. Allah'ın izni ve iradesiyle gerçekleşen bu olağanüstü haller, peygamber tarafından ortaya çıkarılır. Bu haller görenleri şaşkına çevirirken, ehl-i iman için ise inançlarını perçinlemektedir.⁴⁰⁸ Bu insanüstü özellikler, insanların

⁴⁰⁴ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 102.

⁴⁰⁵ Şehy Saduk, *Kemalü'd-din*, s. 34-34.

⁴⁰⁶ Müfid, *Evail*, s. 45.

⁴⁰⁷ Gölpınarlı, *Caferî Mezhebi ve Esasları*, s. 39-40.

⁴⁰⁸ Gölpınarlı, *Şiîlik*, s. 284-285.

bir benzerini getirmekte acze düştükleri ve onları çaresiz bırakmasından ötürü mucize olarak adlandırılmıştır.

Peygamberlerin gösterdikleri mucizeler kendi çağlarındaki ilim adamlarının gücünün üzerinde inanılmaz hadiseler olarak meydana gelmiştir. O dönemin ilmî birikiminin çok ötesinde olan mucizeler karşısında halk çoğu zaman aciz kalmış, bu acziyet, bazen peygamberi kabul etmeyle neticelenirken, bazen de tersi bir durum olan farklı inkarlara kapı açmıştır.

İmamiyye'ye göre Hz. Peygamber (s.a.s.)'in en büyük mucizesi Kur'an-ı Kerim olmuştur. Şiir, hitabet, belagat ve fesahatın ileri düzeyde olduğu bir devirde muhataplarını eşsiz kelamı ile çaresiz bırakmıştır. Benzerini getirmeleri çağrısıyla müşriklere adeta hodri meydan denmesine rağmen kimsenin buna gücü yetmemiştir.⁴⁰⁹ Allah Resulü (s.a.s.)'nün sayısız mucizeleri arasında kıyamete kadar varlığını sürdürecektir olan mucizeleri Kur'an ve getirdiği din olan İslam'dır.⁴¹⁰ Bunun yanında İmamiyye, Allah Resulü (s.a.s.)'nün, ayı ikiye bölmesi, savaşta parmaklarından su akıtması, az yemekle birçok kişinin doyması gibi hissi mucizelerinin olduğunu da kabul etmektedir.⁴¹¹

Kur'an, önceki ümmetlere gönderilen peygamberlerin de bazı olağanüstü hallerle peygamberliklerinin teyit edildiğini açıklamaktadır.⁴¹² Örneğin: *“Sana büyük mucizelerimizden birini daha göstermemiz için elini koynuna sok ki bir başka mucize olarak, (alaca hastalığı gibi) bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir halde çıksın.”*⁴¹³ *“O gün Allah, şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu İsa! Senin üzerindeki ve annen üzerindeki nimetimi düşün. Hani, seni Ruh'u'l-Kudüs (Cebrail) ile desteklemiştim. Beşikte iken de, yetişkin iken de insanlara konuşuyordun. Hani, sana kitabı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i de öğretmiştim. Hani iznimle çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapıyordun da içine üflüyordun, benim iznimle hemen bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle doğuştan körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Hani benim iznimle ölüleri de (hayata) çıkarıyordun. Hani sen, İsrailoğullarına açık mucizeler*

⁴⁰⁹ Yunus, 10/38.

⁴¹⁰ Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 287.

⁴¹¹ Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 286.

⁴¹² A'raf, 7/73- 133; Ta'ha, 20/22; Meryem, 19/29-30.

⁴¹³ Ta'ha, 20/22.

getirdiğin zaman, ben seni onlardan kurtarmıştım da onlardan inkar edenler, ‘Bu, ancak açık bir büyüdür’ demişlerdi”⁴¹⁴ türünden ayetler, diğer peygamberlere de nübüvvetlerinin isbatı için mucizeler verildiğini göstermektedir.

2.2 İmamiyye’nin İmamet Anlayışı

İmamiyye’ye göre imamet dinin en önemli konusudur. Peygamberliğin devamı olarak görülen imamet, Hz. Ali ve Hz. Fatıma’nın neslinden gelen imamlara aittir. Sayıları on iki olan imamların ilki Hz. Ali, son imam ise gayb halinde olan ve kıyamete yakın bir zamanda gelerek insanlığı zulümden kurtarması beklenen Muhammed el-Mehdî’dir. İmamet, imanın en önemli şartı olarak görülmekte, imamete inanmayanlar kafir olarak değerlendirilmektedir. Her imam, Allah ve peygamber tarafından seçilerek görevlendirilir. Ali Şeriatî’nin de dediği gibi imamet, ümmetin hidayete ermesini sağlar. Bu nedenle İmamiyye’ye göre imamet mutlaka var olmalıdır.⁴¹⁵ Yine O, Allah’a ve mezhebinin kurallarına uyan, inancının gereklerini bilen ancak imamını tanımayan kimsenin sapık olduğunu, çünkü imama uymama durumunda kişinin inancının bir işe yaramayacağını da belirtmektedir.⁴¹⁶

2.2.1 İmamın Gerekliliği

İmam kelimesi sözlükte, ‘kendisine uyulan kişi’⁴¹⁷ anlamına gelmektedir. Kur’an-ı Kerim’de insanları hem iyiye hem de kötüye çağırانlar için imam tabiri kullanılmıştır. Bu konuda: “Biz onları, ateşe çağırان öncüler kıldık. Kıyamet günü de kendilerine yardım edilmeyecektir.”⁴¹⁸ “Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekat vermeyi vahyettik. Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi”⁴¹⁹ ayetlerini örnek olarak vermek mümkündür. İmamiyye’ye göre, peygamberler Allah’ın insanlara imam olarak gönderdiği kimselerdir. Onlara göre peygamberlerden sonra dinin

⁴¹⁴ Maide, 5/110.

⁴¹⁵ Ali Şeriatî *Ümmet ve İmamet*, (terc. Ahmet Sait), Fecr Yay., Ankara 1997, s. 38.

⁴¹⁶ Şeriatî, *a.g.e.*, s. 74.

⁴¹⁷ İsfahanî, *a.g.e.*, “emm” md., s. 95.

⁴¹⁸ Kasas, 28/41.

⁴¹⁹ Enbiya, 21/73.

hükümlerini insanlara bildirmek, peygamberin sünnetine uygun olarak onu temsil etmek, oniki imama ait bir görevdir.⁴²⁰

İmamiyye'ye göre imamet dinin asıllarındandır. Peygamberlere inanmak nasıl vacip ise imama inanmak da dinin olmazsa olmazlarındandır. İnsanlar, peygamberden sonra da kendilerine dinî kuralları açıklayacak, helalleri ve haramları izah edecek bir imama muhtaçtırlar. Peygamberden sonra, peygamberin yerine koyulan ve peygamberle aynı vazifeye ve makama sahip bu kişilere, İmamiyye tarafından iman edilmesi şart görülmüş, aksi durumda kişi, dinden çıkmış sayılmıştır.

Tabatabaî, peygamberlerin getirmiş olduğu dinin asıllarının ve hükümlerinin vahyin ispatı anlamında olup vahyin her dönemi kapsamadığını, oysa dini korumanın sürekli olması gerektiğini söylemektedir. O'na göre, her dönemde ve toplumda bir peygamber olması zorunlu değildir. Ancak, dini muhafaza etmesi gereken bir makam olan imamet de imam da toplumda olmak zorundadır. O toplumun imamı bilmesi, kabul edip etmemesi ise durumu değiştirmez.⁴²¹

İmamiyye'ye göre imam, muhataplarının mükellef oldukları hususları yerine getirmeleri konusunda onlara yardımcı olur. Kötülüklerden uzak durmaları gerektiğini ve vacipleri mutlak surette yapmaları gerektiğini onlara bildirir.⁴²² İmam, kıyamete kadar, ümmetin hidayet rehberi ve mehdisidir. İmamet, kıyamete kadar ortadan kalkması ve işleyişinde herhangi bir değişikliğin olması mümkün değildir. İmamet, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den sonra iki kardeşle olması ve kardeşten kardeşe geçmesi imkânsızdır.⁴²³ Yeryüzünde sadece iki kişi kalsa biri mutlaka imam olmalıdır. Allah'ın kullarına yönelik emir ve yasakları devam ettiği sürece bu durum devam eder.⁴²⁴ İnsanları Allah'ın dinine çağıran, haramı ve helali bilen⁴²⁵, Allah'ın yeryüzündeki şahitleri,⁴²⁶ halifeleri ve nuru⁴²⁷ olan imama itaat farz sayılmıştır.

⁴²⁰ Gölpınarlı, *Şiilik*, s. 303-308.

⁴²¹ Tabatabaî, *İslam'da Şia*, s. 184.

⁴²² Nasırüddin Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan et-Tusi, *İmamet Risalesi*, (çev. Hasan Onat), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/780/9999.pdf>, (erişim tarihi: 10.01.2018).

⁴²³ Şeyh Saduk, *Kemalü'd-din*, s. 381.

⁴²⁴ Kummî, *Makalat ve Fırak*, Cilt 1, 1982, s. 102-103.

⁴²⁵ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 103.

⁴²⁶ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 111.

Nas ve tayinle belirlenmesi gereken imamet, peygamberlikten sonra en az onun kadar kıymetli bir statüye sahiptir. Allah, nübüvveti nasıl gerçekleştirmişse imameti de öyle gerçekleştirmiştir. Ancak, peygamber görevini melekler vasıtasıyla icra ederken, imam peygamberin eliyle bu işi sahiplenir. Her dönemde bir imamın bulunmasının zorunlu olması iddiasında bulunan İmamiyye, bu konuda aksi bir durumun ancak şu şekilde olabileceğini de belirtir; Allah, peygamberden sonra insanlardan sorumluluğu kaldırır, onları hiçbir şeyle mükellef tutmaz ya da insanlar peygamberden sonra ilimde ve dinde adeta bir peygamber gibi yüksek seviyeye çıkar ve bir rehber ihtiyacı duymazsa, o zaman imamet ortadan kalkar. İnsanlık için böyle bir durumun da vuku bulması mümkün olmadığından, imamet insanlık son buluncaya kadar ve dünya var oldukça varlığını devam ettirecektir. Çünkü insanların, hakikatten şaşmamaları ve doğru yolu bulabilmeleri için, her türlü hatadan, yanılmadan, günahattan berî olan bir imama ihtiyaçları bulunmaktadır.⁴²⁸

İmamlar, peygamberlerin halefleridir. Onlar da peygamberler gibi Allah'ın kulları üzerindeki hüccetleridir. İmamiyye, Kur'an'daki: "*Allah'a, peygambere ve sizden olan emir sahiplerine uyun*"⁴²⁹ ayetindeki emir sahiplerinin imamlar olduğunu iddia ederler.⁴³⁰ Peygamberler, Allah'tan aldıkları vahyi insanlara ulaştırarak tebliğ vazifelerini yerine getirmişlerdir. Ancak peygamberin vefatından sonra vahyin kesilmiş olması tebliğ vazifesinin bitmiş olduğu anlamına gelmemektedir. Zira dinî hükümleri insanlara bildirme, ümmeti bu hükümlere göre idare etme işi sona ermez. Dolayısıyla ümmete bu konuda rehberlik edecek, Allah'ın emirlerine ve peygamberin sünnetine göre dini yaşatma vazifesini bir imamın üstlenmesi gerekmektedir. Bu önemli vazifeyi yerine getirecek olan imamın insanlar tarafından atanması, onların görüşüne bu işin bırakılması ise mümkün değildir. Çünkü imamet, nübüvvetin idarî cephesidir.⁴³¹

İmamiyye'ye göre, imamın emri, Allah'ın emridir. İmamın yasaklaması da Allah'ın yasaklamasıdır. Onlar imama itaati Allah'a olan itaatle eşdeğer kabul

⁴²⁷ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 114.

⁴²⁸ Ahmet el-Katip, *a.g.e.*, s. 65 (ayrıca bkz. Şeyh Saduk, *Kemalü'd-din*, s. 362-368).

⁴²⁹ Nisa, 4/59.

⁴³⁰ Saduk, *Kemalü'd-din*, s. 35.

⁴³¹ Gölpınarlı, *Şiîlik*, s. 308.

etmişlerdir.⁴³² Bu anlamıyla imamet, nübüvvetin adeta devamı ve koruyucusu sayılmıştır. Allah tarafından verilen bir makam olan imamet, tıpkı nübüvvet gibi Allah'ın dilediği kulları arasından seçerek tayin etmesiyle vuku bulur. İmamın, peygamberden sonra dinî kuralları va'z etmesi için, yine peygamber tarafından halka bildirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Allah, peygamberine imamı kendisinden sonra tayin etmesini de emretmiştir.⁴³³ Zira bu belirleme ve tayin işi imamın masum olduğunu bilen biri tarafından yapılmalıdır.⁴³⁴

İmam tayin etme işinin Allah'a vacip olduğu⁴³⁵ görüşünde olan İmamiyye, aynı zamanda imameti de nübüvvet gibi ilahi kaynaklı görerek, diğer mezheplerden kendisini ayıran en önemli özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Ehl-i Sünnet anlayışına göre, Hz. Muhammed (s.a.s)'le biten nübüvvetin İmamiyye'ye göre adeta imametle devam ettiği görülmektedir.

2.2.2 İmamın Seçim Şekli

İmamet düşüncesiyle kendisini diğer mezheplerden ayıran İmamiyye, imamın seçim şeklinin, nas ve tayin ile olması gerektiğini söylemektedir. Allah tarafından masum olduğu bilinen, hata ve günahlardan arınmış ve ilahî olarak hem dünyevî hem uhrevî bilgiye haiz olan bir imamın, yine Allah tarafından atanması iddiasını ortaya atmışlardır. Bu niteliklere sahip olan kişinin ancak Allah'ın rızasına muvafık hareket etmesiyle yeryüzünde adil bir düzenin tesis edileceği fikrini savunmuşlardır.

İmamın nas ile tayini konusunda karşımıza lutf prensibi çıkmaktadır. Daha çok Mutezili anlayışta karşımıza çıkan lutuf prensibi Allah tarafından, kulların yapacağı işlerin kolaylaştırılması olarak tanımlanabilir. Ehl-i Sünnete göre lutuf, Allah'a vacip değilken Mutezile'nin ekserisi Allah'ın kullarına lutufta bulunmasının vacip olduğunu kabul etmişlerdir.⁴³⁶ İmamiyye ise Mutezile'deki lutuf prensibini imamet düşüncesiyle birleştirmiştir. Allah'ın, rahmetinin ve lutfunun gereği olarak kulları

⁴³² Saduk, *İ'tikâdât*, s. 94.

⁴³³ Kaşiful Gıta, *a.g.e.*, s. 211-212.

⁴³⁴ Fauzi M. Najjar, "Farabi'nin Siyasî Felsefesi ve Şiilik", (çev. Mehmet Dağ), *AÜİFD*, Cilt 20, Ankara 1975, s. 296.

⁴³⁵ Keskin, *a.g.e.*, s. 133;(ayrıca bkz. Mikdad es-Suyurî, *en-Nafi'u Yevme'l-Hasri*, s. 40).

⁴³⁶ Hulusi, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mutezile Etkileşimi (Şerif el-Murtaza Örneği)*, Endülüs Yay., İstanbul 2017, s. 146.

için en iyi olanı yapmasının kendisi üzerine vacip olduğu anlayışının bir sonucu olarak İmamiyye’de, imamın tayin edilmesinin de bu zorunluluğun bir yansıması olduğu inancı gelişmiştir.

İmamiyye’nin fıkıh ve kelam alimlerinden el-Murtaza, Mutezilî bir görüş sergileyerek imamın nasbının, Allah’ın üzerine vacip olduğunu kabul etmiştir. Zira lutuf, kişiyi itaat etmeye yönlendiren şeydir.⁴³⁷ İmamiyye’ye göre Allah, üzerine vacip olanı ihlal etmez; dolayısıyla teklif devam ettiği sürece her zaman bir imam tayin edilmiştir.⁴³⁸ Bu durumu Tusî şu şekilde ifade etmektedir: “Allah tarafından tayin edilen imam, mükelleflerin vacipleri yerine getirmelerini ve kötülüklerden vazgeçmelerini sağlar. İnsanların vacipleri ihlal etmelerine engel olur. Şayet bu imam, vacipleri ihlal eden biri olursa mükellefleri vacipleri yapıp, kötülükleri işlemekten vaz geçiremesi mümkün olmazdı. Bu durum imamlar için söz konusu olamayacağından yani imamların kötülük yapması caiz olmadığından Allah’tan başkasının onu nasbetmesi mümkün değildir. Çünkü sırlara muttali kılınmayan, hiçbir zaman sırlara muttali olamaz. Buna göre masiyet işlemesi mümteni olan birisi, vasfedilen bir kişiyi başkasından ayırmaya kadir değildir.”⁴³⁹ Bu düşüncesiyle Tusî, imamın nasbının Allah üzerine vacip olduğunu, çünkü insanın, kendisinden daha üstün birini görevlendirmesinin mümkün olmadığını ve bu görevlendirmenin Allah’a ait olduğunu ispat etmeye çalışmıştır.

Ümmetin idaresi noktasında bir yöneticinin gerekliliği konusu diğer mezheplerde de ele alınan bir mesele olmuştur. Hariciler bu konuda, imametın adil olması şartıyla Kureyşî olmayan, köle ya da hür herhangi biri için de mümkün olduğunu, eğer toplumda Kur’an’ın hükümleri yaşanır hale geldiyse bir yöneticiye ihtiyaç duyulmayacağını ifade ederken,⁴⁴⁰ Mürcie, Müslüman olması şartıyla bir yöneticiye itaat edilmesinin gerekliliğine inanmış, Mutezile ise bunun dünyevî bir maslahat olarak zorunluluğunu kabul etmiştir.⁴⁴¹ Ehl-i Sünnet ise, dinin daha iyi yaşanabilmesi ve sosyal hayatın düzeni açısından bir idarecinin olması gerektiğini

⁴³⁷ Arslan, *a.g.e.*, s. 146.

⁴³⁸ Tusî, “a.g.m.”, s.183.

⁴³⁹Tusî, “a.g.m.”, s. 182.

⁴⁴⁰ Şehristanî, *a.g.e.*, (çev. Mustafa Öz), s. 110.

⁴⁴¹ Maksut Çetin, “a.g.m.”, s. 212-222.

savunmuştur. İbn Haldun da imam naspetmenin şer'an vacip olduğu düşüncesindedir. O'na göre insanları, dünya ve ahirete yönelik tüm işlerde dine uygun olarak hareket etmelerini sağlamak vaciptir.⁴⁴² Bu vazife öncelikle dinin kendilerine indirildiği peygamberlere onlardan sonra da haleflerine tevdi edilmiştir. Müslümanların imamsız olarak kargaşa içinde kalmamaları için bu elzemdır. Ancak bu tayin işi Allah'ın değil, ümmetin üzerine düşen bir görevdir. İmamiyye'nin bu konudaki görüşüne de değinen İbn Haldun, İmamiyye'nin, hiçbir peygamberin, imamın seçilme işini ümmetin insiyatifine bırakmış olamayacağına inandıklarını belirtir.⁴⁴³

Çağdaş Şîî alimlerden Tabatabaî, imamın seçim şeklinin nasla olduğunu ispatlamaya çalışırken, bu iddiasını birtakım hadiselerle delillendirmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.), fethedilen yerleri hiçbir zaman idarecisiz bırakmamış, mutlaka bir görevli tayin etmiştir. Ordularının başına dahi birkaç komutan seçmiş ve işini riske atmamıştır. Hicreti esnasında yerine Hz. Ali'yi bırakarak Mekke'de yarım kalan işlerini yoluna koymasını istemiştir. O'na göre, her konuda ümmetinin rahatını düşünen, onların sıkıntıya girip üzülmelerini istemeyen bir peygamberin vefatından sonra müslümanları başıboş bırakarak yerine birini tayin etmemesi düşünülemezdi. Böyle bir ihmalin olması mümkün olmadığından imam mutlak surette peygamber, dolayısıyla Allah tarafından tayin edilmiştir.⁴⁴⁴

İmamiyye, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vasîsi olduğunu iddia etmekte, bunun için bazı hadisleri de kaynak olarak kullanmaktadır. Bu hadislerden bazıları Ehl-i Sünnet kaynaklarında da geçmekle beraber⁴⁴⁵, İmamiyye tarafından Hz. Peygamber'e hatta Cebrail'e bile söylettirilmiş olanları da bulunmaktadır. Örneğin, İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadiste şu ifadeler yer verilmektedir: “Hz. Peygamber (s.a.s.), bir gün aramızda otururken, Cebrail geldi ve dedi ki: *'Ey Muhammed, Allah sana selam söylüyor ve diyor ki, O, peygamberlerden senin misakına uymaları konusunda söz almıştır. Senin vasin olarak da vasilerin efendisi*

⁴⁴² İbn Haldun, *a.g.e.*, s. 365-366.

⁴⁴³ İbn Haldun, *a.g.e.*, s. 373.

⁴⁴⁴ Tabatabaî, *a.g.e.*, s. 173.

⁴⁴⁵ Buharî “Kitabu'l-Fedail”,38; Tirmizî “Menakıb”, 21.

*olan Ali'yi seçmiştir*⁴⁴⁶ denilmektedir. Yine başka bir rivayette Allah Resulü (s.a.s.), Hz. Fatıma'ya: “*Bil ki Allah yeryüzü halkına ıtıla etti ve babanı seçti, ikinci kez baktı ve Ali'yi seçti. Sonra bana onu seninle nikahlamamı ve vasim edinmemi vahyetti*”⁴⁴⁷ şeklinde ifadelere rastlamak mümkündür.

Halbuki, Allah Resulü (s.a.s.)'nün, sadece Hz. Ali hakkında değil, bir çok sahabe hakkında medhedici sözler söylediği hadislerde geçmektedir. Ancak bu sözler, sahabelerin faziletleriyle alakalı hususlar olup, onları bir diğerrinin önüne geçirecek ya da daha üstün olduklarını ifade edecek tarzda sözler değildir. İmamiyye, Hz. Ebu Bekir'in halife olmasıyla birlikte başlayan ve Hz. Ali taraftarlarına yapıldığını düşündükleri bazı haksız uygulamalar neticesinde Hz. Ali için söylenen peygamber sözlerini kendi düşünceleri ekseninde kullanarak bir inanç sistemi geliştirmişlerdir.

İmamiyye'ye göre Allah'ın ve peygamberinin din ve dünya işleri için vekil bırakacakları kişinin ümmetin seçimine bırakmaları, hem din hem de dünya işlerinde ihtilafların ortaya çıkmasına, birliğin bozulmasına sebep olacaktır.⁴⁴⁸ İmamiyye'nin en belirgin özelliği olan imamın nas ile tayini, önce Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından vasiyet edilmiştir. Daha sonra yaşanan bazı siyasî içerikli olaylar neticesinde imamın insanların en üstünü olması ve masumiyeti gibi inançların gelişmesi de nas teorisini takip etmiştir.⁴⁴⁹

2.2.3 İmama İtaat

İmametın, insanların tercihine bırakılmayacak kadar önemli olduğuna inanan İmamiyye, imamların Allah ve Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından nas ile tayin edildiğini kabul etmektedirler. Peygamberlere verilen insanlara tebliğ etme vazifesi, onlardan sonra imamlara tevdi edilmiştir. Bu açıdan imamet, nübüvvetin devamı sayılmaktadır. Her bakımdan peygamber varisi olan imama itaat de peygambere itaat ile aynı sayılmıştır. İmamiyye, imamların tümüne itaat edilmesinin peygambere itaat

⁴⁴⁶ Şaban Öz, “Hilafette Nas Teorisi”, *KSÜ Dergisi*, Sayı 14, 2009, s. 88, (ayrıca bkız. Suyûtî, *Zeyl*, s. 51).

⁴⁴⁷ Şaban Öz, “a.g.m.”, (ayrıca bkız. Suyûtî, *Zeyl*, s. 58).

⁴⁴⁸ Gölpinarlı, *Şiilik*, s. 72.

⁴⁴⁹ İlhan, “İmamet Nazariyesinde Seçim ve Nas Münakaşası”, *DEÜİFD*, Cilt 1, İzmir 1983, s.139.

edilmesiyle eşdeğer olduğuna inanmaktadır. Aksi takdirde peygambere de itaat edilmemiş olunmaktadır. Bunun şer'i bir hüküm olduğu İmamiyye tarafından ifade edilmektedir.⁴⁵⁰ İmamiyye inancına göre imamlara itaat koşulsuz şarttır. İmamiyye'ye göre imamlar, Allah'ın kapıları, O'na varan yollar ve O'nun delilleridir. Bu yüzden de onlar, Allah'ın bilgi hazineleri, vahyinin tercümanları, tevhidinin direkleri, marifetin hazinedarlarıdır ve yıldızlar, nasıl gök ehline amansa, onlar da yer ehline amandır. Onlar, bu ümmetin içinde, Nuh peygamberin gemisine benzerler; binen kurtulur, binmeyen helak olur gider ve onlar, Kur'an-ı Mecid'de buyurulduğu gibi kadirleri yüceltilmiş kullardır ki, Allah'ın buyruğuna muhalefette bulunmazlar ve O'nun emrini tutarlar.⁴⁵¹

İmamiyye'ye göre peygamberlerin halefi olan imamlar⁴⁵² peygamberler gibi Allah'ın kulları üzerindeki hüccetleridir. Nitekim İmamiyye, bu konuya dair Kur'an'dan birçok ayeti delil olarak sunmaktadırlar. “*Allah'a, peygambere ve sizden olan ulu'l-emre itaat edin*” ayetindeki ulu'l-emr, imamlar olarak tevil edilmiş ve kendilerine itaat farz sayılmıştır. “*İşte böylece, siz insanlara şahit olasınız, peygamber de size şahit olsun diye sizi vasat ümmet yaptı*”⁴⁵³ ayetine istinaden, imamların insanlara şahitlik edeceğine inanılmaktadır.⁴⁵⁴ İmamiyye'nin bu görüşü imamin ne kadar önemli bir makamda olduğunun bir kanıtı ve imama itaatın farzietini ortaya koyan ifadelerdir.

İmamiyye'nin, imamlara itaat meselesi konusunda delil olarak gösterdikleri: “*Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Resulü'dür ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekatı veren mü'minlerdir*”⁴⁵⁵ ayetine getirilen yorum gereğince yine kendilerine itaatın farz olduğu kabul edilen kişiler imamlar olmaktadır.⁴⁵⁶ Kendilerine geniş yetkiler tanınan imamlar, Kaf'i'de de belirtildiği üzere Allah'ın helallerini helal, haramlarını haram kılan, Allah'ın yoluna güzel öğüt ve hikmetle

⁴⁵⁰ Abdulaziz Sachedina, “İmamiyye'nin On İkinci İmamın Gaybeti İnancı Üzerine Bir Risale”, (çev. Hanifi Şahin), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 2012, s. 240.

⁴⁵¹ Saduk, *İ'tikâdât*, s. 94; Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁵² Kuleynî, *a.g.e.*, s. 118; Saduk, *Kemalü'd-din*, s. 35.

⁴⁵³ Bakara, 2/143.

⁴⁵⁴ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 53.

⁴⁵⁵ Maide, 5/55.

⁴⁵⁶ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 111.

çağırın kimseler olarak itaat edilmesi farz olanlardır.⁴⁵⁷ Yine İmamiyye'ye göre susuzluğu gideren tatlı bir su hükmünde olan imamlar⁴⁵⁸ namazın, zekâtın, orucun ve haccın tamamlayıcısı olduklarından, hudutların ve ahkâmın yerine getirilmesi, fey ve sadakaların taksimi gibi konularda kendilerine itaat edilmelidir.⁴⁵⁹

Rıza Muzaffer de onlara itaatin Allah'a itaat etmek anlamında olduğundan bahseder. İmama itaat Allah'a itaat olduğundan, imama isyan da Allah'a isyan kabul edilmektedir. İmamları seven Allah'ı sever, onlara düşman olan da Allah'a düşman olur. İmamların emirlerine muhalefet eden kişi, peygambere karşı gelmiş, dolayısıyla da Allah'a muhalefet etmiş olmaktadır. İnsanların dini emirleri sadece itaat edilmesi farz kabul edilen imamlardan almaları gerekir.⁴⁶⁰

Kaf'i'de geçen bir rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra imamın kim olacağı sorusuna, önce Hz. Ali, sonra Hasan, sonra Hüseyin, sonra Ali b. Hüseyin ve sonra da Muhammed b. Ali (Muhammed Bakır) sıralaması yapılmış, bunları inkar eden kişinin durumunun Allah ve Resulü (s.a.s.)'nü tanımayı inkar etmekle aynı olduğu vurgulanmıştır.⁴⁶¹ Allah ve Resulü (s.a.s.)'nün halefi kabul edilen imamet kurumu, Emiru'l-mü'minin'in makamı, Hasan ve Hüseyin'in mirası, dinin yaşanabilmesinin şartı, müslümanların nizamı⁴⁶² görüldüğünden bu derece önemli bir mevkide olan birine de itaat farz olmaktadır. Bir kişi Allah'ı, Resulü (s.a.s.)'nü, imamların hepsini ve zamanının imamını bilmeden, ona dönüp teslim olana kadar mü'min sayılmamaktadır.⁴⁶³ İman edenlerin gönlünde imamın nurunun, günü aydınlatan güneşin ışığından çok daha güçlü olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁶⁴

Kur'an'da zikredilen: "*Ey İman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve siddiklerle beraber olun*"⁴⁶⁵ ayetine getirilen yoruma göre, bu ayette geçen siddik kelimesiyle kastedilen imamlardır, dolayısıyla da kendilerine itaat edilmesi

⁴⁵⁷ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 118.

⁴⁵⁸ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 108.

⁴⁵⁹ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 108.

⁴⁶⁰ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁶¹ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 106.

⁴⁶² Kuleynî, *a.g.e.*, s. 118.

⁴⁶³ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 105.

⁴⁶⁴ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 114.

⁴⁶⁵ Tevbe, 9/119.

gerekmektedir.⁴⁶⁶ Yine gaib olan imamın yeryüzüne döndükten sonra arkasında namaz kılan kişinin, tıpkı Hz. Peygamber (s.a.s.)'in arkasında namaz kılmış gibi olacağından bahsedilmektedir. Bu durum, imamın peygamberin halefi olmasıyla ilişkili olmakla beraber, peygamberle imama itaatin aynı olduğu anlamına da gelmektedir.⁴⁶⁷

Göklerde ve yerde olanları, cennet ve cehennemi, olmuş ve olacağı bilmeleri⁴⁶⁸ gibi peygamberlerde bile olmayan özelliklerin sahibi olarak görülen imamlara itaat, İmamiyye'ye göre elbette farz olmalıdır. Peygamberimiz (s.a.s.) tarafından ifade edilen Ehl-i beytle ilgili hadis de imamlara itaatin farz olduğuna delil olarak görülmektedir. Söz konusu rivayet şöyledir: “*Ben size iki paha biçilmez emanet bırakıyorum, biri Kur'an, diğeri ise Ehl-i beytim. Bu ikisine yapışırsanız, benden sonra delalete düşmezsiniz.*”⁴⁶⁹ Kur'an'a ve Peygamber (s.a.s.)'in soyundan gelen imamlara itaatle kurtuluşa erişileceği bu şekilde açıkça ifade edilmektedir. Ehl-i beyte saygı, iman ve itaat, insanlığın kurtuluşu için şart koşulmuştur.⁴⁷⁰

Ehl-i sünnete göre, Allah'ın peygamberlere dinî işlerde itaati emredip, dünyevî işlerde ise insanları serbest bırakması inancına mukabil İmamiyye, peygamberlere nasıl itaat ediliyorsa imamlara da aynı şekilde itaat edilmesini şart koşmaktadır. Çünkü imam, dinî ve dünyevî hususlarda yeryüzündeki umumî riyasete asaleten sahip olan insandır.⁴⁷¹ Peygamberden sonra dinin tamamlayıcısı ve uygulayıcısı olan imam, en az peygamber kadar itaati hak etmektedir. İmamiyye'de, tüm üstün özelliklere sahip olan imam inancı bunu adeta zorunlu kılmaktadır.

2.2.4 İmamın Sıfatları

Allah tarafından verilen bir makam olması hasebiyle imamet, tıpkı peygamberlik gibidir. Allah, kulları arasında dilediğini nasıl seçip peygamber olarak göndermişse, yine kulları arasından dilediğini imam olarak seçer, peygamberine de

⁴⁶⁶ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 123.

⁴⁶⁷ Saduk, *İ'tikâdât*, s. 95.

⁴⁶⁸ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 155.

⁴⁶⁹ Tirmizi, *Sünen*, “Menakıb”, 32.

⁴⁷⁰ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 55.

⁴⁷¹ Tusî, “İmamet Risalesi”, s. 181.

imamı kendisinden sonra tayin etmesini emreder.⁴⁷² İmamet, peygamberliğin devamı sayıldığından peygamberlere itaat nasıl şart ise imama itaat de şart sayılmıştır. İmamlar, Allah'ın itaat edilmesini farz saydığı kişilerdir.⁴⁷³ Onlar Allah'a giden yolun kapıları,⁴⁷⁴ Allah'ın ilminin hazineleri,⁴⁷⁵ her türlü hatadan masum ve mucize sahibidirler.⁴⁷⁶ Ca'fer Sadık'a göre imam, ilimde ve takvada en üstün olmalı, alim ve nasrlara herkesten daha çok muttali olmalıdır.⁴⁷⁷ Allah tarafından seçilmiş olmaları ve getirilmiş oldukları göreve zarar gelmemesi adına imamların bu vasıflara sahip olması gerekmektedir.

İmamın vazifesini yerine getirebilmesi için peygamber tarafından bildirilmesi gerekmektedir. İlahî bir vazifeyi üstlenmiş olan ve peygamberden sonra itaati gerekli görülen imamın bir takım özellikleri bulunmaktadır. İmamda olması gereken en önemli sıfatlar şu şekilde sıralanabilir.

2.2.4.1 İsmet

İmamiyye'ye göre imamda olması gereken en önemli vasıfların başında ismet gelmektedir. Hatta imamet inancının, ismet yani imamın masumiyet anlayışı üzerine şekillendiğini söylemek yanlış olmaz. İmamiyye dışında imamın ismet sıfatına sahip olması gerektiğine inanan başka bir mezhep yoktur. Ehl-i Sünnete göre ismet sıfatı, sadece peygamberlerle alakalı bir sıfat olarak kabul edilmekte ve peygamberlerin günah işlemekten uzak olmaları anlamını taşımaktadır. Bununla beraber, peygamberlerin hatayla küçük günah işleyebileceği inancı da bazı Ehl-i Sünnet alimlerince dile getirilmiştir. Ancak bu hatalar sair insanlar açısından hata sayılamayacak türden olup, vahiyle ihtar edilen peygamberler, bu davranışlarını düzeltme yoluna gitmişlerdir.⁴⁷⁸

⁴⁷² Kaşifu'l Gıta, *a.g.e.*, s. 211-212.

⁴⁷³ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 94; Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 108.

⁴⁷⁴ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 94; Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 114.

⁴⁷⁵ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 94.

⁴⁷⁶ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 94.

⁴⁷⁷ Halil İbrahim Bulut, Özkan Gül, "İmamiyye Şia'sında İlmü'l-İmam İnancı", *Marife Dergisi*, Sayı 1, 2005, s. 81.

⁴⁷⁸ Zeki Yıldırım, "Kuran'da Peygamberlerin İsmeti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, Sayı 19, s. 109.

İmamiyye ise peygamberde olması gereken bu sıfatı biraz daha genişleterek imamların da bu sığata sahip olmalarının zorunlu olduğu üzerinde durmuştur. İmamiyye, Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hz. Fatıma ile birlikte sayıları ondördü bulan ve Hz. Ali'nin soyundan gelen imamların tamamının büyük ve küçük tüm günahlardan mahfuz olduklarını kabul etmektedirler.

İmamiyye'ye göre ismet sıfatı, idarecilere karşı mutlak itaati ve bağılılığı ifade eden ve bu konuda sınırlamaya gitmenin mümkün olmadığı ilkesinedayanmaktaydı. Şayet imam, günah ve kötülük emredek olsaydı, ona karşı çıkılması ve emrine muhalif davranılması normal karşılanacak, kendisine de itaat söz konusu olmayacaktır. Aynı zamanda dine aykırı hareket ettiği anlaşıldığından idaresine son verilebilecektir. Esasen bu düşüncenin Emevî yöneticiler tarafından idareye baş kaldırılmasını engellemek için ortaya atılmış olması da mümkündür.⁴⁷⁹

İmamiyye, imamların masum oluşlarıyla ilgili Kur'an'dan kendilerine delil getirmektedirler. Örneğin: “*Ey Ehl-i beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor*”⁴⁸⁰ ayetine istinaden imamların günahlardan berî oldukları, onların günahsız ve temiz oldukları inancı geliştirilmiştir.⁴⁸¹ Halbuki S. Hatipoğlu söz konusu ayetteki Ehl-i beyt tabiriyle kastedilenin sadece Hz. Peygamber (s.a.s.), eşleri ve hizmetkarlarından oluşan ev halkı olduğunu ifade etmektedir.⁴⁸²

Rıza Muzaffer ismet inancı hakkında şu görüşlere yer vermektedir: “İmamın da, peygamber gibi içte, dışta, görünürde, gizlilikte, bütün kötü ve pis şeylerden, doğumundan vefatına dek masum olduğuna inanıyoruz. İmam, imametten önce ve sonra, soy-boy şerefi bakımından en yüce ve temiz kişi olup her türlü kötülükten, suçtan, yanılmadan, unutmadan ve her türlü aşağılık şeylerden masumdur. İmamlar, şeriatı koruyan, onun hükümlerini halk arasında icra eden kişiler olduğundan, onların

⁴⁷⁹ Ahmet el-Katip, *a.g.e.*, s. 69.

⁴⁸⁰ Ahzap 33/33.

⁴⁸¹ Mesut Okumuş, “Şî ve Sünnî Müfessirlerin Ehl-i Beyt'le İlgili Bazı Ayetlere Yaklaşımları Üzerine”, *Marife Dergisi*, Yıl 4, Sayı 3, 2004, s. 229.

⁴⁸² Hatipoğlu, *Hilafetin Kureşliliği*, s. 45.

da peygamberler gibi masum olmaları ve ismet hususunda peygamberle imam arasında bir fark bulunmaması gerekir”.⁴⁸³

İmamların ve peygamberlerin masumluluğu ve günah işlemeleri konusunda İmamiyye, peygamberlerin günah işleyebileceğini, fakat imamların Allah’a karşı günah işlemelerinin mümkün olmadığını söylemektedir. Zira, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in Bedir Savaşı’nda fidye almasını İmamiyye günah olarak nitelemektedir. Peygamber, Allah’a karşı isyan ederse, Allah tarafından ona vahiy gelerek kendisini düzeltmesi mümkünken, imamlara vahiy gelmediğinden hata işlemeleri mümkün değildir.⁴⁸⁴ Eş’arî, bu düşüncenin masumiyet fikrini ortaya atanlardan biri olan Hişam b. Hakem’e ait olduğunu söylemektedir.⁴⁸⁵ Şeyh Saduk, peygamber ve imamların her ne kadar büyük ve küçük günahlardan masum olsalar da sehve uğrayabileceklerini, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in tebliğ görevi hariç unutarak hata yapabileceğini söylemektedir.⁴⁸⁶ Müfid ise bu konuda hocası Şeyh Saduk’tan ayrı düşünerek, peygamber ve imamların masumiyetlerinin esas olduğuna inanmıştır.⁴⁸⁷ İmamiyye içerisindeki bu farklı düşüncenin zaman içerisinde değişmiş olması Mutezile ile olan etkileşimin bir sonucu olarak görülebilir. Bununla birlikte İmamiyye’nin genel kanaati peygamberlerin her türlü günahahtan masum olmalarıdır. Onların bu düşünceye sahip olmaları, imamları da tıpkı peygamberler gibi gördüklerinden ve imamların masumiyetlerini bu şekilde kanıtlamaya çalışmalarından kaynaklanmaktadır.

Ehl-i Sünnet açısından peygamberlerin günah işlemesi konusu İmamiyye’den biraz daha farklıdır. Eş’arî, peygamberlerin günah işlemeye güçlerinin olmamasından dolayı masiyete dalmadıklarını söylerken, Maturidî bunu kabul etmez ve peygamberlerin de diğer insanlar gibi masiyete güçlerinin olduğu ancak onların sürekli itaat halinde olduklarını, bunun onların günah işlemelerinin imkansız olduğu anlamına gelmediğini savunmuştur. Maturidî kendilerine delil olarak getirdikleri: “*Hatta seni yerinde sağlam tutmasaydık neredeyse -biraz da olsa- onlara*

⁴⁸³ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 51.

⁴⁸⁴ Eş’arî, *a.g.e.*, (çev Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın), s. 73.

⁴⁸⁵ Eş’arî, *a.g.e.*, s. 71.

⁴⁸⁶ Şeyh Saduk, *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakih*, Beyrut 1406/1986, s. 249-250.

⁴⁸⁷ Müfid, *Evail*, s. 66; Hakyemez, “a.g.m.”, s. 184.

kayacaktın! Ama o zaman sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırđık; sonra bize karşı kendin için hiçbir yardımcı da bulamazdın!"⁴⁸⁸ ayetine istinaden, Allah'ın peygamberini koruduğu, eğer böyle olmasaydı, bir insan olan peygamberin de günaha meyledebileceğini kabul etmiştir. Bunun yanında genel kaide, Allah'ın kendilerine tabi olunmasını emrettiği kimseler olduklarından peygamberlerin her türlü günahdan berî olmalarıdır. Bazı Ehl-i Sünnet alimlerinin Hz. Peygamber'in peygamberlik öncesinde nadiren de olsa küçük günah işlemedesinin caiz olduğunu, peygamberlik sonrasında ise bilerek ya da hataen tüm günahlardan masum olduklarını kabul ettikleri de bilinmektedir. Ancak hataen yaptıkları bu günahlar, hatasını hatırlayıp tevbe etmeleriyle mümkün görülmüştür.⁴⁸⁹

İmamiyye'ye göre peygamberin vekili olan imamların dinin hükümlerini uygularken herhangi bir yanlışlık yapmamaları adına masum olmaları şarttır. İmamın masum olması ve her şeyi bilmesi, dinî meselelerin açıklanma ve bilinmesinin sadece imama ait olduğunu göstermektedir. Bu da imamın görüşlerinin haricinde ona muhalif hiçbir görüşün ileri sürülemeyeceğini, hiçbir Şiî'nin din hakkında yorum yapamayacağını ifade etmektedir. Çünkü dinin yorumlanması tamamen masum olan imama aittir.⁴⁹⁰ İmamiyye, imamların doğumlarından ölümlerine kadar, hayatları boyunca tüm günahlardan temizlenmiş oldukları inancına sahiptirler. Şayet böyle olmamış olsaydı yani imam masum olmasaydı, hata yapan imama ceza uygulanması gerekirdi. Ona bu cezayı verecek başka bir imamın olması icap edeceğinden bu durum kıyamete kadar bu şekilde sürecek, imamın gerçek bir mü'min olup olmadığı bilinemeyip, kafir ya da fasık olduğundan emin olunmayacaktı. İmamiyye'ye göre aklen böyle bir durum mümkün olmadığından masumiyet fikrinin zorunluluğuna inanılmıştır.

Şeyh Saduk, imamların her türlü lekeden temizlendiğini, küçük ya da büyük hiçbir günah işlemediklerini ve Allah'a hiçbir hususta karşı gelmediklerini izah

⁴⁸⁸ İsra, 17/74-75.

⁴⁸⁹ Fahreddin, *Muhassalü Efkâri'l-Mütekaddimine ve'l-Müteahhirin*, Kahire 1323/1905, s. 158-159; Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, Matbaatü'l-Behiyyeti'l-Mısıryye, Kahire trsz., C 31, s. 215; Zeki Yıldırım, "a.g.m.", s. 85-95.

⁴⁹⁰ Muhammed b. Tavîd et-Tancî, "İslam'da Hilafet ve Mezheplerin Doğuşu", *e-makalat Mezhep Araştırmaları*, 4/1, Bahar 2011, s. 480.

ettikten sonra imamların ismetini kabul etmeyen kimsenin, imamı tanımadığını, imamı tanımayan cahil kimsenin kafir olduğunu iddia etmektedir.⁴⁹¹

Şeyh Müfid de, imamların ismeti konusuna Evail adlı eserinde aynı düşüncelere sahip olduğunu ifade etmiştir. O'na göre imamlar ismet konusunda peygamberlerle aynı konumdadır. İmamlar hükümlerin ve hadlerin uygulanması, dinin korunması, insanların eğitilmesi gibi konularda peygamberle aynı derecede bulunmaktadırlar. Küçük günahlar dahil hiçbir şekilde günah işlemezler, dinî konularda ve hükümlerin uygulanmasında hata etmezler.⁴⁹²

İmamiyye, peygamberler için geçerli olan ismeti imamlara da şamil ederek, Allah'ın tüm zamanlarda dinin bozulmasına imkan vermeden insanlara tebliğ edilmesini masum olan imam vasıtasıyla gerçekleştirmekte olduğu inancına haizdir.⁴⁹³ İmama son derece önemli ve sınırsız haklar veren İmamiyye, imamların masum oldukları fikrini de bu doğrultuda geliştirmiş ve en önemli inanç konuları arasına dahil etmiştir.

2.2.4.2 İlim

Dinî hükümlerin en sahih bir şekilde yerine getirilmesi ve adaletin tesis edilmesi için imamda olması zorunlu görülen ilim sıfatı, adeta masumiyetin peşinden gelmesi gereken bir sıfat olmaktadır. Dinin açıklayıcısı, koruyucusu ve uygulayıcısı olarak masum olması gerekli olan imamın, uygulamak zorunda olduğu hükümleri bilmemesi İmamiyye'ye göre düşünülemez. Zira imamet gibi önemli bir görevi ifa edecek kişinin, hükümleri tüm teferruatıyla bilmesi gerekmektedir.

Tusî, imamın her şeyi önceden bilmesinin zorunlu olduğunu söylemekte, herhangi bir konuda karar vermesi gerektiğinde o konuyu kendisinden daha iyi bilen birine danışarak karara varmasını doğru görmemektedir.⁴⁹⁴ Zira imamın otoritesinin sarsılmaması onun şüphe götürmeyen bilgisine bağlıdır. İmamın, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den ve kendinden önceki imamlardan yazılı veya sözlü kendisine ulaşan bilgi

⁴⁹¹ Şehy Saduk, *İ'tikâdât*, s. 96.

⁴⁹² Müfid, *Evail*, s. 66.

⁴⁹³ Tabatabaî, *İslam'da Şia*, s. 184.

⁴⁹⁴ Ahmet el-Katip, *a.g.e.*, s. 73.

kaynakları vardır.⁴⁹⁵ Şeyh Saduk da imamların sözlerinin Allah'ın sözleri olduğunu iddia ederek ilimlerinin kaynağının ilahî olduğunu söylemektedir.⁴⁹⁶

Kummî, imamın kendi işlerini, döneminin cereyan eden olayları ve Allah'ın emirleri sonucu meydana gelen olayları diğer insanlardan daha iyi bildiğini söylemektedir.⁴⁹⁷ Yine O, Allah'ın iki tür ilmi olduğundan, bunların özel ve genel ilim olarak adlandırıldığından bahseder. Saduk'a göre özel ilim, meleklerin ve peygamberlerin içeriğini bilmediği ilimdir. Genel ilim ise mukarreb melekler ve peygamberler tarafından muttali olunan aynı zamanda da imamlara peygamberler vasıtasıyla aktarılan ilimdir.⁴⁹⁸

İmamlar, Allah'ın ilminin hazineleri,⁴⁹⁹ sağlam, derin ve sarsılmaz ilim sahipleri, Kur'an'ı yorumlama kabiliyetine haiz kimselerdir. Hz. Ali ve ondan sonraki imamlar Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra dinde rusuh sahibidirler.⁵⁰⁰ İmamiyye: “O Kur'an, kendilerine ilim verilenlerin sinelerinde yer eden apaçık ayetlerdir...”⁵⁰¹ ayetindeki ilim verilenlerden kastedilenlerin imamlar olduğu düşüncesindedirler.⁵⁰²

İmamiyye tarafından imamların her şeyi bildiğine dair bir inanç geliştirilmiştir. Zira Allah sorular karşısında aciz kalacak birini imam olarak tayin etmez.⁵⁰³ İmamlar peygamberlerin mirasçısıdır,⁵⁰⁴ onlar hem ne zaman öleceklerini bilirler hem de kendi ihtiyaçlarıyla ölürler.⁵⁰⁵ Aynı zamanda imamlar ilmin kaynağı ve hikmet kapısıdır.⁵⁰⁶ Onlar, göklerde ve yerde olanların bilgisine sahiptir, cennet ve

⁴⁹⁵ Halil İbrahim Bulut, Özkan Gül, “İmamiyye Şia'sında İlmü'l-İmam İnancı”, *Marife Dergisi*, Yıl 5, Sayı 1, 2005, s. 81.

⁴⁹⁶ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 92.

⁴⁹⁷ Kummî, *a.g.e.*, s. 105; Hasan Onat vd., *Şiî Fırkalar*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2004, s. 245.

⁴⁹⁸ Şeyh Saduk, *Tevhid*, (thk. Seyyid Haşim el-Hüseynî et-Tahrânî), trs., yrs., s. 138; Ahmet el-Katip, *a.g.e.*, s.133.

⁴⁹⁹ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 113.

⁵⁰⁰ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 127.

⁵⁰¹ Ankebut, 29/49.

⁵⁰² Kuleynî, *a.g.e.*, s. 127.

⁵⁰³ Hasan Onat, “Şiî İmamet Nazariyesi” ; *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1992, Cilt 32; (ayrıca bkz. Kuleynî, *a.g.e.*, 227).

⁵⁰⁴ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 137.

⁵⁰⁵ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 153.

⁵⁰⁶ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 131.

cehennemde olanları, olmuş olan hadiseleri ve olacakları bilirler.⁵⁰⁷ İmamiyye'nin aksine Ehl-i Sünnet inancına göre gaybı sadece Allah bilir. Peygamberler de dahil olmak üzere hiç kimse ne zaman öleceğini ve başına ne geleceğini bilemez. “*Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır*”⁵⁰⁸ ayetine, Ehl-i Sünnet tarafından, gaybın Allah'ın katında olduğu, başkalarına yardım eden, ilim öğreten kimsenin bunu ancak Allah'ın izniyle yapabildiği yorumu getirilmiştir.⁵⁰⁹ İmamların üç yönlü bir ilme sahip olduklarını düşünen İmamiyye, bu üç çeşit ilmin mazi, gelecek ve şimdiki hale ait ilim olduğunu söylemektedir. Maziye ait olan ilim imamlara açıklanmıştır, gelecekte olacak olanlar yazılmış, şimdiki hal ise kalplerine yerleştirilmiş, ilka edilmiştir.⁵¹⁰

İmamlar nebilerin ve rasullerin ilmüne varis olan kimseler olduklarından,⁵¹¹ alimler de yerine bir varis bırakmadan ölmeyeceğinden, bu ilim imamlara peygamberlerden tevarüs etmiştir.⁵¹² İmamlar bilgi, takva gibi tüm üstün özellikler açısından insanlığın en üst makamına yükselmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra din ve dünya ile ilgili tüm işlerde insanların müracaat edeceği yegane merci imamlardır. Kur'an'ın tefsirini de en iyi onlar bilmektedirler.⁵¹³

İmamların geniş bir ilme sahip oldukları inancının yanında imamın gaybı bilemeyeceğini, dolayısıyla ilminin sınırsız olmadığını söyleyen sonraki dönem Şii kelimcileri de mevcuttur. Örneğin Şeyh Müfid, imamların kalplerden geçeni ve olayları olmadan önce bilmelerinin imametleri için gerekli bir şart olmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte O, Allah'ın imamlara kendisine olan itaatleri sebebiyle böyle bir lütufta bulunmuş olabileceğini de söylemektedir. İnsan aklının da böyle bir şeyi gerekli bulmadığını itiraf etmektedir. İmamların gaybı bildiklerine dair olan

⁵⁰⁷ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 155.

⁵⁰⁸ En'am 6/59.

⁵⁰⁹ Ebu Mansur el-Maturidî, *Te'vilatü'l Kur'an*, (çev. Bekir Topaloğlu), Ensar Yay., Cilt 5, İstanbul 2016, s. 99.

⁵¹⁰ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 157.

⁵¹¹ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 133.

⁵¹² Kuleynî, *a.g.e.*, s. 132-133; Hasan Onat, “Şii İmamet Nazariyesi”, s. 104.

⁵¹³ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 57.

inancın ise büyük bir hata olduğunu, gaybı Allah'tan başkasının bilemeyeceğini savunmuştur.⁵¹⁴

İmamın gaybı bildiğine dair olan inanç, sekizinci imam Ali er-Rıza'nın ölümü neticesinde çocuk yaşta olan ve imamete geçecek tek oğlu olan Muhammed Cevad'ın ilmini nasıl elde ettiğiyle alakalı ortaya çıkan kafa karışıklığı neticesinde meydana geldiği düşünülmektedir. Henüz küçük bir çocuğun tüm sorulara cevap verebilecek donanımında olmasını ancak gayb alemiyle sürekli irtibat halinde olduğu fikrini gündeme getirerek çözmeye çalışmışlardır. Sahip oldukları ilimlerini bu şekilde elde ettiklerine inanılmış, içine düştükleri çıkmazdan böyle bir yöntemle kurtulmaya çalışmışlardır.⁵¹⁵

Ahmet el-Katip, imamların gaybı bildiklerine dair Cafer Sadık'a nisbet edilen bazı ifadelerle yer vermekte, ancak bu ifadelerin uydurma olabileceğini de belirtmektedir. Cafer Sadık, yanında bulunan kişilere, Hz. Musa ve Hızır'dan daha bilgili olduğunu, çünkü onların geçmişe dair bilgi sahibi olduklarını, kendilerinin yani imamların ise, kıyamete kadar olacak olan hadiseler hakkında Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından tevarüs yoluyla bilgi sahibi olduklarını anlatmıştır.⁵¹⁶

Eşarî'de bu konuda görüş ayrılığı bulunduğu bahsetmektedir. O, Şia'dan bir grubun imamlar için, olmuş ve olacak her şeyi bildiklerini, din ve dünya işlerinden hiçbir şeyin onların ilminin dışında olamayacağına inandıklarını iddia eder. Diğer bir grup ise, imamın her şeyi bilmek zorunda olmadığını ancak şeriatı uygulamakla görevli olduğundan, insanların ihtiyacı olan bilgileri onlara bildirmek için dinî hükümleri bilmesi gerektiğini iddia etmektedir.⁵¹⁷

2.2.4.3 Mucize

İmamiyye, imamların da tıpkı peygamberler gibi mucize sahibi olduklarına inanmaktadır. Zira her konuda peygamberle eşit belki de daha üstün olan imamlar mutlaka mucize göstermelidirler. Daha çok imamların imametlerine dair açık bir nas

⁵¹⁴ Müfid, *Evail*, s. 67.

⁵¹⁵ Metin Bozan, "İmamiyye Şia'sının Peygamberlik ve İmamet Anlayışlarının Mukayesesi", *Dinî Araştırmalar*, Cilt 9, Sayı 26, 2006, s. 102.

⁵¹⁶ Ahmet el-Katip, *a.g.e.*, s. 92; (ayrıca bkz, Saffar, *Basâiru'd-Derecât*, s. 213).

⁵¹⁷ Eşarî, *a.g.e.*, s. 117.

bulamadıklarında mucize deliline tutunmuşlardır. İmamiyye, Allah tarafından tayin edilen masum imamların imametlerini ispatlayabilmek için ortaya birçok delil koymuş, bu delillerin başta geleni ve en güçlüsü mucize delili olmuştur.⁵¹⁸ Mucizelerin isbatı için de bir çok hikaye ortaya atarak⁵¹⁹ iddialarını doğrulamak isteyen İmamiyye, peygamberlere ait olan mucize gösterme olayını imamlara da uygulatmıştır.

Şeyh Saduk, imamların peygamberler gibi mucizeleri ve delilleri olduğunu söylemektedir.⁵²⁰ Tusî de, peygamberler gibi imamların imametlerini insanlara ispatlayabilmek adına mucizeler gösterdiklerini ve bazen buna ihtiyaç duyabildiklerini ifade etmektedir.⁵²¹ Yine Kafi’de geçen bir rivayete göre imamlar peygamberlerin varisi olduklarından dolayı Hz. Musa’nın asasının⁵²² ve levhalarının, Hz. İbrahim’in sayfalarının kendi yanlarında oldukları aktarılmaktadır.⁵²³ Yine, göklerde ve yerde olanlar, cennet ve cehenneme dair bilgiler ve olmuş olacak her şeyi biliyor olmaları⁵²⁴ da mucize konusunda delil olarak kullanılmaktadır. Eşarî, İmamiyye’nin, peygamberler gibi Allah’ın önderleri olan imamların da, tıpkı peygamberler gibi mucizeler ve alametler gösterdiklerine inandıklarını söylemektedir.⁵²⁵

Hz. Ali’nin imameti hakkında birçok mucizeler ileri sürülmüş, O’nun, Hz. Peygamber (s.a.s.)’e ait bir elbiseyi giyerek kabristana gittiği ve ölülerini dirilttiği, kılamadığı ikindi namazını eda edebilmek için Allah’a dua ederek batan güneşin yeniden doğmasını sağladığı⁵²⁶, hayvanların dili de dahil birçok dile vakıf olduğu, gayba ait bilgiye sahip olduğu yönünde iddialar ortaya atılmıştır.⁵²⁷ Bu örneklerle

⁵¹⁸ Ahmet el-Katip, *a.g.e.*, s. 82.

⁵¹⁹ Kuleynî, *Kafi*, s. 354-488; Şeyh Saduk, *Uyunu Ahbar’ir Rıza*, 201-225; (ayrıca bkz. Ahmet el-Katip, *a.g.e.*, s. 118-120).

⁵²⁰ Şeyh Saduk, *İ’tikâdât*, s. 94.

⁵²¹ Hasan Onat, “Şî İmamet Nazariyesi”, s. 107, (ayrıca bkz. Tusî, *Risale-i İmamet*, s. 22).

⁵²² Kuleynî, *a.g.e.*, s. 137.

⁵²³ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 134.

⁵²⁴ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 155; Muhammed b. Hasan b. Ferruh es-Saffar, *Basâiru’d-Derâcât*, (thk. Seyyid Muhammed Seyyid Hüseyin el-Muallim), yrsz., 1426, s. 262.

⁵²⁵ Eşarî, *a.g.e.*, s. 117.

⁵²⁶ Müfid, *İrşad*, Cilt 1, s. 345.

⁵²⁷ Ebu’l Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali Mesudî, *İsbâtu’l-Vasiyye li’l-İmam Ali b. Ebi Talib*, Beyrut 1409/1988, s. 163-164; Sıddık Korkmaz, *Şia’nın Oluşumu*, İz Yay., İstanbul 2015, s. 69-75.

baktığımızda Kur'an'daki peygamber kıssalarında anlatılan hadiselerle benzerlikler görülmektedir. İmamiyye, diğer peygamberlere verilen mucizelere benzer birtakım olağanüstü hadiseleri onlardan daha üstün gördüğü imamlara⁵²⁸ da uygulatmış, imamlarında görmek istedikleri bu harikuladelikleri onların üstünlükleri için bir delil olarak kullanmışlardır.

2.2.4.4 Kureyşilik

Hiz. Peygamber (s.a.s.), kendisinden sonra kimin devlet başkanlığına geçeceğini bildirmemiştir. Kur'an'da da bu konuyla alakalı herhangi bir nas bulunmamaktadır. Hadislerde geçen ve Kırtas hadisesi olarak da bilinen rivayete göre Allah Resulü (s.a.s.), vefat edeceği sırada yanında bulunanlardan kendisinden sonra dalalet'e düşmemeleri için bir kağıt kalem getirmelerini ve bir şeyler yazdırmak istediğini söylemiştir. Orada bulunan bazı sahabeler Hiz. Peygamber (s.a.s.)'in ölüm döşeginde olduğundan bilincinin yerinde olmadığını, Kur'an'ın yanlarında olduğunu ve kendilerine Kur'an'ın yeteceğini söyleyerek bu isteği yerine getirmemişlerdir. Çıkan tartışmadan Hiz. Peygamber (s.a.s.) rahatsız olunca yanındakileri dışarı çıkartmış ve herhangi bir vasiyette bulunmamıştır.⁵²⁹

Hiz. Ali taraftarlarınca bu hadise, kendisinin Hiz. Peygamber tarafından halef/imam tayin edilecekken engellendiği şeklinde yorumlanmıştır. Daha sonra Hiz. Ebu Bekir'in, Benî Saide'de ensarla yaşanan münazara neticesinde halife seçilmesiyle olay bir süreliğine kapanmıştır. Hiz. Ebu Bekir'i ensara galip getiren düşünce halifelerin Kureyş'ten olması gerektiğidir. Zira, Kureyş dururken başka bir kabileye biat edilmesi mümkün görülmemekteydi. Çünkü bu konuda Allah Resulü (s.a.s.)'nden rivayet edilen: "*İmamlar Kureyşten'dir*"⁵³⁰ türünden hadisler dillerde dolaşmaktaydı. Nevbahtî, Hiz. Ebu Bekir'in bu hadisi ensara karşı kullanarak onları geri plana ittiğini, ensarın bu hadise muhalif hareket etmek istemediklerinden Hiz.

⁵²⁸ Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 93.

⁵²⁹ Buharî, "Megazi", 83.

⁵³⁰ Buharî "Ahkam" 2/2; Müslim "İmare" 4.

Ebu Bekir'e biat ettiğini, Sa'd b. Ubade ve taraftarlarından küçük bir topluluğun ise biat etmekten imtina edip orayı terk ettiğinden bahsetmektedir.⁵³¹

Hız. Ali'nin imam olması gerektiğini savunan taraftarlarınca, imamın Kureyş'ten olması yeterli bir neden değildir. Aynı zamanda imam, Haşimî de olmalıdır. Ehl-i Sünnet ve İmamiyye taraftarlarınca kabul edilen ve Sakaleyn⁵³² olarak da bilinen hadis, bu konuda kendilerine referans olarak kullandıkları delillerden sadece bir tanesidir. Eşarî, Keysaniyye fırkasının Kerbiyye kolundan bahsederken, onların şu görüşüne yer vermektedir: "Hakkın valileri olan imamlar tam dört kişidir, Ali ve onun evladından üç kişi, Hasan, Hüseyin, ve Muhammed b. Hanefiyye.."⁵³³ Bu ifade Şia'nın, konuyla alakalı genel kanaati olan imametın Hz. Ali ve soyuna has olduğu inancını da ortaya koymaktadır.

Kureyş kabilesinin diğer kabilelere nazaran her yönüyle daha üstün olduğuna dair birçok hadis rivayet edilmiştir. "Kureyş, hayırda ve şerde kıyamete kadar insanların valileridir."⁵³⁴ "Başkanlık işi Kureyş'tedir. Onlar dini yerine getirdikleri sürece, onlara düşmanlık yapan kişinin Allah yüzünü yere çarpar"⁵³⁵ türünden hadisleri çoğaltmak mümkündür. Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra göreve gelecek kişilerin Kureyş'ten olmasını zorunlu ve meşru gören zihniyet için bu anlamda birçok rivayetin bulunduğu bilinmektedir.

İmamete getirilecek kişide Kureyşli olma şartı ilk dönem müslümanları tarafından savunulmuş, sonraki dönemlerde de bu görüş muhafaza edilerek Kureyş'ten olmayan hiçbir topluluk imamet/hilafet makamına gelmemiştir. Oysaki İslam'da hiçbir kavmin diğerine bir üstünlüğü bulunmamaktadır. Üstünlüğün sadece takvada olduğunu⁵³⁶ söyleyen Kur'an, emanetlerin de ehline verilmesini emretmektedir.⁵³⁷ İlk halifelerin liyakatla iş başına gelmiş olmalarına mukabil

⁵³¹ Nevbahtî, *Fıraku-ş Şia*, s. 3.

⁵³² "Ey İnsanlar! Size iki şey bırakıyorum. Onlara tutduğunuzda dalalete düşmeyeceksiniz. Bunlardan biri Allah'ın Kitab'ı, diğeri de İtretim ve Ehl-i Beyt'im'dir." (Tirmizî Sünen, "Menakıb", 32).

⁵³³ Eşarî, *a.g.e.*, s. 91.

⁵³⁴ Tirmizî, *Sünen*, "Fiten", 49.

⁵³⁵ Buharî, "Ahkam", 2.

⁵³⁶ Hucurat, 49/13.

⁵³⁷ Nisa, 4/58.

sonraki iktidar sahipleri, ellerindeki gücü kaybetmemek için Kureyş lehine birçok hadis ortaya atmıştır. Çünkü güçlerini muhafaza edebilmeleri için peygamber desteğine ihtiyaçları bulunmaktaydı.⁵³⁸ Oysaki Kitap ve sünnete uygun davranan, adil olan, dinî ve ahlakî yönden fazilet sahibi olan kim olursa olsun, hangi ırka mensup olursa olsun yönetime uygun görülmelidir. Şia bu konuda zaten Hz. Ali'nin ve onun soyundan gelen kişilerin imametini savunduğundan ayrıca Kureyşli olma konusu üzerinde durmamışlardır.

2.2.4.5 Şecaat

Şecaat kelimesi sözlükte 'yiğitlik', 'yüreklilik', 'bahadırılık', 'cesaret' gibi anlamlara gelmektedir.⁵³⁹ İstilahî olarak ise, Allah'ın dinini korumak, adaleti tesis etmek için akli devre dışı bırakmadan düşmana karşı yiğitlik gösterilmesi gibi manaları bulunmaktadır.⁵⁴⁰ İslam dininde şecaat, bir erdem olarak kabul edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de müslümanların düşman karşısında korkmayıp cesaret sahibi olmaları medhedilmiştir.⁵⁴¹ Öfkenin ılımlı hali olarak görülen şecaate hadislerde de yer verilmiş. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in insanların en iyisi, en cesaretlisi ve en cömerti⁵⁴² olduğu ifade edilmiştir.

İmamiyye, imamda olması gereken özelliklerden birinin de şecaat olduğunu savunmaktadır. Tusî, imamın fitneyi önlemek, batılla mücadele edebilmek ve onları engelleyebilmek için şecaat sahibi olması gerektiğini söylemektedir. İmam yapması gereken şeyleri bu sığata haiz olması neticesinde yapabilir. İmamın başka insanlar gibi korkup kötülük karşısında kaçması zararın artmasına sebep olabilir.⁵⁴³ Kafi'de de imamların ilim şecaat ve taat yönünden birbirlerine eşit olduklarından bahsedilmektedir.⁵⁴⁴

İmamiyye'nin takıyyeyi vacip olarak kabul ederken aynı zamanda şecaat sahibi olmayı övmesi bir tezat olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵³⁸ Hatipoğlu, *Hilafetin Kureyşliliği*, s. 129.

⁵³⁹ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 636.

⁵⁴⁰ Mustafa Çağrııcı, "Şecaat", *DİA*, Cilt 38, İstanbul 2010, s. 402.

⁵⁴¹ Ali İmran 3/173.

⁵⁴² Buharî, "Cihad ve Siyer", 24.

⁵⁴³ Tusî, *İmamet Risalesi*, s. 187.

⁵⁴⁴ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 165.

2.2.4.6 Efdaliyet

Sözlükte “fdl” kökünden türeyen efdaliyet kelimesi ‘artış’, ‘fazlalık’⁵⁴⁵, ‘değer’, ‘kadir’, meziyet’⁵⁴⁶ gibi anlamlara gelmektedir. İstılahta ise, bir kimsenin ya da bir şeyin başkalarına karşı üstün olmasını ifade eder. Kur’an-ı Kerim’de erkeklerin mallarından harcamalarından ötürü kadınlara karşı üstünlüğünden, bazı peygamberlerin de diğer peygamberlere karşı üstünlüklerinden bahsedilmiştir.⁵⁴⁷ Hadislerde de Hz. Peygamber (s.a.s.)’in faziletleri ve yine O (s.a.s.)’nun bazı sahabe hakkında övücü sözler söylediği nakledilmektedir.⁵⁴⁸ Efdaliyet kavramı, imamet makamına en üstün olan kişinin gelmesi gerektiğini ifade için kullanılmıştır. Dolayısıyla efdal, imamet için gerekli olan şartlara en üst seviyede sahip olan kişinin vasfı olmaktadır. İnsanlar arasındaki fazilet sıralamasında ilk sırada olana efdal, ondan sonra gelenlere de mefdul denmiştir.⁵⁴⁹

Allah Rasulü (s.a.s.), vefatından önce insanların idaresi için yerine geçecek kişinin kim olacağını belirlememiştir. Müslümanlar kendi aralarında oluşturdukları şurada en faziletli olarak Hz. Ebu Bekir’i görmüşler ve O’nun hilafetini kabul etmişlerdir. İmamiyye ise bu konuda insanların en faziletlisinin Hz. Ali olduğunu savunmuş, diğer halifelerin hilafetini reddetmiştir. Hz. Ali’den sonra insanların en faziletlilerinin de yine Hz. Ali ve Hz. Fatıma’nın soyundan gelen imamlar olduğunu iddia etmişlerdir. İmamiyye’ye göre imam, zamanının en cömert olanı, fazilet, cesaret ve kemal gibi sıfatlar açısından diğer insanların çok ilerisinde olması gereken kişidir. Bu nedenle bir kimsenin kendisinden daha faziletli birine liderlik yapması aklen doğru görülmemektedir.⁵⁵⁰ İmam da, tıpkı peygamberler gibi yiğitlik, kerem, temizlik, gerçeklik, adalet, tedbir gibi bütün üstün vasıflarla donatılmışlardır.

⁵⁴⁵ İsfahanî, *a.g.e.*, “fdl” md., s. 799.

⁵⁴⁶ Sami, *a.g.e.*, “fazilet” md., s. 824.

⁵⁴⁷ Nisa 4/34; İsrâ 17/55.

⁵⁴⁸ Tirmizî “Menakıb”, 46; Müslim “Fedail”, 43, “Fedailü’s Sahabe”, 44.

⁵⁴⁹ Maksut Çetin, “Mutezile’nin Siyaset Anlayışı”, *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* -, 2014, Cilt 18, Sayı 58, s. 357.

⁵⁵⁰ Tusî, “a.g.m.”, s. 187.

Peygamberler nasıl bir ahlaka sahiplerse imamlar da aynı ahlaktan beslenmektedirler.⁵⁵¹

Kafî'de de imamın faziletli oluşuyla alakalı benzer ifadeler yer almaktadır. İmamlar, ayıplardan berî, günahlardan temizlenmiş, yumuşak huylu, anlayış sahibi, Allah'ın kulları arasında en güvenilir olanı, insanları Hakk'a çağıran fazilet sahibi bir kişidir.⁵⁵² Allah, imamlardan daha üstün bir varlık yaratmamıştır, onlar Allah'ın nazarında insanların en sevgilileri, en kamil olanları ve elest bezmi'nde⁵⁵³ Allah'ı herkesten önce kabul edenlerdir.⁵⁵⁴

2.2.4.7 Taharet

Sözlükte "tuhr" kökünden türeyen taharet kelimesi 'temizlenme', 'arınma' gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁵⁵ İstilahta ise daha çok fıkıh terminolojisinde kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkan taharet kelimesi, maddi ve manevi olarak iki kısma ayrılmakta ve ibadetlere başlamadan önceki ilk hazırlık olarak kabul edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde temizlik konusu birçok yerde işlenmiştir.⁵⁵⁶ Konumuz açısından ise taharet, imamın, yaratılış, soy ve ahlak gibi özellikleri açısından herhangi bir noksanlığının bulunmamasıdır.⁵⁵⁷ İmamlar, Allah'ın yüceltmesiyle, veliliğine mazhar olmaları hasebiyle yüceltilen, özel bir lutfâ nail olan kişilerdir. İmamlar, bütün güzel huy ve özellikler açısından övülmesi gereken bir makamdadır ve insanlığın ulaşabileceği en üst derecelere ulaşmışlardır.⁵⁵⁸

Yaratılış özellikleri açısından cüzzam, alaca hastalığı gibi insanlar arasında itici olan ve kerih görülen kusurlar, kindar olmaları, cimrilik yapmaları, kötü bir nesebe

⁵⁵¹ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 52.

⁵⁵² Kuleynî *a.g.e.*, s. 119.

⁵⁵³ Allah ile kulları arasında yaratılışları esnasında yapıldığı kabul edilen sözleşme (Yavuz, "Bezm-i Elest", *DİA*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 106). A'raf Suresi 172. ayette: "*Rabbin Ademoğulları'ndan - onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin rabbiniz değil miyim? "Elbette öyle! Tanıklık ederiz" dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz..*" buyurularak, insanların yaptıklarından kendilerinin sorumlu olduğu, inkarlarından ötürü bir günahlarının olmadığı düşüncesine sahip olmalarının doğru olmadığı bildirilmiştir.

⁵⁵⁴ Şeyh Saduk, *a.g.e.*, s. 93.

⁵⁵⁵ İbn Manzur, *a.g.e.*, "thr" md., s. 504.

⁵⁵⁶ Bakara 2/125; Maide 5/6; Müddessir 74/4; Buharî "Gusül", 23; İbn Mace "Taharet", 76.

⁵⁵⁷ Tuşî, "a.g.m.", s. 187.

⁵⁵⁸ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 57.

sahip olmaları, soyundan da kötü ve hoş karşılanmayan işlerle uğraşan evlatlarının olması imamda olması mümkün görülmezen ayıplardandır.⁵⁵⁹

Kuleynî Allah, bir imam yaratmak istediğinde, bir meleğe arşın altından bir şerbetten su içirmesini emretmiş, imam da bu sudan yaratılmıştır.⁵⁶⁰ İmam, kırk gün annesinin karnında ses işitmez, bundan sonra işitmeye başlar ve onun iki gözünün arasına “*Rabbinin sözü hem doğruluk hem de adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir*”⁵⁶¹ ayeti yazılmıştır.⁵⁶² Kafi’de, Allah’ın imamların cesetlerini illiyyinden (en yüksek derece), ruhlarını da bundan daha üstün bir şeyden yarattığından da bahsedilmektedir.⁵⁶³

2.2.4.8 Akrebiyet ve İnfirad

Sözlükte “krb” kökünden türeyen akrebiyet, ‘yakın olma’ anlamına gelmektedir. Bu yakınlık, mekan, zaman, nisbet ve mevki yönünden olabilmektedir.⁵⁶⁴ İstilahta ise tasavvufta kullanılan anlamıyla kulun ibadetlere, dolayısıyla Allah’a yakın olması demektir.⁵⁶⁵ İmamiyye’ye göre, Allah tarafından insanlara imam tayin edilen kişinin, Allah’a en yakın ve lutfu en çok mazhar olan kişi olması icap eder.⁵⁶⁶ Akrebiyet olarak tarif edilen bu sığata binaen, bu özelliğe sahip olmayan birinin insanlara rehberlik yapması dinen de mümkün görülmemiştir.

İnfirad ise sözlükte, “frd” kökünden türemekte ve ‘tek olma’ anlamına gelmektedir.⁵⁶⁷ İmamiyye’ye göre infirad, imamın yaşadığı dönemde tek olması demektir. Aynı dönemde birden fazla imamın olması, birinin natık (imametini izhar eden), diğersinin samit (imametini gizleyen) olması durumunda mümkün olabilir.⁵⁶⁸

⁵⁵⁹ Tusî, “a.g.m.”, s. 188.

⁵⁶⁰ Kuleynî *a.g.e.*, s. 242.

⁵⁶¹ En’am, 6/115.

⁵⁶² Kuleynî *a.g.e.*, s. 242.

⁵⁶³ Kuleynî *a.g.e.*, s. 243.

⁵⁶⁴ İsfahanî, *a.g.e.*, “krb” md., s. 833.

⁵⁶⁵ Süleyman Ateş, “Kurb”, *DİA*, Cilt 26, İstanbul 2002, s. 432.

⁵⁶⁶ Tusî, “a.g.m.”, s. 188.

⁵⁶⁷ İsfahanî, *a.g.e.*, “frd” md., s. 786.

⁵⁶⁸ Kuleynî, *a.g.e.*, s.103.

İmamın birden fazla olması halinde verilen hükümlerde farklılık olacağı, bu imamlar arasında fitnenin meydana gelebileceği iddia edilmektedir.⁵⁶⁹

Tüm bu sıfatların yanında İmamiyye'ye göre imamda olması gereken genel bazı özellikler de bulunmaktadır. İmam, insanların en bilgisi, dinî hükümlere göre amel etmede insanların en titizi olmalıdır. Bu konuda göstereceği bir lakaytlık onun sözünün güvenilirliğini zedeler. Bünye bakımından da sağlam olmalı, hastalıklı olmayıp, akıl sağlığının da yerinde olması ve ahlaken temiz ve asil olması gerekir. Hafızasının yerinde olması, unutkan ya da dalgın olmaması gerekir.⁵⁷⁰

2.2.5 İmamın Görev Süresi ve Azl Edilmesi

Peygamber mesleğinin devamı niteliğinde görülen imamet makamının Allah ve Resulü (s.a.s.) tarafından tayin edilmesi ve insanların seçimine bırakılmayacak kadar önemli görülmesi neticesinde imamın azl edilmesinin İmamiyye'ye göre mümkün olmaması gayet normaldir. Nasla belirlenen, her türlü kamil sığata sahip olan, kötü hiçbir sıfatla nitelenmeyen, günah işlemesi dahi mümkün görülmeyen bir kişilik olarak karşımıza çıkan imam, insanlar tarafından atanmadığından, yine insanlar tarafından görevden el çektilerilemez.

İmamet, Hz. Ali'den sonra iki oğlu Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile başlamış, akabinde babadan oğula veraset yoluyla geçmiştir. Her imam vefat edeceği zaman kendisinden sonraki imamı belirlemiştir. İmam olan kişi, kendisinden sonra kimin imam olacağını vasiyet etmeden ölmemiş, sonraki imam da imametini, kendinden önceki imamın vefat edeceği esnada öğrenmiştir.⁵⁷¹ İmam, imametini açıklasa da gizlese de O, Allah'ın yeryüzündeki halefidir, başkaları tarafından tayin ve azl edilmesi söz konusu değildir. İmamın çocuk yaşta olması durumu değiştirmemektedir.

Bir idarecinin azl edilmesi, onun hata ve kusurlu davranışları, yönetimindeki adaletsiz tutumları gibi sebeplerle mümkün olabilir. Oysaki, masum bir imam, her türlü yanlış tutum ve hareketten zaten berîdir. Onu azletmek için herhangi bir sebep

⁵⁶⁹ Tusî, "a.g.m.", s. 188.

⁵⁷⁰ Hüseyin Atay, *Ehl-i Sünnet ve Şia*, AÜİF Yay., 1983, s. 143.

⁵⁷¹ Ahmet el- Katip, *a.g.e.*, s. 87; (bkn; Saffar, *Basâiru'd-Deracât*, s. 473-474).

bulunmamaktadır. Zaten İmamiyye'ye göre, peygamber makamında bulunan ve nasla tayin edilen imamın azl edilmesi mümkün değildir. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından atanmış olmasına rağmen, sahabe tarafından imam olarak kabul edilmemesi neticesinde bu sahabeler imamı tanımamaktan ötürü günahkar kabul edilmiş, hatta zalim kişiler olarak nitelendirilmiştir.⁵⁷² Nitekim Muaviye'nin İmamiyye nazarındaki kötü konumu da imameti haksız yere gasp etmesinden kaynaklanmış olabilir.

İmamiyye'ye göre imamet, kıyamete kadar devam edecektir. Yeryüzü, İmamiyye'ye göre hiçbir zaman hüccetten hâli olmayacaktır.⁵⁷³ On birinci imam olan Hasan el- Askerî'nin vefatının akabinde oğlu olduğu kabul edilen Muhammed el-Mehdî imameti devralmış, önceleri babasının kontrolünde gizli olarak yaşamış, sonrada Allah'ın emriyle gaybete girmiştir.⁵⁷⁴ Gaybete girme sebebi ise hayatından endişe etmesidir. Ortaya çıkıncaya kadar yeri kimse tarafından bilinmeyecektir. Kıyam etmese de kendisine itaat farzdır.⁵⁷⁵ Ne zaman ortaya çıkacağı bilinmemekle beraber, zulümle dolan yeryüzüne adalet getirmek için bir gün mutlaka döneceğine inanılmaktadır.

İlk dönemde sefirler aracılığıyla gaib imamla irtibat kurulurken, gaybetin uzamasıyla kıyamete kadar sürecek olan uzun gaybet dönemine geçilmiştir. İmamiyye, kıyamete kadar son imamın imametinin devam edeceğine inanmaktadır. İnsanlara dinî emirlerin ulaştırılması, şeriatın uygulanması problemini ise, imamet makamına vekalet edecek fakihler kanalıyla çözmeye çalışmışlardır. İmamın bu kadar uzun bir süre hayatta kalmasını ise, Allah'ın bir mucizesi olarak görmektedirler. İmamiyye'ye göre bu bir sırdır ve Allah tarafından malumdur.⁵⁷⁶

2.3 Oniki İmam

İmamiyye, kendilerine itaatin farz olduğuna ve Allah ve Resulü (s.a.s.) tarafından tayin edildiğine inandıkları imamların sayılarını oniki ile

⁵⁷² Bozan, *a.g.e.*, s. 122.

⁵⁷³ Şeyh Saduk, *Kemalü'd-din*, s. 22.

⁵⁷⁴ Tabatabaî, *İslam'da Şia*, s. 216-217.

⁵⁷⁵ Nevbahtî, *Fırakuş-Şia*, s. 111.

⁵⁷⁶ Rıza el-Muzaffer, *a.g.e.*, s. 62.

sınırlandırmışlardır. Herbiri Hz. Peygamber (s.a.s.) dışındaki diğer peygamberlerden üstün tutulan imamlar aynı zamanda imametlerini delillendirmek için peygamber gibi mucize göstermişlerdir. İmamiyye'ye göre imamların künyeleriyle birlikte isimleri ve kısaca hayatları şu şekildedir:

1. Ebu Hasan Ebu Hüseyin Ali b. Ebu Talib (ö. 40/661)
2. Hasan b. Ali b. Ebu Talib (ö. 50/670)
3. Ebu Abdullah Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (ö. 61/680)
4. Ebu Hasan Zeynelabidin Ali b. Hüseyin (ö. 94/712)
5. Ebu Ca'fer Muhammed el-Bakır (ö. 114/733)
6. Ebu Abdullah Ebu İshak Ca'fer b. Muhammed(Ca'fer es- Sadık) (ö. 148/765)
7. Ebu İbrahim Ebu Hasan Musa b. Ca'fer (Musa el-Kazım) (ö. 183/799)
8. Ebu Hasan Ali b. Musa er-Rıza (ö. 203/818)
9. Ebu İshak Muhammed b. Ali el-Cevad et-Taki (ö. 220/835)
10. Ebu Hasan Muhammed Ali en-Naki el-Hadi (ö. 254/868)
11. Ebu Muhammed Hasan b. Ali el-Askerî (ö. 260/874)
12. Muhammed el-Mehdî el-Hanefiyye (el-Kaim el-Muntazar) (255/869)⁵⁷⁷

2.3.1 Hz. Ali (ö. 40/661)

Hz. Ali'nin, Fil hadisesinden otuz sene sonra doğduğu rivayet edilmektedir.⁵⁷⁸ Mekke'de doğan Hz. Ali'nin babası Resulullah (s.a.s.)'ın amcası Ebu Talib (ö. 619), annesi ise Fatıma bint Esed b. Haşim (ö. 4/625-626)'dir.⁵⁷⁹ Allah Resulü (s.a.s.)'nın; 'annemden sonra annem' ifadesini kullandığı Hz. Ali'nin annesi Fatıma, çocukluğunda kendisini evlatlarından ayırmadan büyötmüştür. Allah Resulü (s.a.s.), Ebu Talib'in ailesinin kalabalık olması ve var olan kıtlıkla baş etmede zorlanması sonucu amcasına vefa borcunu ödeme adına ailenin en küçük çocuğu olan Hz. Ali'yi yanına almış ve yetiştirmiştir. Hz. Ali ilk müslümanlardandır ve bu sırada yaşının

⁵⁷⁷Şeyh Saduk, *İ'tikâdât*, s. 93; İbrahim Kutluay, *İmamiyye Şias'ına Göre Cerh ve Ta'dil*, Rağbet Yay., İstanbul 2012, s. 66.

⁵⁷⁸ Kuleynî, *Kaîfî*, Cilt 1, s. 287.

⁵⁷⁹ Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", *DİA*, Cilt 2, İstanbul 1989, s. 371.

henüz dokuz ya da on olduğu rivayet edilmektedir.⁵⁸⁰ Hz. Peygamber İslam dinini anlatmak için akrabalarını topladığında kalabalığın içinden Hz. Ali ayağa kalkarak iman ettiğini belirtmiş ve bunun üzerine Allah Resulü ise: “*Davetime ilk icabet eden kişi benim vasım ve halifemdir*”⁵⁸¹ demiştir. Şia’ya göre bu hadise ilk müslüman olan kişinin Hz. Ali olduğuna delildir. Hz. Peygamber ile birlikte ilk namaz kılanlardan olduğu bilinmektedir. O’nun Ebu Turab,⁵⁸² Murtaza ve Esedullah gibi lakapları vardır.

Allah Resulü (s.a.s.) hicret edeceği vakit, arkasından emanetleri sahiplerine ulaştırması ve müşriklerin sadece birkaç kişinin bildiği bu gizli durumu öğrenmemeleri için Hz. Ali’yi geride bırakmış, kendisini öldürmek için gelen müşrikler onun yerinde Hz. Ali’yi görünce şaşkınlıklarını gizleyememiş ve bu durumu anlamakta zorlanmışlardır. Hz. Ali görevini yerine getirdikten sonra Kuba’da onlara yetişmiştir. Medine’de gerçekleştirilen muahat (Ensar ile Muhacirin kardeş yapılması) hadisesinde Hz. Peygamber kendisine Hz. Ali’yi kardeş seçmiştir. Ancak bazı kaynaklarda Medineli Sehl b. Huneyf’i, Hz. Ali’ye kardeş seçtiği de ifade edilmektedir. Bu rivayet, muahadın yapısı düşünüldüğünde daha mantıklı gelmektedir.⁵⁸³

Hz. Ali, Bedir, Uhud, Hendek, Hayber gibi birçok savaşa katılmış, bu savaşlarda sancaktarlık yapmış, sadece Tebuk seferine giderken Hz. Peygamber onu Medine’de halefi olarak bırakmıştır.⁵⁸⁴ Allah Resulü (s.a.s.)’ne vahiy katipliği yapan Hz. Ali, Hudeybiye Antlaşması’nı da yazmıştır. Hz. Peygamber vefat ettiğinde defin işlemleri ile bizzat Hz. Ali ilgilenmiştir. Defin işlemleri sürerken Ensar ve Muhacir arasında gerçekleşen halife seçimi meselesine iştirak edememiş, belki de bu sebeple, seçilen Hz. Ebu Bekir’e altı ay kadar biat etmemiştir. Hz. Ali kendinden önce halife olarak vazife yapan üç halife döneminde hiçbir idarî işe karışmamış, zamanını ilimle

⁵⁸⁰ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şiilik ve Kolları*, s. 185.

⁵⁸¹ Tabatabaî, *İslam’da Şia*, s. 192.

⁵⁸² Buharî, “Kitabu’l-Fedail”, 3803.

⁵⁸³ İbrahim Sarıçam, “Hz. Ali’nin Hayatı ve Şahsiyeti”, *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa İl Müftülüğü, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bursa 2005, s. 18.

⁵⁸⁴ Fırlı, “Ali”, s. 371; Müfid, *a.g.e.*, s. 57.

geçirmiş, ve talebe yetiştirmiştir.⁵⁸⁵ Ancak idarî işlere karışmamakla beraber kendinden önceki halifelere danışmanlık yapmıştır.

Hz. Ali'nin çocukluğundan itibaren Allah Resulü (s.a.s.)'nün terbiyesi altında yetişmiş olması, onun ahlak, din, ilim, karakter, şecaat açısından olgunlaşmasında ve birçok sahabe arasında fark edilir derecede temayüz etmesinde etkili olmuştur. Hicret esnasında Hz. Peygamber tarafından yatağına yatırılması, aynı zamanda Hz. Peygamber'in kızı olan Hz. Fatıma ile evlenmiş olması ve peygamber soyunun kendilerinden devam etmesi de onu farklı kılan hususlardandır.

Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman (ö. 35/656)'dan sonra dördüncü halife olarak idareye getirilen Hz. Ali, göreve gelir gelmez özellikle Hz. Osman'ın katillerinin bulunup cezalandırılmasını isteyen bir grup tarafından⁵⁸⁶ bazı sıkıntılarla baş etmek zorunda bırakıldı. O, halifenin katledilmesinden dolayı kendisini hatalı görenlere binaen şöyle söylediği rivayet olunmuştur: “Allah'ım, Osman'ın kanından dolayı en suçsuz kişi benim.”⁵⁸⁷

Hz. Aişe (ö. 58/678) ile karşı karşıya geldiği Cemel savaşı, Hz. Ali'nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Bu savaşta, Hz. Talha (ö. 36/656) ve Hz. Zübeyr (ö. 36/656) başta olmak üzere birçok sahabe şehid olmuştur. Bu hadiseden sonra Hz. Ali, kendisine biat etmeyen Muaviye (ö. 60/680) üzerine yürümüştür. Sıffin savaşı olarak bilinen bu savaşı, Hz. Ali kazanacak iken, Muaviye yaptığı hile ile galip duruma geçmiştir. Hz. Ali Kufe'de, Abdurrahman b. Mülcem⁵⁸⁸ tarafından zehirli bir hançerle bir sabah namazında yaralanmış ve aldığı yara neticesinde vefat etmiştir.⁵⁸⁹

⁵⁸⁵ Tabatabaî, *a.g.e.*, s. 193.

⁵⁸⁶ Hz. Aişe, Talha, Zübeyr, Muaviye başta olmak üzere bazı müslümanlar.

⁵⁸⁷ (bknz. Belazuri, *Ensab*, 5, 94); Fatih Toplaoğlu, “Hz. Ali'nin Hz. Osman Döneminde Halife ile İlişkileri”, *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, DEÜİF, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı ve DİB İzmir İl Müftülüğü, İzmir 2009, s. 311.

⁵⁸⁸ Abdurrahman b. Mülcem: Hz. Ali'nin katili. Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali saflarında savaşmış, hakem olayından sonra düşman olmuştur. Yeryüzünde fesat çıkardıklarına inandıkları Hz. Ali, Muaviye ve Amr b. As'ı öldürmeye arkadaşlarıyla birlikte karar vermiş, kendisi Hz. Ali'yi öldürmek üzere Kufe'ye gelmiş ve zehirli bir kılıç darbesiyle onu yaralamıştır. Bu yaranın etkisiyle Hz. Ali'nin iki gün içinde vefat ettiği bilinmektedir. Kendisi de Hz. Ali'nin vefatından sonra öldürülmüştür. (Ethem Ruhi Fırlalı, “İbn Mülcem”, *DİA*, Cilt 20, İstanbul 1999, s. 220).

⁵⁸⁹ Fırlalı “Ali”, *DİA*, Cilt 2, İstanbul 1989, s. 374; Sarıçam, *Hz. Ali Sempozyumu*, s. 23-24.

İmamiyye, Hz. Ali ile alakalı ve ona ait olan hususiyetleri kendi bakış açıları ile okumaya tabi tutmuş ve ortaya Kur'an ve hadis destekli Hz. Ali'yi metheden birçok rivayet ortaya çıkmıştır. Özellikle Kur'an'da mü'minlerin güzel özelliklerinden bahseden ayetlerin neredeyse tamamının Hz. Ali ve oniki imama işaret ettiği ifade edilmektedir.⁵⁹⁰ Bu ayetlerden bazıları şunlardır: *“Ey iman edenler! Allah'a itaat ediniz, Resul'e ve sizden olan emirlere de itaat ediniz”*⁵⁹¹, *“Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sadıklarla beraber olun”*⁵⁹² gibi ayetlerin Hz. Ali hakkında olduğu ifade edilmektedir.⁵⁹³ Ayrıca: *“Sizin dostunuz ancak Allah ve O'nun elçisi ve iman edenlerdir”*⁵⁹⁴ ayetinde iman edenler sözüyle Hz. Ali kastedilmektedir.⁵⁹⁵

Şeyh Müfid, Hz. Ali'nin üstünlüğü konusunda Tevrat ve İncil'den bir takım rivayetler sunmaktadır. Abdullah b. Selam⁵⁹⁶ İslam'ı seçmeden evvel, Allah Resulü (s.a.s.)'ne Hz. Ali'nin sahabe arasındaki konumunu ve ismini sormuştu. Allah Resulü (s.a.s.)'nden: *“O Siddık-ı Ekber'dir”* cevabını alınca kelime-i şهادeti söyleyip müslüman olmuş ve Tevrat'ta yazılı olduğunu ifade ettiği şu sözü söylemiştir: *“Muhammed rahmet peygamberidir, Ali ise hücceti ikame edendir.”*⁵⁹⁷

Şeyh Müfid, Emalî adlı eserinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Hz. Ali hakkında söylediğini iddia ettiği ve aynı zamanda onun imametinin de delili sayılabilecek birtakım rivayetlere yer vermiştir. Onlardan bazıları şu şekildedir: *“Ey Ali! Sen benden sonra insanların velisisin, sana itaat eden bana itaat etmiş olur, sana isyan eden bana isyan etmiş olur.”*⁵⁹⁸ *“Ali benim kardeşim, vezirim, beytime halefim ve geriye bıraktıklarımın en hayırlısıdır. Benim va'dim onunla tamamlanacaktır.”*⁵⁹⁹

⁵⁹⁰ Halil İbrahim Bulut, *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, s.99.

⁵⁹¹ Nisa, 4/59.

⁵⁹² Tevbe, 9/119.

⁵⁹³ Bulut, *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, s. 100.

⁵⁹⁴ Maide, 5/55.

⁵⁹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*, TTK Yay., Ankara 2014, s. 11, (ayrıca bkz: Allame el-Hillî, *Minhac el-Karama fi Ma'rifet el- İmama*, s. 52-53).

⁵⁹⁶ Abdullah b. Selam, Medine'de ikamet eden ve Yahudi olan Benî Kaynuka kabilesine mensuptur. Hz. Yusuf neslinden geldiği rivayet edilir. Yahudi alimi iken sonradan müslüman olmuştur. (Mustafa Fayda, “Abdullah b. Selam”, *DİA*, Cilt 1, İstanbul 1988, s. 134).

⁵⁹⁷ Müfid, *el-Emalî*, yrs., 1414, s. 106-107.

⁵⁹⁸ Müfid, *a.g.e.* s. 113.

⁵⁹⁹ Müfid, *a.g.e.* s. 61.

*“O insanların en hayırlısıdır. O’na münafıklar buğz eder, onun hakkında kafirler şüphe duyar.”*⁶⁰⁰ *“Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır”*⁶⁰¹

Allah Resulü (s.a.s.) bir defasında: *“Ey Enes bana Arabın efendisini çağırın”* demiş, o da: *“Arabın efendisi sen değilmisin?”* diye sorunca O (s.a.s.): *“Ben Ademoğlunun efendisiyim, Ali ise arabın efendisidir”* buyurmuştur.⁶⁰² Başka bir hadiste ise: *“Musa için Harun ne ise benim için de Ali odur. Ancak benden sonra peygamber gelmeyecektir”*⁶⁰³ buyurulmuştur.

Allah Resulü (s.a.s.) Ensara hitaben yaptığı bir konuşmada: *“Ali arabın seyyididir, onu seven beni sevmiş olur, onu sevmeyen de beni sevmemiştir”* demiştir.⁶⁰⁴ Kütüb-ü Sitte içerisinde sadece Tirmizî’de bulunduğu ifade edilen⁶⁰⁵ şu hadis de Hz. Ali hakkındadır: *“Ben hikmet eviyim, Ali’de onun kapısıdır.”*⁶⁰⁶ Diğer bir hadiste: *“Münafıklar Ali’yi sevmeyen, mü’minler ise ona buğzetmez”*⁶⁰⁷ ifadesiyle Hz. Ali sevgisi, imanın alameti gibi yorumlanabilmektedir.

İmamiyye’nin Hz. Ali’nin üstünlüğü ve özellikle velayeti konusunda getirdikleri delillerin en meşhuru Gadir-i Hum⁶⁰⁸ olayıdır. İmamiyye’ye göre olayın seyri şu şekildedir: Hz. Peygamber Veda Haccı sonrasında Medine’ye dönerken bu bölgeye geldiğinde duraklamış, insanlara da toparlanmalarını söyleyerek o sırada nazil olan şu ayeti okumuştur: *“Ey elçi! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O’nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah kafirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.”*⁶⁰⁹ Bu ayetteki: *“Rabbinden sana indirileni tebliğ et”* emri ile Hz. Ali’nin imametini

⁶⁰⁰ Müfid, a.g.e. s. 62.

⁶⁰¹ Müfid, a.g.e. s. 58.

⁶⁰² Müfid, a.g.e. s. 44.

⁶⁰³ Müfid, a.g.e. s. 57; Buharî “Kitabu’l-Fedail”, 38; Tirmizî “Menakıb”, 21.

⁶⁰⁴ Müfid, a.g.e. s. 44.

⁶⁰⁵ Saffet Sancaklı, “Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber’in Hz. Ali ile Olan İlişkilerinin Önemi ve Analizi”, *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, DEÜİF, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı ve DİB İzmir İl Müftülüğü, İzmir 2009, s. 175.

⁶⁰⁶ Tirmizî, “Menakıb”, 21.

⁶⁰⁷ Tirmizî, “Menakıb”, 21.

⁶⁰⁸ Gadir-i Hum, Mekke ile Medine arasında Cuhfe denilen yere iki mil uzaklıkta bulunan bir yerin adıdır. (Cemal Sofuoğlu, *AÜİFD*, Cilt 26, Ankara 1983, s. 461).

⁶⁰⁹ Maide, 5/67.

insanlara duyurmasının kastedildiği iddia edilmektedir.⁶¹⁰ Allah Resulü (s.a.s.): “*Benden sonra imamınız Ali’dir*” buyurunca orada bulunan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer, Hz. Ali’nin yanına gelerek onun imametini tebrik etmişler ve: “Her mü’min ve mü’minenin velisi oldun” demişlerdir.⁶¹¹ Burada Allah Resulü (s.a.s.)’nün Hz. Ali’nin elinden tutarak havaya kaldırdığı ve: “*Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır*”⁶¹² dediği rivayet edilmektedir.

Tüm bu ve benzeri rivayetlere bakıldığında, Hz. Ali’nin İmamiyye’nin nazarında diğer tüm sahabeden neden üstün olduğunu anlamak mümkün olabilmektedir. Hz. Ali, Hz. Abbas (ö. 32/653) ile Ebu Süfyan (ö. 31/651-52) kendisine biat etmek istediklerinde O, hilafetle ilgili şu sözü söylemiştir: “Ey insanlar! Birbirinizden nefret etmeyin. Olgunlaşmasından önce ürünü hasat eden, kendisine ait olmayan arazide ekin eken gibidir. Konuşursam ‘yönetimi ele geçirmeyi arzuluyor’ derler. Susarsam, ‘ölümden korkuyor’ derler. Ben gizli bir ilmin üzerine sarıldım. Eğer onu açsaydım, derin kuyudaki ipler gibi ileri geri sallanırdınız.”⁶¹³

İmamiyye, Hz. Ali hakkında birçok mucize ortaya atmışlardır. Örneğin, Hz. Ali’nin karanlık bir gecede bir elinde Süleyman (a.s.)’in mühürü, bir elinde Musa (a.s.)’in asası ve üzerinde Adem (a.s.)’in gömleği ile anlaşılmayan bazı şeyler söyleyerek yürüdüğü rivayetleri bulunmaktadır.⁶¹⁴ Yine İsm-i Azam’ın yetmiş üç harften oluştuğu, Hz. Peygamber (s.a.s.)’den önceki peygamberlere bunun bir kısmının verildiği, Allah Resulü’ne yetmiş iki tane verildiği, Hz. Ali’ye de İsm-i Azam bilgisinin verildiği ifade edilmektedir.⁶¹⁵ Redd-i şems olarak bilinen bir başka mucizevî olaya göre ise Hz. Ali vaktinde kılamadığı ikindi namazı için batan güneşi tekrar geri getirmiş, ikindi namazını kıldıktan sonra güneş tekrar batmıştır.⁶¹⁶ Yine bir gün Hz. Ali’nin emriyle Ammar b. Yasir topraktan bir avuç alır, ona imamın

⁶¹⁰ Müfid, *İrşad*, Cilt 1, yrsz., 1414/1993, s. 175; Şehy Eminî, *Gadir*, 1397/1977, s. 11; Ebu’n-Nasr Muhammed b. Mes’ud İbn Ayyaş, *Tefsiru’l-Ayyaşî*, Cilt 1, 1411, s. 361.

⁶¹¹ Şehy Eminî, *a.g.e.*, s. 11.

⁶¹² Sofuoğlu, “a.g.m”, s. 162; (ayrıca bkz. H. el-Haskanî; *Şevahidu’t Tenzil*, 1/87, 191, 192).

⁶¹³ Şerif Radî, *Nehcü’l Belağa*, Beyrut 1410, s. 113-114.

⁶¹⁴ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 138; Saffar, *a.g.e.*, s. 347.

⁶¹⁵ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 137.

⁶¹⁶ Müfid, *İrşad*, s. 345-346.

adını söyler ve toprak altına dönüşür. Hz. Ali ile bir yahudi birlikte yolculuk yaptıkları bir sırada karşılarına çıkan nehirden yahudi suyun üzerine attığı elbisesine oturarak geçer ve Hz. Ali'ye de; 'Benim bildiğimi bilseydin geçerdin' der. Hz. Ali suya işaret eder, su donar ve O'da karşıya geçer. yahudi; 'Ne dedin de suyu taşa çevirdin?' diye sorar. Aynı soruyu Hz. Ali da ona sorunca yahudi, Allah'ı kendi ismi azamıyla andığını, o ismin de Muhammed'in vasisi olduğunu anlatır. Hz. Ali, o vasinin kendisi olduğunu söyler ve yahudi müslüman olur.⁶¹⁷ Bu ve buna benzer birçok rivayetler dile getirilerek, Hz. Ali'nin imameti mucizevî yönüyle desteklenmiştir.

Çocukluğundan itibaren Allah Resulü (s.a.s.)'nün yanında ve terbiyesinde yetişen, İslam'ın ilk günlerinden itibaren her sıkıntıyı ve problemi gören ve buna şahit olan Hz. Ali, diğer sahabeler arasında Kur'an ilminde daha geniş bir bilgiye sahipti. Kendinden önce halifelik makamında olanlar bile fikhî ve ilmî konularda kendisinin görüşlerine müracaat ederlerdi. Hz. Peygamber'in özellikle Medine döneminde kendisine birçok vazifeler tevdi etmesi ve onun en yakını olması, Hz. Ali'de peygamber sonrası yönetimin kendisine geçeceği yönünde bir beklenti oluşturmuş olabilir. Ancak bu durum, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e itaat noktasında sorun yaşadığı ya da onların, kendi hakkını gaspettikleri inancına sahip olduğu anlamına gelmemelidir.

2.3.2 Hz. Hasan (ö. 50/670)

Hz. Hasan'ın doğum tarihi ile ilgili farklı rivayetler mevcuttur. Onun, hicretin 3. senesi Ramazan ayında Medine'de doğduğu rivayetlerinin yanı sıra, Kafi'de, Bedir senesinde hicretin 2. yılında, yine hicretin 4. yılı Şaban ayında doğduğu rivayetleri bulunmaktadır. Annesi Allah Resulü (s.a.s.)'nün kızı Hz. Fatıma, babası Hz. Ali'dir.⁶¹⁸ Hz. Peygamber tarafından ismi konulmuş ve kulağına ezan okunmuştur. Künyesi Ebu Muhammed'dir. Hz. Peygamber'e en çok benzeyen torunudur. Hz. Ebu Bekir'in Hz. Hasan'ı severken: "Peygambere benzeyen, Ali'ye benzemeyen"

⁶¹⁷ Ali Şeriatî, *Ali Şiasî Safevî Şiasî*, Fecr Yay., Ankara 2009, s. 140-141.

⁶¹⁸ Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 293; Fırlalı, "Hasan", *DİA*, Cilt 16, İstanbul 1997, s. 282; Adnan Demircan, "Hz. Hasan ve Halifeliği", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, 1995, s. 82.

şeklinde sevdiği bilinmektedir.⁶¹⁹ Hz. Osman dönemine kadar siyasî olayların içinde yer almayan Hz. Hasan, bu dönemde Horasan seferine katılmıştır. Hz. Osman'ın evi muhasara altına alındığında babası tarafından kardeşi ile birlikte halifeyi korumakla görevlendirilmiştir.⁶²⁰

Allah Resulü (s.a.s.) torunlarını çok severdi. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e olan sevgisi hakkında söylemiş olduğu birçok hadis kaynaklarda zikredilmektedir. Örneğin Hz. Peygamber (s.a.s.): “*Allahım! Ben onları seviyorum, sende onları sev*”⁶²¹ buyurmuştur. Yine bu iki torunu için: “*Dünyada iki reyhanım*”⁶²² buyurdıkları rivayetleri vardır. Başka bir hadiste: “*Hasan ve Hüseyin cennet gençlerinin efendileridir*”⁶²³ şeklinde rivayet bulunmaktadır. Ayrıca: “*Kim beni sever, bu iki torunumu ve onların anne ve babasını severse, kıyamet günü benim derecemde olur*”⁶²⁴ gibi birçok hadis saymak mümkündür.

Hz. Ali hilafete geçtiği zaman kendisine muhalif olan sahabeye karşı Hz. Hasan babasına destek olmuş ve Kufeliler'in onun yanında yer almasını sağlamak amacıyla Kufe'ye gitmiş, birçok savaşta babasının yanında yer almıştır. Hz. Ali'nin İbn Mülcem tarafından yaralanması ve durumunun iyiye gitmemesi üzerine kendisine birini yerine halife tayin etmesi istendiğinde O, bunu yapmayacağını söylemiş ve: “Sizi Resulullah'ın bıraktığı gibi bırakıyorum, Allah o zaman olduğu gibi şimdi de sizi birleştirecektir” demiştir.⁶²⁵ Müslümanlar, Hz. Ali'nin vefatından yaklaşık iki gün sonra Hz. Hasan'a biat etmiştir.⁶²⁶ Hz. Hasan'a biat edildiği haberini alan Muaviye, hilafeti ona bırakmama adına bir ordu düzenlemiş ve Hz. Hasan'ın üzerine yollamıştır. Bu durumu haber alan Hz. Hasan da bir ordu ile Medain'e hareket etmiş ancak ordusundaki askerlerin savaşa olan isteksizliklerini fark ederek

⁶¹⁹ Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 5; Buharî, “Menakıbu'l Hasan ve Hüseyin” , 52.

⁶²⁰ Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, Cilt 16, İstanbul 1997, s. 282.

⁶²¹ Buharî, “Menakıbu'l Hasan ve Hüseyin” , 52; Tirmizî, “Menakıbu'l Hasan ve Hüseyin”, 31.

⁶²² Buharî, “Menakıbu'l Hasan ve Hüseyin”, 3753, Tirmizî, “Menakıbu'l Hasan ve Hüseyin”, 31; Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 28.

⁶²³ Tirmizî, “Menakıbu'l Hasan ve Hüseyin”, 31.

⁶²⁴ Tirmizî, “Menakıbu'l Hasan ve Hüseyin”, 21.

⁶²⁵ Fığlalı, “Hasan”, , s. 282; M. Ali Kapar, “Hz. Hasan'ın Halifeliği ve Hasan-Muaviye Antlaşması”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, 1997, s. 67.

⁶²⁶ Fığlalı, “Hasan”, s. 282; Mahfuz Söylemez, “Hz. Hasan'ın Hilafeti Muaviye'ye Devrinin Arka Planı”, *İslamî Araştırmalar Dergisi*, Cilt 14, Sayı 3-4, 2001, s. 458.

onlara bu konuda kendilerini zorlamayacağını söylemiştir. Bu durum orada bulunan bazıları tarafından Hz. Hasan'ın küfürle suçlanmasına ve tartaklanmasına neden olmuştur. Hz. Hasan, müslümanlar arasında kan dökülmesini istemediğinden Muaviye ile uzlaşma yoluna gitmiş, halifeliği ona bırakmak için bir takım şartlar ileri sürmüştür.⁶²⁷

Bu şartlar kaynaklarda farklılık bulunmakla beraber şu şekildedir:

1. Muaviye hiçbir Kufeli'den intikam almayacaktır.
2. Irkına bakılmaksızın herkesin can güvenliği sağlanacaktır.
3. Ümeyyeoğullarına gösterilen duyarlılık Haşimoğullarına da gösterilecektir.
4. Muaviye, Hz. Ali'ye küfür ve lanet etmeyecek, onu iyilikle anacaktır.
5. Hz. Hüseyin'e yıllık 2 milyon dirhem verilecektir.
6. İran şehri olan Ehvaz (Ahvaz)'ın yıllık vergisi Hz. Hasan'a verilecektir.
7. Muaviye kendisinden sonra kimseyi halife olarak tayin etmeyecek ve hilafet kendisinden sonra Hz. Hasan'a veya Hz. Hüseyin'e intikal edecektir.⁶²⁸ (Bu son madde daha çok İmamiyye kaynaklarında yer almaktadır.)

Hz. Hasan'ın Muaviye'ye hilafeti bırakması ile alakalı hadis kitaplarında bazı rivayetler bulunmaktadır. Örneğin Allah Resulü (s.a.s)'nün: "*Benim bu oğlum seyyiddir. Umulur ki Allah bununla iki müslüman topluluğun arasını bulacaktır*"⁶²⁹ buyurduğu ifade edilmektedir. Hz. Hasan, savaştan korkan ya da savaşın kendilerini yordduğu bir ordu ile mücadeleye girmekten imtina etmiş, belki de gereksiz yere kan dökülmesinin önüne geçmek adına kendi hakkından feragat ederek hilafeti Muaviye lehine terk etmiştir. O, bu hareketiyle hadiste ifade edildiği gibi, toplumun bölünüp ayrılmasının önüne geçmiş olmaktadır. Hz. Hasan'ın kendisiyle Muaviye'ye karşı birlik olmaktan beri duran Kufe halkına duyduğu hoşnutsuzluğu şu sözlerle dile getirdiği rivayet edilmektedir: "Ey Irak halkı! Sizler babamı öldürdünüz,

⁶²⁷ Fığlalı, "İslam Tarihinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Dönemleri", *AÜİF Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, 1984, s. 356.

⁶²⁸ Fığlalı, "İslam Tarihinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Dönemleri", s. 356; Fığlalı, "Hasan", *DİA*, s. 283; Kapar, "a.g.m". s. 69; "Yalnız İmam: İmam Hüseyin", <http://www.erfan.ir/turkish/81576.html> (erişim tarihi: 01.03.2017).

⁶²⁹ Buharî, "Sulh", 9; Tirmizî, "Menakıb", 31.

beni yaraladınız, malımı yağmaladınız.”⁶³⁰ Aslında bu sözden Hz. Hasan’ın hilafeti Muaviye’ye bırakmayı çok istemediği, ancak Kufe halkının onu buna zorladığı da anlaşılabilir. Ömrünün geri kalanını Medine’de geçirmiş olan Hz. Hasan, Yezid b. Muaviye (ö. 64/684) ile evlendirilme vaadiyle kandırılan Ca’de binti Eş’as b. Kays tarafından zehirlenerek öldürülmüştür. Cennetü’l Baki’de medfundur.⁶³¹

Ehl-i Sünnet’in Hz. Hasan’ın hilafeti ile alakalı konuyu genel olarak bu şekilde değerlendirmesine mukabil İmamiyye, Hz. Hasan’ın Allah Resulü (s.a.s.) tarafından tayin edildiğine inanmaktadır. Kafi’de, Hz. Ali’nin oğlu Hz. Hasan’a kendisinden sonra imamete geçecek kişinin Allah Resulü (s.a.s.) tarafından belirlendiğini anlatan şöyle bir rivayet geçmektedir: “Emiru’l-Mü’minin Hz. Ali, oğlu Hasan’a vasiyet etti ve vasiyetine Hz. Hüseyin’i ve Muhammed’i, diğer bütün oğullarını, şiasının ileri gelenlerini ve ailesini şahit tuttu. Sonra Hz. Hasan’a kitabı ve silahı verdi. Ardından oğlu Hz. Hasan’a şöyle dedi: ‘Ey Oğlum! Resulullah, imamlığı sana vasiyet etmemi, kitaplarımı ve silahımı sana vermemi emretti. Tıpkı Resulullah’ın bana imamlığı vasiyet ettiği, kitaplarımı ve silahını bana verdiği gibi. Ayrıca bana, senin de ölmek üzere olduğun zaman bunları kardeşin Hüseyin’e vermeni, emretmemi emretti.’⁶³² Yine Allah Resulü (s.a.s.)’nden: “*Bu iki oğlum imamdırlar. İster kıyam etsinler, isterse etmesinler*”⁶³³ sözü aktarılır. Bu ifadeler İmamiyye kaynaklarında yer alırken, Sünnî kaynaklarda bu rivayetin aksine Hz. Ali’nin yerine kimseyi bırakmadığı, bu konuda belli bir isim zikretmediği ifadeleri bulunmaktadır.

2.3.3 Hz. Hüseyin (ö. 61/680)

Künyesi Ebu Abdullah’tır. Hicretten dört sene sonra Medine’de, Şaban ayının beşinci gecesi doğmuştur. Hz. Peygamber’in Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için: “*Cennet gençlerinin efendisi*”⁶³⁴, “*Onları seven Allah’ı sevmiş olur, Allah’ı seven cennete girer, onlara buğzeden Allah’ı sevmemiş olur, Allah’ı sevmeyen de cehenneme*

⁶³⁰ Ebi Ca’fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Tarihi Taberî*, Cilt 5, Kahire 1119, s. 165.

⁶³¹ Şeyh Saduk, *İ’tikâdât*, s. 97.

⁶³² Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 180.

⁶³³ Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 30.

⁶³⁴ Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 27.

girer"⁶³⁵, "*Kim beni severse bu ikisini sevsin*"⁶³⁶ dediği rivayet olunur. Göğsünden ayaklarına kadar Hz. Peygamber (s.a.s.)'e benzetilirdi.⁶³⁷

Hz. Hüseyin, Hz. Ali'nin döneminde onunla beraber seferlere katılmış, babası vefat ederken de vasiyeti üzerine daima abisi Hz. Hasan'ın yanında yer almıştır. Hz. Hasan ile Muaviye arasındaki antlaşmaya önce karşı çıkmak istemiş, abisinin müdahalesi ile vazgeçmiştir. Hz. Hasan ile beraber Medine'ye dönmüş, Muaviye'nin ölümüne kadar, kendisine tahsis edilen yıllık vergiyi almıştır. Züht ve takva üzere yaşamaya gayret etmiş, siyasete karışmayı düşünmemiştir.⁶³⁸

Muaviye'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Yezid'e biat etmeyi uygun bulmayan Hz. Hüseyin, Kerbela'da⁶³⁹ şehid edilmiştir.⁶⁴⁰ Hasta olduğu için savaşa katılamayan Hz. Hüseyin'in küçük oğlu Ali Zeynelabidin tarafından soy devam ettirilmiştir. Özellikle İmamiyye için büyük bir ehemmiyet teşkil eden Kerbela olayı her yıl yas matemleriyle yadedilmektedir. Tabatabaî, Hz. Hüseyin'in Hz. Hasan'dan sonra imam olduğunu, imamlığının on yıl sürdüğünü ve bu müddetin çoğunun Muaviye zamanında ve ağır şartlar altında geçtiğini söyler.⁶⁴¹ Şia, mucize sahibi olduklarına inandıkları imamlarına ait mucizevî menkıbelerden Hz. Hüseyin için de bir hikaye ortaya atmışlardır. Bu hikayeye göre, Hz. Hüseyin, mescitte kendisinden üzüm isteyen oğlu Ali Ekber için mescit sütunundan taze üzüm çıkarmıştır.⁶⁴²

2.3.4 Ali b. Hüseyin Zeynelabidin (ö. 94/712)

Hz. Hüseyin'in küçük oğludur. Annesi, son Sasanî hükümdarı Yezdicerd'in kızı Seleme diye de bilinen Şehribanu'dur.⁶⁴³ 38/659 yılında Medine'de doğmuştur. Kerbela'ya hasta olmasından dolayı gidememiştir. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'in

⁶³⁵ Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 28.

⁶³⁶ Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 28.

⁶³⁷ Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 27.

⁶³⁸ Fırlalı, "Hüseyin", *DİA*, Cilt 18, 1998, s. 518.

⁶³⁹ Bağdat'ın yaklaşık 100 km. güneybatısında bulunan Kerbela, Hz. Hüseyin ve ailesi ile yakınlarından yaklaşık yetmiş kişinin öldürüldüğü yerdir. Burada Hz. Hüseyin'in başı kesilmiş ve Muaviye'nin oğlu Yezid'e teslim edilmiştir. Kerbela Şiilerce ziyaret edilmesi kutsal bir yer sayılmıştır. (Mustafa Öz, "Kerbela", *DİA*, Cilt 25, İstanbul 2002, s.271).

⁶⁴⁰ 10 Muharrem 61.

⁶⁴¹ Tabatabaî, *a.g.e.*, s. 198.

⁶⁴² Ali Şeriati, *Ali Şiası Safevi Şiası*, s. 140.

⁶⁴³ Kuleynî, *a.g.e.*, 1, s. 297.

soyunu devam ettiren tek kişi olarak bilinir. Medine’de yaşamış ve burada vefat etmiştir. Siyasetle ilgilenmemeye çalışmış, ailesinin bu nedenle öldürüldüğüne inanarak, yönetimden uzak, ilim ve ibadetle ömrünü geçirmiştir. Çok secde eden anlamında Seyyidu’s-Sacidin, ibadet edenlerin süsü manasında Zeynelabidin lakaplarıyla da bilinmektedir.⁶⁴⁴

Ali b. Hüseyin Zeynelabidin Abdullah b. Zübeyr’in halife olmak için başkaldırışına⁶⁴⁵ katılmamıştır. Bu nedenle isyan bastırılırken kendisine dokunulmamıştır. Muhtar es-Sekafi ve Abdurrahman b. Muhammed b. Eş‘as’ın da isyanlarına şahit olmuş ancak kendisini bunlardan uzak tutmuştur.

2.3.5 Ebu Ca’fer Muhammed el-Bakır (ö. 114/733)

Ali b. Hüseyin Zeynelabidin’in oğludur. 57/677 yılında Medine’de doğmuş, 114/732 yılında yine Medine’de vefat etmiştir. Annesi Hz. Hasan’ın kızı Fatıma’dır. İlimde temayüz etmesinden, geniş bir ilme sahip olmasından dolayı kendisine Bakır lakabı verilmiştir.⁶⁴⁶ Sahabeden Hz. Cabir b. Abdullah’ın Hz. Peygamber (s.a.s.)’in kendisine: “*Benim evlatlarımdan birini göreceksin, onun ismi ismime, şekli şeklime benzeyecek, onu gördüğünde benim selamımı ilet*” dediği rivayet edilmektedir.⁶⁴⁷ Bu hadise onun imametine delil olarak sunulmaktadır.

İmamiyye’ye göre Muhammed Bakır, İmamiyye Şia’sının fikhî ve siyasî gelişiminde temel taş hükmündedir. Dinî hayatın yaşanması, imamların nasıl tayin edileceği ve imamlar silsilesinin nasıl gerçekleşeceği düşünceleri kendisine mal edilmiştir. Sünnî kaynaklarda da güvenilir bir ravi olarak itimat edilmiştir. Aynı zamanda O, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’e ta’n edilmesini uygun görmemiştir.⁶⁴⁸

Ali Şeriati, Burucerdî Kazımeynî’nin Cevahiru’l-Velaye adlı eserinde imamlara ait mucizevî hadiselerle çokca yer verdiğiinden bahsetmektedir. Bu hadiselerden biri de Muhammed el-Bakır hakkındadır. Muhammed Bakır’a sormak

⁶⁴⁴ Ahmet Saim Kılavuz, “Zeynelabidin”, *DİA*, Cilt 44, İstanbul 2013, s. 365.

⁶⁴⁵ Taberî, *a.g.e.*, Cilt 4, s. 116 vd.

⁶⁴⁶ Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 298.

⁶⁴⁷ Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 298; Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 158.

⁶⁴⁸ Öz, “Muhammed Bakır”, *DİA*, Cilt 30, İstanbul 2005, s. 507.

üzere kırk ilmî mesele hazırlayıp Basra'dan gelen zat, karşısında Muhammed Bakır'ı görünce sormak istediklerini unuttu ve başka bir soru sordu. Bunun üzerine imam; 'Kırk konu tek bir konuya mı döndü?' diye karşılık verdi. Şeriatî, bilgiçlik taslayanların hepsinin velayet makamının azameti karşısında böyle aciz kaldıklarını söylemektedir.⁶⁴⁹

2.3.6 Ca'fer es- Sadık (ö. 148/765)

Cafer-i Sadık, 83/702 yılında Medine'de doğmuş, 148/765 yılında Medine'de vefat etmiştir. Babası Muhammed Bakır, annesi Ebu Bekir'in torunu Kasım'ın kızı Ümmü Ferme'dir.⁶⁵⁰ Babası, dedesi ve annesinin babasından ilim tahsil etmiştir.⁶⁵¹ Babası Muhammed Bakır gibi O da hakkında en çok konuşulan ve Şif düşüncesinin gelişmesinde en çok katkısı olan kişidir. Sadece İslamî ilimlerle değil, fennî ilimlerle de meşgul olmuş ve birçok talebe yetiştirmiştir.⁶⁵² Takvasından ve üstün ahlakından dolayı kendisine "Sıddık" lakabı verilmiştir.

Ca'fer es-Sadık'ın imametine inanan bazı aşırı gruplar onun ölmediğine, Mehdi olduğuna, bir gün insanların başına tekrar geçeceğine inanırlar. Hatta onun: "Benim başımın dağdan üzerinize yuvarlandığını bile görseniz inanmayın. Ben sizin efendinizim. Biri size gelse ve benim hasta olduğumu, öldüğümü, yıkanıp kefenlendiğimi söylerse inanmayın. Ben sizin efendinizim. Kılıç bendedir"⁶⁵³ dediği rivayet edilmektedir. Bu gibi rivayetler, gulat olarak bilinen bir takım aşırı gruplar⁶⁵⁴ tarafından dile getirilmekte, Cafer es-Sadık'ın kıyamete kadar olacak her şeyi bildiğini iddia etmektedirler. Ayrıca O'nun ilah olduğuna inananlar da mevcuttur.⁶⁵⁵

⁶⁴⁹ Ali Şeriatî, *Ali Şiası Safevi Şiası*, s. 141.

⁶⁵⁰ Kuleynî, *a.g.e.*, 1, s. 300.

⁶⁵¹ Salih Geçit, "İlk Dönem Sünnî Kelam Kitaplarında İmam Cafer-i Sadık Algısı", *Geçmişten Günümüze Alevilik I.Uluslararası Sempozyumu*, Cilt 2, Bingöl Üniversitesi Yay., 2013, s. 486.

⁶⁵² Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, Der Yay., İstanbul 2007, s. 424-425; Geçit, "a.g.m"., s.486.

⁶⁵³ Nevbahtî, *Fırakuş-Şia*, s. 67; ,

⁶⁵⁴ Mufaddiliyye, Umeyriyye, Navusiyye gibi bazı aşırı fırkalar (Eş'arî, *Makalatü'l-İslamiyyin*, s. 43, 56, 58).

⁶⁵⁵ Eş'arî, *Makalatü'l-İslamiyyin*, s. 75-100.

Ehl-i Sünnet de Ca'fer es-Sadık'ı, ilminden istifade edilen, hadis ve fıkıh konusunda derin bilgi sahibi olan büyük bir alim olarak görmektedir.⁶⁵⁶

Cafer Sadık'ın mucizevî yönüyle alakalı anlatılan hadiselerden bazıları şu şekildedir. Hizmetinde bulunan Mualla b. Hanis'in gözlerine ellerini sürdüğünde, Medine'de olmalarına rağmen, o esnada Kufe'de ailesinin yanında kendini görür, onlarla konuşur. Sonra tekrar Cafer Sadık ellerini onun gözlerine sürer ve yeniden kendini imamın huzurunda bulur. Çölde arkadaşlarıyla yolculuk yapan Cafer Sadık, arkadaşlarından birinin susuzluk çekmesi üzerine değneğinin başını ağzına koymuş ve su akmaya başlamıştır.⁶⁵⁷ Yine kendisinin, gayba ait bilgiye sahip olduğu ve ism-i azamı bildiği iddia edilmektedir. Ancak Cafer Sadık bu iddiaları reddederek, bunları söyleyenlerden teberrî ettiğini ifade etmiştir.⁶⁵⁸

2.3.7 Musa el-Kazım (ö. 183/799)

Musa el-Kazım, 128/745 yılında Ebva'da doğmuş, 183/799 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Babası Cafer es-Sadık, annesinin adı ise Hamide'dir.⁶⁵⁹ Babasının vefatından sonra etrafındaki bazı kimseler tarafından imam olarak tanınmıştır. Musa el-Kazım'ın abisi İsmail'in, kötü alışkanlıklarının olması, babası tarafından tasvip edilmeyen hareketleri ve bir rivayete göre de babasından önce ölmesi, onun yerine Musa el-Kazım'ın imametini gündeme getirmiştir. Cafer es-Sadık'ın büyük oğlu İsmail'in imametini benimseyenler ise O'nun babasının sağlığındaiken ölmediğini, takıyye icabı gizlendiğini savunurlar. İsmailiyye adı verilen bu grup, imametini Cafer es-Sadık'tan sonra İsmail ve onun oğulları tarafından devam ettiğine inanırlar.⁶⁶⁰

Musa el-Kazım hakkında, babasının onun daha küçük bir çocukken ve uyuduğu esnada imam olacağını söylemesi, Allah'ın tüm yarattıklarına bir hüccet ve en hayırlı evladının Musa el-Kazım olması gibi rivayetler bulunmaktadır.⁶⁶¹ Yine kendisiyle ilgili mucizelerden biri şu şekildedir. Musa Kazım, Harun Reşit'in

⁶⁵⁶ Öz, "Ca'fer es-Sadık", *DİA*, Cilt 7, 1993, s. 1-2; Öz, *Şiilik ve Kolları*, s. 192-193.

⁶⁵⁷ Ali Şeriatî, *Ali Şiası Safevi Şiası*, s. 140.

⁶⁵⁸ Metin Bozan, *İmamiyye'nin İmamet Nazariyesinin Teşekkül Süreci*, s. 91-92; (ayrıca bkz. Nevbahtî, *Fıraku'ş-Şia*, s. 42, Kummî, *Kitabu'l-Makalat*, s. 51).

⁶⁵⁹ Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 303.

⁶⁶⁰ Mustafa Öz, Mustafa Muhammed eş-Şek'a, "İsmailiyye", *DİA*, Cilt 23, İstanbul 2001, s. 128.

⁶⁶¹ Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 218-220.

zindandayken kendisine gönderdiği cariyeye, el bağlamış huri ve cariyeleri göstermiş, cariyenin aklı başından gitmiştir.⁶⁶² Yine, Bağdat'ta hapisten çıkması, zincirleri koparması, duvarları yarıp geçmesi, eğitim almadığı halde farklı dilleri konuşabilmesi, ateşin onu yakmaması, ölü bir ineği diriltmesi onunla ilgili anlatılan ve imametine delil gösterilen olaylardan bazılarıdır.⁶⁶³

2.3.8 Ali er-Rıza (ö. 203/818)

Ali er-Rıza, 148 yılında Medine'de doğmuştur.⁶⁶⁴ Sabir, Razî, Vefî gibi lakaplarının yanında halife Me'mun (ö. 218/833) tarafından kendisine ilmi, takvası ve zühdü sebebiyle er-Rıza lakabı verilmiştir.⁶⁶⁵ Başka bir rivayete göre ise halife Me'mun'un veliahtlığını kabul ettiği için bu sıfat verilmiştir.⁶⁶⁶ Ömrünün çoğunu siyasetten uzak ilimle geçirmiş olan Ali er-Rıza, ne Alioğullarının çıkarttıkları isyanlara ne de iktidar kavgalarına karışmıştır.⁶⁶⁷ 816 yılında Me'mun'un daveti üzerine Merv'e gelmiş, burada kendisine teklif edilen veliahtlığı istemeyerek de olsa kabul etmiştir.⁶⁶⁸ Halife, kız kardeşiyle Ali er-Rıza'yı, kızı ile de Ali er-Rıza'nın oğlu Muhammed Cevad'ı evlendirmiştir. Me'mun veliahtlık için tüm Abbasoğullarını topladığında onlara bu iş için en layık kişinin Ali er-Rıza olduğunu, ondan daha iyisinin olmadığını söylemiştir.⁶⁶⁹ O güne kadar hakim olan Abbasîlerin efdal oluşu meselesi artık yerini Alioğullarının efdalietine bırakmıştır denilebilir. Bir rivayete göre yediği bir yemekten zehirlenmiş ve vefat etmiştir.⁶⁷⁰

Ali er-Rıza için anlatılan mucizevî olaylardan bazıları şöyledir. Ali er-Rıza, Me'mun'un meclisinde yaratış velayetinin gücüyle perdeye işaret etmiş, aynı zamanda oradan bir aslan çıkarak Sa'id b. Mevran denilen adamı yutmuştur.

⁶⁶² Ali Şeriatî, *Ali Şiastı Safevî Şiastı*, s. 140.

⁶⁶³ Ahmet el-Katip, *a.g.e.*, s. 108; (ayrıca bkz. Şeyh Saduk, *Uyunu Ahbar'ir-Rıza*, s. 104, Kuleynî, *a.g.e.*, s. 356).

⁶⁶⁴ Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 247; Kuleynî, *a.g.e.*, 1, s. 310.

⁶⁶⁵ A. Saim Kılavuz, "Ali er-Rıza", *DİA*, Cilt 2, İstanbul 1981, s. 436.

⁶⁶⁶ Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, s. 452.

⁶⁶⁷ Metin Bozan "Ali er-Rıza'nın Veliahtlığı Meselesi", *Dini Araştırmalar*, Cilt 7, Sayı 19, 2004, s. 163.

⁶⁶⁸ Mehmet Ali Büyükkara, *Ehl-i Beyt ve Ehl-i Devlet*, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul 2010, s. 306.

⁶⁶⁹ Metin Bozan "Ali er-Rıza'nın Veliahtlığı Meselesi", s. 164.

⁶⁷⁰ Müfid, *İrşad*, 2, s. 270; Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, s. 452.

Me'mun, onun geri gelmesi için ricada bulununca Ali er-Rıza; 'Musa'nın asası, sihirbazların yılanını geri getirirse, aslan da Said'i geri getirir' diyerek bunun bir velayet mucizesi olduğunu ifade etmiştir.⁶⁷¹ Yine Me'mun, askerlerine Ali Rıza'nın etini, kemiğini ve kanını kılıçla birbirine katmalarını emreder. Onlar bu emri yerine getirmelerine rağmen kılıçlar kendisini kesmez.⁶⁷²

2.3.9 Muhammed b. Ali el-Cevad et-Takî (ö. 220/835)

Babası Ali er-Rıza, annesi Allah Resulü (s.a.s.)'nün hanımı Mariye'nin kavminden adı Sebike olan ümmü veled bir hanımdır.⁶⁷³ Muhammed Bakır ile karıştırmamak için Ebû Ca'fer es-Sanî⁶⁷⁴ lakabı verilmiştir. Mu'tasım'ın halifeliği sırasında Bağdat'ta vefat etmiş, Kureyş Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁶⁷⁵ Babasının vefatı sırasında 7-8 yaşlarında olduğu rivayet edilmektedir.⁶⁷⁶ Henüz küçük yaşta olduğundan imamlığını caiz görmeyenler olmuştur. Allah'ın buluş çağına ermeyen birine teklifte bulunmayacağı ve böyle birine itaati de emretmeyeceği ifade edilmiştir. Muhammed el-Cevad'ın imametini meşru bulmayanlara göre baliğ olmayan biri, insanlar arasında çıkan tartışmalara çözüm bulmada tam yeterliliğe sahip olamaz. Böyle birinin aynı zamanda Hz. Peygamber'in getirdiği şer'i hükümleri, ümmetin kıyamete kadar muhtaç oldukları tüm dinî ve dünyevî meseleleri bilmesi de mümkün değildir.⁶⁷⁷ Bunun yanında Muhammed el-Cevad'ın imametini caiz görenler de bulunmaktadır. Bu ikinci gruba göre imamlarda da peygamberlerde olduğu gibi yaş ve buluş şartı aranmaz. Ancak imametini kabul edenler de O'nun ilmîni nasıl elde ettiği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Zira babası vefat ettiğinde O, henüz çocuk yaştaydı. Bu eleştiriye de sundukları çözüm, Allah'ın O'na her türlü ilmi ilham, kalbe bırakılan hikmetli söz, sadık rüya ve O'nunla konuşan bir melek vasıtasıyla öğrettiğidir.⁶⁷⁸ Şia'nın, Muhammed el-Cevad'ın imametini meşru

⁶⁷¹ Ali Şeriati, *Ali Şiası Safevi Şiası*, s. 140.

⁶⁷² Ali Şeriati, *Ali Şiası Safevi Şiası*, s. 138.

⁶⁷³ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 314.

⁶⁷⁴ Muhsin Emin, *a.g.e.*, Cilt 2, s. 32.

⁶⁷⁵ Muhsin Emin, *a.g.e.*, Cilt 2, s. 32.

⁶⁷⁶ Muhsin Emin, *a.g.e.*, Cilt 2, s. 32.

⁶⁷⁷ Nevbahtî, *a.g.e.*, s. 92; Kummî, *a.g.e.*, s. 95.

⁶⁷⁸ Nevbahtî, *a.g.e.*, s. 92-93; Kummî, *a.g.e.*, s. 97.

göstermek adına bulunan bu çözümlerle, bu konudaki karşı çıkışlara son vermek istemesi hedeflenmiştir.

2.3.10 Ali en-Nakî el-Hadî (ö. 254/868)

Babası Muhammed et-Takî, annesi Semane isimli ümmü veled bir hanımdır.⁶⁷⁹ Babasının vefatı üzerine yaşı küçük olmasına rağmen imam olarak tanınmıştır. Bu konuda babasının kendisini imam olarak tayin ettiğine dair rivayetler olduğu bildirilmektedir.⁶⁸⁰ Kendinden önceki imamlar gibi siyasete karışmama gayreti içinde olmuştur. Fıkıh alimi olan Ali el-Hadî, ömrünün çoğunu Medine’de, zühd ve takva içinde, dinî ilimleri okutarak geçirmiştir.⁶⁸¹

Ali el-Hadî’nin mucizesiyle alakalı anlatılan hadise şu şekildedir. Mütevekkil, kendisini korkutmak için asker ve silahlarını ona yönelttiğinde O da, karşılık olarak onlara gayb askerlerini ve melekleri göstermiş, Mütevekkil kendinden geçmiştir.⁶⁸²

2.3.11 Hasan b. Ali el-Askerî (ö. 260/874)

Babası Ali en-Naki, annesi Hudeys veya Susen (Sevsen) adlı ümmü veledir.⁶⁸³ Mütevekkil-Alellah tarafından babasıyla birlikte Semerra’ya götürülerek yakın takibe alınmıştır. Babası tarafından imam tayin edildiğine dair rivayetler bulunmaktadır.⁶⁸⁴ Her haliyle yönetim tarafından takip edilen Hasan el-Askerî’nin sevenleriyle bir araya gelmesine çok fazla müsaade edilmemiş, ancak humus vergisi inananlarından toplanıp kendisine ulaştırılmıştır.⁶⁸⁵ Semerra’da 28 yaşında vefat etmiştir. Babasının hücreğine gömülmüştür. 5 yıl kadar imamette kalmıştır.⁶⁸⁶ Hasan el-Askerî’nin ölmediğini iddia edenler olmuş, imametin kendisinden sonra devam edip etmediği tartışılmıştır. Nevbahtî insanların onun ölümünden sonra 14 fırkaya

⁶⁷⁹ Kuleynî, *a.g.e.*, s. 318.

⁶⁸⁰ Metin Bozan, *İmamiyyenin İmamet Nazariyesinin Teşekkül Süreci*, İSAM, İstanbul 2009, s. 175 (bknz. Kuleynî Kafi, Cilt 1, s. 260-261; Meclisî, *Biharü'l-Envar*, Cilt 50, s. 119).

⁶⁸¹ Kılavuz, “Ali el-Hadî”, *DİA*, Cilt 2, 1989, s. 394.

⁶⁸² Ali Şeriati, *Ali Şiası Safevi Şiası*, s. 140.

⁶⁸³ Kuleynî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 322.

⁶⁸⁴ Nevbahtî, *a.g.e.*, s. 96; Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 315-316.

⁶⁸⁵ Hamdi Algar, “Hasan el-Askerî”, *DİA*, Cilt 16, İstanbul 1997, s. 289.

⁶⁸⁶ Nevbahtî, *a.g.e.*, s. 97.

ayrıldığı, Kummî ise bu sayının 15 olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁷ Bu fırkalardan bir kaçından bahsedilecek olursa, bir grup, Hasan el-Askerî'nin ölmediğini, gaib ve kaim imam olduğunu, imamın yerine halef bırakmadan ölmesinin caiz olmadığını iddia etmişler, iki gaybet dönemi yaşanacağını söylemişlerdir. Bunlara göre Hasan el-Askerî bir gün ortaya çıkacak ve sonra tekrar kaybolacaktır.⁶⁸⁸

İkinci bir grup ise onun öldüğünü ancak ölümden sonra da yaşamının devam ettiğini söylemektedir. Geride bir oğul bırakmadığını, kendisinin Kaim ve Mehdî olduğunu iddia ederler.⁶⁸⁹ Diğer bir grup ise İmamiyye denilen fırkadır. Bu fırkaya göre, Hasan el-Askerî'nin ölümünden sonra yine O'nun soyundan ve halefi, vasisi Kaim bir imam olacaktır. Bu Kaim, kıyamet gününe kadar ümmetin hidayet rehberi ve mehdisidir.⁶⁹⁰

2.3.12 Muhammed el-Mehdî el-Hanefiyye (el-Kaim el-Muntazar) (255/869)

Babası Hasan el-Askerî, annesi -farklı rivayetler olmakla beraber- Nercis Hatun olarak bilinmektedir. Gaib ve beklenen imamdır.⁶⁹¹ Sahibu'z-zaman, Kaim, Hüccet, Muntazar, Mehdi gibi lakapları bulunmaktadır. Adından ziyade lakapları ile anılır ve arkasından Accelallahu Ferecehu (Allah O'nun zuhurunu çabuklaştırın) niyazında bulunurlar.⁶⁹² Babası tarafından Abbasîler'in baskılarından korunmak için saklanmıştır. İlk gaybeti yetmiş yıl kadar sürdükten sonra ikinci gaybet dönemi başlamıştır.

İmamiyye'ye göre imamet, Hasan el-Askerî'nin soyundan devam etmelidir. Bu durum kulların üzerindeki sorumluluk kalkıncaya kadar devam edecektir. İmamet babası hayattayken ölen birisinin soyundan devam edemez. Ölen kişinin imameti babası hayattayken kesinleşmemişse ve insanlar onu hüccet olarak kabul etmemiş ise kardeşi ya da başkası ona vasî olamaz.⁶⁹³

⁶⁸⁷ Nevbahtî, *a.g.e.*, s. 97; Kummî, *a.g.e.*, s. 102.

⁶⁸⁸ Nevbahtî, *a.g.e.*, s. 97; Şehristanî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 170.

⁶⁸⁹ Şehristanî, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 170.

⁶⁹⁰ Kummî, *a.g.e.*, s. 102.

⁶⁹¹ Müfid, *İrşad*, Cilt 2, s. 339.

⁶⁹² Fığlalı, *İmamiyye Şiastı*, s. 171.

⁶⁹³ Nevbahtî, *a.g.e.*, s. 105-106.

Hasan el-Askerî'nin bir oğlunun olup olmadığına dair kaynaklar net bir bilgi vermemektedir. Şia'ya göre, Abbasî iktidarının ona bir zarar vereceği düşüncesiyle babası tarafından doğumu gizlenmiştir. Bu dönem imametin kesintiye uğradığı düşüncesiyle Şia için kriz dönemine dönüşmüştür. Halbuki onlara göre nasla korunan ve kıyamete kadar devam edecek olan imamet kurumunun sekteye uğraması düşünülemezdi. Bu nedenle Şia bir şaşkınlık dönemi yaşamış, birbirlerini yalancılık ve küfürle suçlamışlardır.⁶⁹⁴

Yukarıda da belirtildiği gibi birçok fırkaya bölünen Şia'nın İmamiyye kolunun beklenen imam ile ilgili düşüncesi şu şekildedir: "Hasan el-Askerî ölmüştür yerine geçecek bir oğlu vardır ve o babasının vasîsidir. İmamet Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den sonra kardeşten kardeşe intikal edemez ve aynı zamanda Hüseyin b. Ali evladından başkasına da geçemez. Allah'ın emir ve yasakları kainatta var olduğu sürece bu durum değişmeyecektir. Bu imam ortaya çıkıp durumunu izhar edince imam olacaktır. Bu konuda ona izin verecek olan Allah'tır. İnsanların da Allah'ın emirlerini araştırma, bilmedikleri konuda hüküm verme ve kendilerinden gizlenenin peşine düşmeye hakları yoktur. İnsanların bununla alakalı olarak imamın ismini anmaları ve yerini sormaları caiz değildir. Aksi halde haram işlenmiş olur. İmamı Allah seçer, ikame ve tayin eder, dilediği zaman onu ortaya çıkarır. O, ortaya çıkıncaya kadar imam olmayacağı bilinir. O, imam oğlu imam, vasî oğlu vasî olarak tanınıncaya kadar kıyam etmeden önce de O'na uyulur. Bununla birlikte güvenilir taraftarlarının sayısı az da olsa O'nun durumunu bilmesi gerekir."⁶⁹⁵ Bununla birlikte Hz. Peygamber'den de Mehdi ile alakalı rivayetler serdedilmiştir. Kemalü'd-din'de Allah Resulü (s.a.s.)'nden: "*İsmi ismime, künyesi künyeme, şekli, vücut yapısı bana benzeyen ve insanları Allah'ın kitabına davet edecek olan biri gelecektir, o benim oğlumdur*" ve "*O'nu inkar eden cahiliye ölümüyle ölecektir*" gibi sözler nakletmiştir.⁶⁹⁶

Görüldüğü gibi İmamiyye, imamlarıyla alakalı içine girmiş olduğu kaostan kurtulmanın yolunu bu şekilde bir inanç geliştirmekte bulmuştur. On ikinci imamın

⁶⁹⁴ Ahmet el-Katip, *a.g.e.*, s. 147.

⁶⁹⁵ Nevbahtî, *a.g.e.*, s. 108-111; Kummî, *a.g.e.*, s. 102-106.

⁶⁹⁶ Şeyh Saduk, *Kemalü'd-din*, s. 378-380.

varlığına kesinlikle inanılmış, onunla irtibat halinde olduğuna ve ondan haber getirdiğine inanılan naibler de imamın yokluğunda halkı idare etmişlerdir. Onikinci imamın ortadan kaybolması veya vefat etmiş olması ortaya gaib imam fikrini çıkarmış, bu fikir de İmamiyye Şiası'nın siyasî olarak ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

Netice olarak, İmamiyye Hz. Ali ve soyuna hasredildiğine inandıkları immetin diğer sahabe tarafından gasbedildiğine olan inançlarını korumak için gayret göstermişlerdir. İmamet, nübüvvetin bir devamı olduğuna inanan İmamiyye bu inançlarını delillendirmek için imamlarına mucizeler isnat etmişler, onların da tıpkı peygamberler gibi yüce bir makam sahibi olduğuna inanmışlardır. Ancak yukarıda da söz konusu imamların hayatlarına baktığımızda onların imamet/hilafet gibi önde olmak, liderlik etmek gibi bir mertebelerin olmadığını, birçoğunun hayatlarını ilim ve takvayla geçirdiğini görmek mümkündür.

SONUÇ

Allah Resulü (s.a.s.)'nün vefatından sonra imamet konusunda çıkan tartışmalar, müslümanların fikir ayrılığı yaşamasına sebep olmuştur. Bu ayrılık neticesinde hem siyasî hem dinî açıdan birbirinden farklı mezhepler ortaya çıkmıştır. Bu mezheplerden biri olan Şia, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra imamet vazifesinin O (s.a.s.)'nin damadı ve amcasının oğlu olan ve aynı zamanda çocukluğundan itibaren peygamber terbiyesiyle büyüyen Hz. Ali'ye ve O'nun soyuna hasretmişlerdir. Hz. Ali'den önce hilafete getirilen ilk üç halifeyi Hz. Ali'nin hakkını gasbettikleri düşüncesiyle tekfir eden Şia, insanların en efdali olarak Hz. Ali ve soyunu kabul etmişlerdir. İmamet dinin asıllarından sayıldığı Şia mezhebi kendi içerisinde imamda olması gereken şartlar konusunda farklı kollara ayrılmıştır. Bu kollardan İmamiyye, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra imamet vazifesinin Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin soyundan gelen evlatlarının hakkı olduğunu savunmakta ve imameti oniki imamla sınırlandırmaktadır. İmamet gibi önemli bir vazifeye de efdal varken mefdulün getirilmesini doğru bulmayan İmamiyye, imanî esasların en önemlisi olan imamet inkarının küfrü gerektirdiğini iddia etmiştir. Bu açıdan İmamiyye inanç sistemlerini bu anlayış üzerine oluşturmuş ve bu konuya ayrı bir ehemmiyet vermiştir. İmamiyye'yi, diğer mezhep ve oluşumlardan ayıran en önemli fark da bu imamet meselesi olmuştur.

İmameti, insanların tercihine bırakılmayacak kadar önemli kabul eden İmamiyye, imamların da tıpkı peygamberler gibi Allah ve Rasulü (s.a.s.) tarafından tayin edildiğine inanmaktadırlar. Bu yönüyle imamet, nübüvvetin devamı olarak kabul edilmektedir. Onlara göre, imamlar da peygamberler gibi, Allah'ın koymuş olduğu hükümleri uygulama, tebliğde bulunma, insanları Allah'a yakınlaştırma ve isyandan uzaklaştırmakla vazifelidirler.

İmamiyye'nin nübüvvet kurumuna yaklaşımıyla Sünnî anlayış arasında çok önemli bir fark bulunmamaktadır. Allah'tan aldıkları vahiy ile konuşan peygamberlerin, birbirlerine üstünlüklerini kabul eden İmamiyye, Ulu'l-azm denilen ve Ehl-i Sünnet'te de yer bulan bir peygamber anlayışına sahiptir. Bu Ulu'l-azm

peygamberler, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir.

İmamiyye'ye göre, insanların en seçkini Hz. Muhammed (s.a.s.) ve O'nun aile efradıdır. Hz. Ali'nin peygamber terbiyesiyle yetişmiş olması, kendisini ve O'nun nezdinde tüm imamları ayrıcalıklı yapan hususlardan biri olmuştur. İmamlar, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra, insanlar üzerinde Allah'ın delili, peygamberin varisidirler. İmamiyye imamların sayısının oniki olduğunu, son imamın mehdi, kaim ve gaip olduğunu, bir gün yeryüzüne dönüp tüm insanlığı irşad edeceğini kabul etmektedir.

İmamların sahip oldukları özelliklere bakıldığında İmamiyye, peygamberlere ait olduğu düşünülen özellikleri imamlara da vermiştir. İmamda olması elzem kabul edilen masumiyet ve ilim sıfatlarının önemi göz önüne alındığında, bu özelliklerin bu boyutuyla neredeyse peygamberlerde bile bulunmadığı görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra insanların ayrılığa düşmemeleri ve yönetimin dinî kurallara uygun olması açısından imamın yanılmaz bir bilgi ve doğumundan itibaren masumiyet özelliğine sahip olması gerekmektedir.

Peygamberler gibi imamların da mucizeler gösterdiğine inanılmış, bu bağlamda imamlarla ilgili sayısız olağanüstü haller ortaya atılmıştır. İmamiyye'ye göre imamların bilgileri o kadar sınırsız kabul edilmiştir ki ne zaman öleceklerini bilen ve istemedikleri zaman ölmeyen bir imam inancı doğmuştur. Hatasız ve kusursuz bir imam inancının yanında peygamberlerin hata işleyebilir oldukları kabul edilmektedir. Çünkü peygamber eğer hata işlerse Allah tarafından uyarılarak hatasından döner. Oysa imam bu özelliğe sahip olmadığından onun kusursuz bir ismet sıfatına haiz olması gerekir. Bu da imametın nübüvvetten daha önemli ve elzem olduğu fikrini ortaya çıkarmış olmaktadır.

Peygamberlik belli bir dönemle sınırlı iken, imametın olmadığı hiçbir zaman yoktur. Kıyamete kadar imamet kurumu devam edecektir. Peygamberlerin, Allah'tan vahiy alırken, meleğin hem sesini duyup, hem de kendisini gördüğünü, imamın ise meleğin sadece sesini duyduğunu söyleyen İmamiyye, imamların da peygamberler gibi vahiy aldıklarını kabul etmektedir. Peygamberle imam arasında meleğin sesini

duyma farkı gözetilmişken, imamların kendinden önceki peygamberin şeriatını uygulayan nebi ile aynı konumda olduğu iddia edilmiştir.

Kur'an'daki Ulu'l-emr kavramıyla kastedilenin imamlar olduğuna inanan İmamiyye, onlara itaati Allah'a itaat, onlara isyanı da Allah'a isyan olarak görmektedirler. Her imam, öncelikle Allah'ın ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in emriyle sonra da kendinden önceki imamın ataması ile görevlendirilmiş olur. Bu görevlendirme imamın bizzat adının zikredilmesi veya vasıflarının söylenmesi ile olur. Hiçbir imam yerine bir diğer imamı tayin etmeden ölmez. Çünkü imamet nasla olduğundan bu işin insanların reyine bırakılması mümkün değildir.

Allah'ın insanları doğru yola sevk etmesi için peygamber göndermesi kendisi üzerine nasıl vacipse, imam tayin etmesi de öyle vaciptir. Allah'ın, hikmeti gereği imam tayin etmesi bir lutuftur. Lutuf İmamiyye'ye göre vacip olduğundan imamet de vacip olmaktadır. Çünkü insanların kendilerine hakikati anlatacak ve onları hidayete sevkedecek bir imama ihtiyaçları vardır. İnsanlar hatalardan masum olmadıkları için ancak bu şekilde kötülükleri engelleyebilir, hata ve zulümden korunabilirler. Eğer imam olmasaydı, kötülükler ortadan kaldırılmaz, insanlar da bu kötülükleri yapar hale gelirlerdi. Bu nedenle İmamiyye'ye göre Allah'ın, insanları imam tayin etme lutfundan mahrum etmemesi gerekmektedir. Yeryüzü hiçbir dönemde imamsız kalmaz ve kıyamete kadar bu durum devam edecektir. Dolayısıyla gaybet dönemi de dahil olmak üzere imametın bütün zamanlarda vacip olduğu kabul edilmektedir.

Netice olarak, İmamiyye'ye göre tam anlamıyla iman etmek, imamete inanmakla mümkün olacaktır. Nübüvvetin devamı niteliğinde olan imamet, tüm inanç esaslarının üzerinde kabul edilmiştir. Diğer tüm itikat esaslarını da bu inançlarını merkeze alarak oturtmuşlardır. Her söylediği hak olan, Allah ve Resülü (s.a.s.)'nden aldıkları ilim ile konuşan, dinin kendileriyle tamamlandığına inanılan imamlara imanın dinin esası kabul edildiği imamet inancı, İmamiyye'nin görüşlerinin merkezine oturtulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülhamid, İrfan, *İslam'da İ'tikâdî Mezhebler ve Akaid Esasları*, (çev. Mustafa Saim Yeprem), TDV Yay. Ankara 2014.
- Ak, Ahmet, "Maturidî Alimlere Göre İlhamın Bilgi Kaynağı Olması Sorunu" *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2014.
- Akçay, Mustafa, "Bir Kelam Problemi Olarak Nübüvvetin İmkânı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, 2001.
- Akdoğan, Mehmet Nur, "Şîf Literatürde Hz. Ömer'in Bazı Hadiselerdeki Rolü", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 12, Ankara 2014.
- Algar, Hamdi, "Hasan el-Askerî", *DİA*, Cilt 16, İstanbul 1997.
- _____, "Muhammed Bakır Behbehânî", *DİA*, Cilt 6, İstanbul 1992.
- _____, "Humeynî" , *DİA*, Cilt 18, İstanbul 1998.
- Apaydın, H. Yunus, "Velayet", *DİA*, Cilt 43, İstanbul 2013.
- Arslan, Hulusi, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mutezile Etkileşimi (Şerif el-Murtaza Örneği)*, Endülüs Yay., İstanbul 2017.
- Atay, Hüseyin, *Ehl-i Sünnet ve Şia*, AÜİF Yay., Ankara 1983.
- Ateş, Süleyman, "Kurb", *DİA*, Cilt 26, İstanbul 2002.
- Avcı, Casim, "Hilafet", *DİA*, Cilt 17, İstanbul 1998.
- Avni, İlhan, Mehdilik, Beyan Yay., İstanbul 1993.
- Aydın, Mehmet, "Vahiy Ne Demektir?", *Diyanet Dergi*, Cilt 17, Sayı 5, 1978.
- İbn Ayyaş, Ebu'n-Nasr Muhammed b. Mes'ud, *Tefsiru'l-Ayyaşî*, Cilt 1, 1411.

- Batur, Muhammet Raşit, *Zeydilik ve Selefilik Arasında İbnü'l-Vezir*, Gece Kitaplığı Yay., Ankara 2018.
- Bağdadî, Abdülkahir b. Tahir b. Muhammed el-, *Fark beyne'l-Firak*, Beyrut 1429/2008.
- Bozan, Metin, "Ali er-Rıza'nın Velihtlığı Meselesi", *Dinî Araştırmalar*, Cilt 7, Sayı 19, 2004.
- _____, "İmamiyye Şia'sının Peygamberlik ve İmamet Anlayışlarının Mukayesesi", *Dinî Araştırmalar*, Cilt 9, Sayı 26, 2006.
- _____, *İmamiyyenin İmamet Nazariyesinin Teşekkül Süreci*, İSAM, İstanbul 2009.
- Buharî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *Sahihu'l-Buharî*, Riyad 1426/2006.
- Bulut, Halil İbrahim, *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, DEÜİF, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı ve DİB İzmir İl Müftülüğü, İzmir 2009.
- Bulut, Halil İbrahim, Özkan Gül, "İmamiyye Şia'sında İlmü'l-İmam İnancı", *Marife Dergisi*, Yıl 5, Sayı 1, 2005.
- Bulut, Mehmet, "İsmet", *DİA*, Cilt 23, İstanbul 2001.
- Büyükkara, Mehmet Ali, *Ehl-i Beyt ve Ehl-i Devlet*, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul 2010.
- Ceyhan, Mehmet Akif, *Kur'an Ayetleri Işığında Vahiy*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.
- Corbin, Henry, "Şiîlikte Velayet Kavramı", (çev. Sabri Hizmetli), *AÜİFD*, Cilt 26, Ankara 1983.
- Çağlayan, Selin, *Şiî Düşüncesinde İslamcılık "İran" Mehdi'yi Beklerken*, Cinius Yay., İstanbul 2012.
- Çağrıncı, Mustafa, "Şecaat", *DİA*, Cilt 38, İstanbul 2010.

Çelebi, İlyas, “Lutuf”, *DİA*, Cilt 27, İstanbul 2003.

Çetin, Maksut, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Yazı Gen Yay., İstanbul 2016.

_____, *İslam’da Din-Siyaset İlişkisi*, Gece Kitaplığı Yay., Ankara 2018.

_____, “İslam Mezheplerinde Yönetimin Gerekliği Meselesi”, *DEÜİFD*, Sayı 43, 2016.

_____, “Mutezile’nin Siyaset Anlayışı”, *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* -, 2014, Cilt 18, Sayı 58.

Daftary, Farhad, *Şii İslam Tarihi*, Alfa Yay., İstanbul 2016.

Dalkıran, Sayın, *Ehl-i Sünnet’in Şii Akidesine Tenkitleri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000.

Demircan, Adnan, “Hz. Hasan ve Halifeliği”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, 1995.

Darimî, Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü’-d-Darimî*, “Kitabu’s-Salat”, (thk. Hüseyin Selim Esed), Cilt 2, Riyad 1420, 165/1516.

Doğan, İsa, “Zeydiyye Mezhebi”, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İSAV, İstanbul 1993.

Doğanbaş, Muzaffer, “Alevî- İslam Anlayışında Tevalla, Teberra ve Mehdi Kavramları Üzerine”, *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 19, Ankara 2001.

Ebu Davut, Süleyman b. Eş’as es-Sicistanî, *Sünen-i Ebu Davud*, Umman, trs.

Ebu Mansur el-Maturidî, *Te’vilatü’l Kur’an*, (çev. Bekir Topaloğlu), Ensar Yay., Cilt 5, İstanbul 2016.

Ebu Zehra, Muhammed, *İslam’da Siyasî, İtikadî ve Fıkhî Mezhepler*, (çev. Abdülkadir Şener vd.), Hisar Yay., İstanbul 2014.

el-Ekber, Naşı, *Mesailü'l-İmame*, Beyrut 1971.

Eş'arî, Ebu'l- Hasan Ali b. İsmail, *Makalatü'l-İslamiyyin*, Cilt 1, Kahire 1369/1950.

_____, *İlk Dönem İslam Mezhepleri*, (çev. Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın), Kabalcı Yay., İstanbul 2005.

Fayda, Mustafa, "Abdullah b. Selam", *DİA*, Cilt 1, İstanbul 1988.

Fettah, İrfan Abdülhamid, *İmamiyye Şia'sında Velayet-i Fakih Teorisi*, (çev. Seyit Bahcıvan), Kitap Dünyası Yay., Konya 2012.

Fırlalı, Ethem Ruhi, "Ali", *DİA*, Cilt 2, İstanbul 1989.

_____, "Gadir-i Hum", *DİA*, Cilt 13, İstanbul 1996.

_____, "Hasan", *DİA*, Cilt 16, İstanbul 1997.

_____, "Hüseyin", *DİA*, Cilt 18, İstanbul 1998.

_____, "İslam Tarihinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Dönemleri", *AÜİF Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, 1984.

_____, "Mesih ve Mehdî İnancı Üzerine", *AÜİFD*, Cilt 25, Sayı 1.

_____, *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2008.

_____, *İmamiyye Şiası, (Doğuşu, Gelişmesi ve Görüşleri)*, Kent Basımevi, İstanbul 1984.

_____, "İbn Mülcem", *DİA*, Cilt 20, İstanbul 1999.

Firuzabadî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub , *Kamusü'l-Muhit*, Beyrut 1426/2005.

Geçit, Salih, “İlk Dönem Sünnî Kalam Kitaplarında İmam Cafer-i Sadık Algısı”, *Geçmişten Günümüze Alevilik I.Uluslararası Sempozyumu*, Cilt 2, Bingöl Üniversitesi Yay., 2013.

Gökalp, Yusuf, “Zeydiyye Mezhebinin Doğuşu, Teşekkül Süreci ve Tarihçesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2007.

_____, “Zeydiyye”, *DİA*, Cilt 44, İstanbul 2013.

_____, “İmamet Nazariyesi Bağlamında Zeydiyye'nin İmamiyye'ye Yönelik Eleştirileri”, *ÇÜİF Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2014.

_____, “Zeydiyye Mezhebinin Görüşleri, Kültürel Mirası ve İslam Düşüncesine Katkıları”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2007.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, Gerçek Yay., İstanbul 1969.

_____, *Caferî Mezhebi ve Esasları*, Milenyum Yay., İstanbul 2004.

_____, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiîlik*, Der Yay., İstanbul 2007.

Gümüšoğlu, Hasan, *İslam'da İmamet ve Hilafet*, Kayıhan Yay., İstanbul 2011.

Güneş, Kamil, “Şiî Kaynaklarda İmamiyye ile Mutezile Arasında İttifak Ya da İhtilaf Edilen Bazı Kalamî Meseleler Üzerine”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin İlmî Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 2, 2004.

Hakyemez, Cemil, “İmamiyye Şiasında İsmet İnancı”, *Marife Dergisi*, Sayı 1, 2007.

_____, “Mehdî Düşüncesinin İtikadîleşmesi Üzerine”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2004.

_____, *Şia'da Gaybet İnancı ve Gaib On ikinci İmam*, İsam Yay., İstanbul 2009.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Tarihi Dersleri*, (terc. Ruhi Özcan), Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Erzurum 1976.

Hatiboğlu, Mehmet Said, *Hilafetin Kureyşliliği*, Otto Yay., Ankara 2016.

Hemedanî, İbn Faris Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Faris b. Zekeriyya b. Muhammed er-Razi el-Kazvinî *el-Mu'cemü Meḳayisi'l-Luḡa*, trs.

Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (çev: Süleyman Ateş), AÜİF Yay., Ankara 1975.

İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen'ül İbn Mace*, Riyad, trs.

İbn Haldun, Veliyyüddin Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, Dımeşk 1425.

İbn Kesir, *Büyük Kur'an Tefsiri*, (çev. Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yay., Cilt 10, İstanbul 2017.

İbn Kuteybe, *Halifeler ve Siyaset*, (terc. Kadir Erbil), Ma'ruf Yay. İstanbul 2017.

İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrerem, *Lisanül-Arab*, Cilt 1.

İlhan, Avni "İmamet Nazariyesinde Seçim ve Nas Münakaşası", *DEÜİFD*, Cilt 1, İzmir 1983.

_____, "Bedâ", *DİA*, Cilt 5, İstanbul 1992.

_____, "Şia'da Usuli'd-Din", *Milletlerarası Tarihte Ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993.

_____, "Gaybet", *DİA*, Cilt 13, İstanbul 1996.

_____, "Aslah", *DİA*, Cilt 3, İstanbul 1991.

İmam Seyyid, Muhsin el-Emin, *A'yanüş-Şia*, Cilt 1, Beyrut 1403/1983.

Hanifi İnce, *Nübüvvetin Şia'daki İmamet Anlayışına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2003.

İsfehanî, Ragıb, *Kur'an Kavramları Sözlüğü Müfredat*, (terc. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu), Çıra Yay., İstanbul 2012.

İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlmî Kelam*, Cilt 1, Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, 1339-1341.

Kapar, M. Ali, “Hz. Hasan’ın Halifeliği ve Hasan - Muaviye Antlaşması”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, 1997.

Karabiber, Namık Kemal, *Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Erken Dönem Yansımaları (Hicri 1.ve 2. Asır)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Kartaloğlu Habib, “İmamiyye’de Ahbarî-Usulî Farklılaşması: Şeyh Saduk ve Şeyh Müfid Örneği”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 24, 2011/2.

_____, “Şîî-Usulî Düşüncenin Ortaya Çıkış Sebepleri Üzerine Mülâhazalar”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 33, 2016.

Kaşifu’l Gıta, *Aslu’ş-Şia ve Usuliha*, yrsz, 1415.

Katip, Ahmet, *Şia’da Siyasal Düşüncenin Gelişimi*, Kitabiyat, Ankara 2005.

Keskin, Halife, *Kendi Kaynakları Işığında Şîa İnanç Esasları*, Beyan Yay., İstanbul 2000.

Kılavuz, Ahmet Saim, “Zeynelabidin”, *DİA*, Cilt 44, İstanbul 2013.

_____, “Ali el-Hadî”, *DİA*, Cilt 2, İstanbul 1989.

_____, “Ali er-Rıza”, *DİA*, Cilt 2, İstanbul 1981.

Kohlberg, Etan, “Takıyye Hakkında Bazı İmamî-Şîî Görüşler”, (çev: İbrahim Kutluay), *Marife*, Sayı 1, 2016.

Korkmaz, Sıddık, *Şia’nın Oluşumu*, İz Yay. İstanbul 2015.

Kuleynî, Şeyh Muhammed b. Yakub, *Usulu’l-Kafi*, Cilt 1, Beyrut 2007.

Kummî, Sa’d b. Abdullah Ebî Halef el-Eş’arî, *Kitabu’l-Makalât ve’l-Fırak*, Cilt 1, 1982.

Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsiri, Cilt 1, DİB Yay., Ankara 2007.

Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir, Cilt 5, DİB Yay., Ankara 2007.

Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik, *Tasavvufun İlkeleri*, Cilt 1, (çev. Tahsin Yazıcı), Kervan Yay., İstanbul 1978.

Kutluay, İbrahim, *İmamiyye Şîas'ına Göre Cerh ve Ta'dil*, Rağbet Yay., İstanbul 2012.

Mes'ud İbn Ayyaş, Ebu'n-Nasr Muhammed b., *Tefsiru'l-Ayyaşî*, Cilt 1, 1411.

Mesudî, Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali, *İsbâtu'l-Vasiyye li'l-İmam Ali b. Ebi Talib*, Beyrut 1409/1988.

Mohamed, Aisah, "Şia'nın İmamette İsmet Doktrininin Eleştirisi", (çev. Ömer Aydın), *İÜİFD*, Sayı 8, 2003.

Muzaffer, Muhammed Rıza, *Şia İnançları*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Zaman Yay., İstanbul 1978.

Najjar, Fauzi M., "Farabi'nin Siyasî Felsefesi ve Şîlik", (çev. Mehmet Dağ), *AÜİFD*, Cilt 20, Ankara 1975.

Nesefî, Ebu'l Berekat Ahmet b. Mahmud, *İslam İnançının Ana Umdeleri*, (çev. Temel Yeşilyurt), Kubbealtı Yay., Malatya 2000.

Nevbahtî, Hasan b. Musa, *Fırakuş-Şia*, Beyrut 1404/1984.

Nişaburî, Ebu'l Hasan Müslim b. Haccac, *el-Müsennedü's-Sahihu'l-Muhtasar min Sünn*e, Riyad 1426.

Ocak, Ahmet Yaşar, "İslam Tarihinin Mitolojik Kültüründen Kaynaklanan Sosyo-Politik Problemi: Mehdîlik ve Mehdîci Hareketler", *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*, Kuramer, İstanbul 2017.

_____, *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*, TTK Yay., Ankara 2014.

Okumuş, Mesut, "Şîî ve Sünnî Müfessirlerin Ehl-i Beyt'le İlgili Bazı Ayetlere Yaklaşımları Üzerine", *Marife Dergisi*, Yıl 4, Sayı 3, 2004.

Onat, Hasan vd., *Şîî Fırkalar*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2004.

_____, “Şîî İmamet Nazariyesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1992, Cilt 32.

_____, *Emeviler Devri Şîî Hareketleri ve Günümüz Şîîliği*, Endülüs Yay., İstanbul 2017.

Öz, Mustafa, Avni İlhan, “İmamet”, *DİA*, Cilt 22, İstanbul 2000.

Öz, Mustafa - Mustafa Muhammed eş-Şek‘a, “İsmailiyye”, *DİA*, Cilt 23, İstanbul 2001.

Öz, Mustafa, “Şia”, *DİA*, Cilt 39, İstanbul 2010.

_____, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları*, Ensar Yay., İstanbul 2011.

_____, “İsmailiyye Mezhebi”, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîîlik Sempozyumu*. İSAV, İstanbul 1993.

_____, “Ca’fer es-Sadık”, *DİA*, Cilt 7, İstanbul 1993.

_____, “Muhammed Bakır”, *DİA*, Cilt 30, İstanbul 2005.

_____, “Niyabet”, *DİA*, Cilt 33, İstanbul 2007.

_____, “Takıyye”, *DİA*, Cilt 39, İstanbul 2010.

_____, “Nasibe”, *DİA*, Cilt 32, İstanbul 2006.

_____, “Ubeydullah el-Mehdî”, *DİA*, Cilt 42, İstanbul 2012.

_____, “Usuliyye”, *DİA*, Cilt 42, İstanbul 2012.

Öz, Şaban, “Hilafette Nas Teorisi”, *KSÜ Dergisi*, Sayı 14, 2009.

Özervarlı, M. Sait, “Mebde ve Mead”, *DİA*, Cilt 28, İstanbul 2003.

Öztürk, Mustafa, “Şia’da Rec’at İnancının Muhtemel Kökenleri ve Sözde Dinî Temelleri”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1.

Razî, Fahreddin, *Muhassalü Efkâri'l-Mütekaddimine ve'l-Müteahhirin*, Kahire 1323/1905,

_____, *Mefatihü'l-Ğayb*, Matbaatü'l-Behiyyeti'l-Mısıryye, Kahire trsz., C 31.

Radî, Şerif, *Nehcü'l Belağa*, Beyrut 1410/1990.

Sachedina, Abdulaziz, “İmamiyye'nin On İkinci İmamın Gaybeti İnancı Üzerine Bir Risale”, (çev. Hanifi Şahin), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 2012.

Saffar, Muhammed b. Hasan b. Ferruh, *Basâiru'd-Derâcât*, (thk. Seyyid Muhammed Seyyid Hüseyin el-Muallim), yrsz., 1426.

Sami, Şemseddin, *Kamus-i Türkî*, Şifa Yay., İstanbul 2016.

Sancaklı, Saffet, “Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Olan İlişkilerinin Önemi ve Analizi”, *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, DEÜİF, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı ve DİB İzmir İl Müftülüğü, İzmir 2009.

Sarıçam, İbrahim, “Hz. Ali'nin Hayatı ve Şahsiyeti”, *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa İl Müftülüğü, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bursa 2005.

Sayın, Esmâ, “İran'daki Şîf Kültüründe Ahbariyye-USuliyye Yaklaşımları Bağlamında Gelenek-Yenilik Çizgisi”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, (edt. Mehmet Aydın), Yıl 7, Sayı 14, Konya 2012.

Semahici, Abdullah, “İmamiyye Şia'sının İki Ekolü Ahbarîler ve Usulîler Arasındaki Temel Farklar”, (çev. İbrahim Kutluay), *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, Şırnak 2013/1.

Seyyid Muhammed, Murtaza el- Hüseyinî ez-Zebidî, *Tacü'l-Arus Min Cevahiri'l-Şamus*, yrs., trs.

Sofuoğlu, Cemal, “Gadir-i Hum Meselesi” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, Cilt 26.

Söylemez, Mahfuz, “Hz. Hasan'ın Hilafeti Muaviye'ye Devrinin Arka Planı”, *İslamî Araştırmalar Dergisi*, Cilt 14, Sayı 3-4, 2001.

Şehristanî, Muhammed .b Abdülkerim b. Ahmed, *el-Milel ve'n-Nihal*, Cilt 1, Beyrut trs.

_____, *Milel ve Nihal*, (çev. Mustafa Öz), Litera Yay., İstanbul 2011.

Şeriati, Ali, *Şia*, (terc. Hicabi Kırlangıç), Fecr Yay., Ankara 2013.

_____, *Ümmet ve İmamet*, (terc. Ahmet Sait), Fecr Yay., Ankara 1997.

_____, *Ali Şiası Safevi Şiası*, Fecr Yay., Ankara 2009.

Şeyh Müfid, *Evailü'l-Makalat*, (thk. Şeyh İbrahim Ensarî), yrs., 1413.

_____, *İrşad*, Cilt 1, yrsz., 1414/1993.

_____, *el-Emalî*, yrs., 1414.

Şehy Eminî, *Gadir*, yrs., 1397/1977.

Şeyh Saduk, Ebu Cafer Muhammed b. Ali İbn Babeveyh, *Kemalü'd-din ve Tamamünni'me*, Beyrut 1412/1991.

_____, *Tevhid*, (thk. Seyyid Haşim el-Hüseynî et-Tahrânî), trs., yrs.

_____, *Uyunu Ahbar'ir Rıza*, (thk. Şeyh Hüseyin A'lemî), yrs., 1404/1984.

_____, *İ'tikâdât*, Kum 1414.

_____, *Şiî İmamiyye'nin İnanç Esasları*, (çev. Ethem Ruhi Fığlalı), AÜİF Yay., Ankara 1978.

_____, *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakih*, Beyrut 1406/1986.

Tabatabaî, M. Hüseyin *Tüm Boyutlarıyla İslam'da Şia*, (çev. Kadir Akaras, Abbas Akyüz), Kevser Yay., İstanbul 2009.

_____, *el-Mizan fi Tefsiru'l-Kur'an*, Cilt 16, Beyrut 1417/1997.

Taberî, Ebi Ca'fer Muhammed b. Cerir, *et-Tarihi Taberî*, Cilt 5, Kahire 1119.

Razî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Taberistanî, *Mefatihü'l- Ğayb*, Cilt 26.

Tabersî, Ebu Ali el-Fazl b. Hasan, *Mecmau'l Beyan fi Tefsiru'l-Kur'an*, Cilt 8.

Taflıoğlu, M. Serkan, "İran İslam Cumhuriyeti'nde Egemenlik ve Meşruiyet Kaynağı Velayeti Fakih", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68/3, 2013.

Tancî, Muhammed b. Tavîd , "İslam'da Hilafet ve Mezheplerin Doğuşu", *e-makalat Mezhep Araştırmaları*, 4/1, Bahar 2011.

Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî*, Riyad, trs.

Toplaoğlu, Fatih, "Hz. Ali'nin Hz. Osman Döneminde Halife ile İlişkileri", *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, DEÜİF, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı ve DİB İzmir İl Müftülüğü, İzmir 2009.

Tusî, Nasırüddin Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan, *İmamet Risalesi*, (çev. Hasan Onat), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/780/9999.pdf>, (erişim tarihi: 10.01.2018).

Uyar, Mazlum, "Akla Dayalı Şii Kelamın Oluşmasında Mutezile'nin Rolü ve Şeyh Müfid", *İslamî Araştırmalar Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, İstanbul 2000.

_____, *İmamiyye Şia'sında Düşünce Ekolleri -Ahbarîlik-*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2000.

_____, "İbn Usfûr El-Bahrânî", *DİA*, Cilt 20, İstanbul 1999.

Üstün, İsmail Safa, "İmamiyye Şia'sında Otorite Problemi, Ayetullah Humeynî'nin Velayet-i Fakih Kavramı", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993.

_____, "Velayet-i Fakih", *DİA*, Cilt 43, 2013.

Üzüm, İlyas, "Rec'at", *DİA*, Cilt 34, İstanbul 2007.

Verdanî, Salih, *Akaidü'l-Sünne ve Akaidü'ş-Şia*, yrs., 1415/1995.

"Yalnız İmam: İmam Hüseyin", <http://www.erfan.ir/turkish/81576.html> (erişim tarihi: 01.03.2017).

- Yar, Erkan, “Müslüman Kelamında Elçilik” *İslam’da Peygamber İnancı Sempozyumu*, (edt: İbrahim Coşkun), Ensar Neşr., İstanbul 2009.
- Yaşaroğlu, Hasan, “Zeydiyye’nin İmamet Görüşü ve Diğer Bazı Mezheplerle İlişkileri”, *GÜİF Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2013.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Akaid İlminde Vahyin ve Aklın Yeri”, *Akaid ve Kelam İlminde Vahyin ve Aklın Yeri Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*, Ensar Yay., İstanbul 2012.
- _____, “Nübüvvet”, *DİA*, Cilt 33, İstanbul 2007.
- _____, “İlham”, *DİA*, Cilt 22, İstanbul 2000.
- _____, “Peygamber”, *DİA*, Cilt 34, İstanbul 2007.
- _____, “Vahiy”, *DİA*, Cilt 42, İstanbul 2012.
- _____, “Bezm-i Elest”, *DİA*, Cilt 6, İstanbul 1992.
- Yavuz, Salih Sabri, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, Cilt 6, Eser Neşriyat ve Dağıtım, 3. Baskı, İstanbul 1979.
- Yeşilyurt, Temel, “Kelam Açısından Velayet Nübüvvet İlişkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, 1996.
- Yıldırım, Zeki, “Kuran’da Peygamberlerin İsmeti”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, Sayı 19.
- Yılmaz, Hayati, “Kutsî Hadis”, *DİA*, Cilt 26, İstanbul 2002.
- Yüksel, Emrullah, “İmamiyye Şia’sında İnanç Esasları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 11, Erzurum 1993.
- Zemahşerî, Ebî Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Ahmed , *Esasü’l- Belağa*, Cilt 2, Beyrut 1419/1998.
- Zencanî, Seyyid İbrahim el-Musevî , *Akaidu’l-İmamiyye*, Cilt 2, nşr: Hazreti Mehdi, Kum 1402/1982.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Asuman ARDA
Doğum Yeri ve Tarihi	İZMİR 1980
Eğitim Durumu	
Lisans	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1999-2003)
2. Lisans	Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü (2009-2013)
Bildiği Yabancı Diller	Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	Pedagojik Formasyon
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı Çiğli Müftülüğü (Kuran kursu öğreticisi) 12 Yıl
	Diyanet İşleri Başkanlığı Karşıyaka Müftülüğü (Vaiz) 2017-Devam ediyor..
İletişim	
Elektronik Posta Adresi	aearda@hotmail.com
Tarih	31.01.2019

ASUMAN ARDA

İMAMİYYE ŞİA'SINDA NÜBÜVVET-İMAMET İLİŞKİSİ

YL

İZMİR 2019